

T.C
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

ÜMMÜ UMÂRE (NESÎBE BİNTÜ KA'B)
HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA CANAN SOYÖZ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET TURAN YÜKSEL

KONYA-2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esra Canan SOYÖZ		
	Numarası	17811001026		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI İSLAM TARİHİ BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ÜMMÜ UMÂRE (NESİBE BİNTÜ KA'B) HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esra Canan SOYÖZ		
	Numarası	17811001026		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI İSLAM TARİHİ BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL		
Tezin Adı	ÜMMÜ UMÂRE (NESİBE BİNTÜ KA'B) HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ			

Ümmü Umâre, Hazrec'in Neccâroğulları koluna mensup olup Medine'de dünyaya gelmiştir. O ve ailesi, İslâm'ı öğretmek amacıyla Allah Rasûlü tarafından Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in vesilesiyle Müslüman olarak Ensâr'dan ilk inananlar arasında yer almışlardır. Ümmü Umâre nübüvvetin on üçüncü yılında gerçekleşen II. Akabe Biati'na iştirak eden iki hanımdan birisidir. Hz. Peygamber ile birlikte başta Uhud Gazvesi olmak üzere pek çok savaşa katılmış ve bu savaşlarda büyük faydalar sağlamıştır. Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşen Yemâme Savaşı'na da katılan Ümmü Umâre bu savaşta pek çok yerinden yara almasına ve eli kesilmesine rağmen mücadeleden geri durmayıp büyük bir kahramanlık örneği sergilemiştir. Aynı zamanda iyi bir anne olan Ümmü Umâre, evlatlarını İslâm terbiyesiyle yetiştirmiş ve cihad aşkını onlara da aşılamıştır. Onun evlatlarından Abdullah ve Habîb Uhud, Hendek ve diğer gazvelere Hz. Peygamber ile birlikte katılmış ve sonunda da şehitlik mertebesine ulaşmışlardır.

Ümmü Umâre cesareti, metaneti, sebatı ve daha pek çok güzel hasletiyile Müslümanlar için örnek teşkil etmektedir. O, yaşantısıyla bizlere İslâm'da kadının hayatın dışına ötelenmediğini, bizzat içinde aktif olarak var olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır. Bu çalışmada İslâm Tarihi kaynaklarında Ümmü Umâre ile ilgili ulaşılan tüm rivâyetler bir bütün oluşturacak şekilde ve tarihi seyre uygun olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hanım Sahâbî, Ümmü Umâre, Savaş, Cesaret, Mücadele.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Esra Canan SOYÖZ		
	Student Number	17811001026		
	Department	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI İSLAM TARİHİ BİLİM DALI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL		
Title of the Thesis/Dissertation	UMM UMARAH'S LIFE AND HER PLACE IN THE ISLAMIC HISTORY			

Umm Umarah was from Najjar branch of Hazrej tribe and born in Medina. She and her family converted to Islam by the teaching of Musab bin Umair, who was sent to Medina to teach Islam by the Prophet of Allah. They were the first believers of Ansar as Muslims. Umm Umarah was one of the two women who participated in the Second Pledge of Aqaba, which took place in the thirteenth year of prophethood. She took part in many wars with the Prophet and made a big contribution in these wars, especially in the Battle of Uhud. Umm Umarah, who also participated in the war of Yamamah, which took place during the reign of Abu Bakr, showed a great example of heroism by keeping fighting, although she was wounded in many parts of her body and her hand was cut off. Umm Umarah, who was also a good mother, raised her children with islamic education and instilled them with the love of jihad. Her sons, Abdullah and Habib, joined Uhud, Khandaq and other battles together with the Prophet and eventually became a martyr.

Umm Umarah is an example for Muslims with her personal traits such as courage, fortitude, perseverance and many others. She reminds us with her life once again that in Islam women are not excluded from life, but that they are actively in it. In this study it has been tried to convey all the narrations about Umm Umarah in the source of Islamic History in a way that will form a wholeness and be in accordance with the historical process.

Key words: Women Companion, Umm Umarah, Battle, Bravery, Fighting.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu, Metodu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Kaynakları	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÖNCESİ DÖNEM

1.1. DOĞUMU, İSMİ, NESEBİ, KÜNYESİ VE KABİLESİ	5
1.1.1. Doğumu	5
1.1.2. İsmi	5
1.1.3. Nesebi	7
1.1.4. Künyesi	7
1.1.5. Kabilesi	8
1.2. AİLESİ, EVLİLİKLERİ VE ÇOCUKLARI	11
1.2.1. Ailesi	11
1.2.2. Evlilikleri	14
1.2.3. Çocukları	15

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM SONRASI DÖNEM

2.1. HZ. PEYGAMBER (S.A.V.) DÖNEMİ	23
2.1.1. İslâmiyet'i Kabulü	23
2.1.1.1. Akabe Görüşmeleri	23
2.1.1.2. I. Akabe Biati	24

2.1.1.3. II. Akabe Biati	24
2.1.2. Katıldığı Gazveler	27
2.1.2.1. Uhud Gazvesi	27
2.1.2.2 Hamrâülesed Gazvesi	34
2.1.2.3. Benî Kurayza Gazvesi	36
2.1.2.4. Hudeybiye Antlaşması.....	39
2.1.2.5. Hayber'in Fethi.....	44
2.1.2.6. Umretü'l-Kazâ.....	48
2.1.2.7. Mekke'nin Fethi	50
2.1.2.8. Huneyn Gazvesi.....	52
2.1.3. Abdullah b. Übey b. Selûl'ün Ölümü.....	56
2.2. RÂŞİT HALİFELER DÖNEMİ	58
2.2.1.Hz. Ebû Bekir Döneminde Ümmü Umâre	58
2.2.1.1.Yemâme Savaşında Ümmü Umâre	58
2.2.2.Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Umâre'yi Ziyareti.....	62
2.2.2. Hz. Ömer Döneminde Ümmü Umâre.....	62
2.3.VEFÂTI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ	
2.3.1. Vefâtı.....	63
2.3.2. Şahsiyeti	63
2.3.2.1. İlmî Özellikleri	63
2.3.2.2. Ahlâkî Özellikleri	64
2.3.3. İslâm Tarihindeki Yeri	66
SONUÇ	69
BİBLİYOGRAFYA	72

KISALTMALAR

b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
bt.	: Bint
c.c.	: Celle Celâlûhû
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazret-i
İstem	: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi
M.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.A.V.	: Sallallahû aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkîk eden
t.y.	: Basım tarihi yok
v.d.	: Ve diğeri
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Câhiliye döneminde söz sahibi olmayan, dışlanan kadın; Hz. Peygamber ile birlikte toplumda söz sahibi olmuş ve bir birey olarak yeniden varlığını ortaya koymuştur. Ancak günümüzde bazı kesimler tarafından kadının konumunun tartışıldığı, zaman zaman hayatın dışına ötelenmeye çalışıldığı vakidir. Ümmü Umâre'nin hayatı bizlere İslâm'ın kadına verdiği değeri bir kez daha hatırlatıp, kadının hayatın dışında değil bizzat içinde aktif olarak var olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek Hz. Peygamber'in hanımları gerekse diğer hanım sahâbiler ilimden ticarete kadar pek çok alanda etkin olmuş, hatta savaş meydanlarında bilfiil mücadele etmişlerdir. Onlar aynı zamanda İslâm'ı tebliğ etmiş ve yaşantılarıyla da örnek olmuşlardır. Ümmü Umâre bunun en güzel örneklerinden biridir.

Bilhassa Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'i müdafaa etmesiyle tanınan Ümmü Umâre'yi konu alan bu araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, metodu, amacı ve kaynakları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde “İslâm Öncesi Dönem” başlığı altında Ümmü Umâre'nin doğumu, ismi, nesebi, künyesi, kabilesi, ailesi, evlilikleri ve çocukları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise “İslâm Sonrası Dönem” başlığı altında Ümmü Umâre'nin Hz. Peygamber döneminde İslâmiyeti kabulü, Akâbe Biatları ve katıldığı gazvelere yer verilmiştir. Ardından Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer döneminde Ümmü Umâre'nin rolü ve ona verilen değer ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak Ümmü Umâre'nin vefâtı, şahsiyeti ve İslâm tarihindeki yerine değinilmiştir. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışmada konunun belirlenmesi ve sonraki süreçlerde benden desteğini esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR'a ve tez yazım süresince danışmanım olarak çalışmalarına yön veren değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL'e şükranlarımı sunarım.

Esra Canan SOYÖZ

KONYA/2022

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu, Metodu ve Amacı

Araştırmamız, hanım sahâbîlerin içinde savaş meydanlarında göstermiş olduğu mücadeleyle tanınan Ümmü Umâre'nin hayatı ve İslâm tarihindeki yerini ele almaktadır.

Bu çalışmada sade bir dil ve anlatım kullanılmış olup İslâm tarihinin ana kaynaklarında yer alan rivâyetlerden hareketle, Ümmü Umâre'nin hayatı, şahsiyeti ve İslâm tarihindeki yeri aktarılmaya çalışılmıştır. Buna mukabil son dönem eserlerinden de yararlanılmıştır. Bir bütün halinde ve tarihi seyre uygun olarak rivâyetlere yer verilmeye gayret edilmiştir. Çalışmada Ümmü Umâre'nin katıldığı gazveler hakkında genel bir bilgi verildikten sonra onun gazvelerdeki konumuna değinilmiştir. Ümmü Umâre'den gelen bir rivâyet varsa aynen aktarılmıştır.

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç hem Hz. Peygamber tarafından kadına verilen değeri göstermek hem de İslâm'da kadının ne denli etkin olduğunu gözler önüne sererek günümüzdeki Müslümanlara doğru örnekler sunmaktır.

II. Araştırmanın Kaynakları

Ümmü Umâre'nin hayatını konu alan bu araştırmada, ayet ve hadislere yer verilmeyle birlikte İslâm tarihine dair en eski kaynaktan başlayarak günümüze değin kaleme alınan Arapça ve Türkçe eserlerden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra çağdaş çalışmalar, makaleler, yüksek lisans tezleri ve ansiklopedi maddeleri başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Ümmü Umâre'nin hayatını anlatmaya çalıştığımız bu çalışmada, gazvelerle ilgili olarak en sık başvurduğumuz kaynak Vâkıdî'nin (207/823), *Kitâbu'l-Megâzi'si*¹ olmuştur. Ümmü Umâre'den gelen rivâyetlere de yer veren bu eser, gazveler hakkında detaylı malumata sahip olmamız açısından fayda sağlamıştır.

¹ Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd (ö. 207/823), *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Dâru'l-İlmiyye, Beyrût, 1989.

Ümmü Umâre'nin nesebi, ailesi, evlilikleri ve çocukları gibi hususlarda en fazla yararlandığımız kaynak İbn Sa'd'ın (230/844) *et-Tabakâtü'l- Kübrâ*'sıdır.² İbn Sa'd'ın bu eserinde sahâbîlerin hayatını doğumundan ölümüne kadar bir bütün halinde ele alması, tarîhî seyri anlamamız açısından oldukça faydalı olmuştur. Bilhassa Ümmü Umâre'nin hayatına dair genel çerçeveyi çizmemiz açısından büyük kolaylık sağlamıştır. Bu bağlamda yararlandığımız diğer kaynaklardan bazıları Belâzürî'nin (279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*'ı³, İbn Abdilberr'in (463/1071), *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*'i⁴, İbnü'l-Esîr'in (630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*'si⁵, Zehebî'nin (748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*'sı⁶, İbn Hacer el-Askalânî'nin (852/1448), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*'si⁷, Ziriklî'nin (1396/1976), *el-A'lâm*'ıdır.⁸

Çalışmamızda genel tarih kitapları da müracaat ettiğimiz eserler arasındadır. Ümmü Umâre ve oğullarının yer aldığı savaşlar hakkında bu kitaplardan detaylı bilgi edinilmiştir. Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854) *Târîhu Halîfe b. Hayyât*'i⁹, Taberî'nin (ö. 310/ 923) *Târîhu't-Taberî*'si¹⁰, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1232) *el-Kâmil fi't-Târîh*'i¹¹, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si¹² bu eserlerden bazılarıdır.

² İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. İhsân Abbâs, Dâru's-Sâdr, Beyrût, 1968.

³ Belâzürî, Ebu'l Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1996.

⁴ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Dâru'l-Ceyl, Kâhire, 1992.

⁵ İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrût, 1994.

⁶ Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1982.

⁷ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmet b. Ali b. Muhammed, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, thk: Âdil Ahmet, Ali Muhammed Muavviz, , Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1994.

⁸ Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 2002.

⁹ Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dâru'l-Kalem, Müessesetü'r-Risâle, Dimeşk-Beyrût, 1977.

¹⁰ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/ 923), *Târîhu't-Taberî*, Dâru't-Turas, Beyrût, 1968.

¹¹ İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrût, 1997.

¹² İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâu-t Turâsil-Arâbî, y.y., 1988.

Özellikle Yemâme Savaşı'yla ilgili olarak diğer kaynaklarda ulaşamadığımız bilgilere Cemmâ'îli'nin (600/1203), *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*¹³ isimli eserinde ulaştık.

Emine Ömer el-Harrât'ın *Ümmü Umâre*¹⁴ isimli eseri, başlıklandırma ve taranması gereken kaynakların tesbiti açısından oldukça yararlı olmuştur.

Çalışmamızda son dönem kaynaklarına da sıklıkla başvurulmuştur. Mevlânâ Niyaz'ın *Kadın Sahâbiler*¹⁵, Abdülaziz Şennâvî'nin *Sahâbe Hayatından Tablolar*¹⁶, adlı eserleri, Ümmü Umâre'nin doğum tarihi, ahlâkı ve faziletine dair bilgilere ulaşmamızda bize fayda sağlamıştır.

Benî Kurayza Gazvesi ve Hayber'in Fethi ile ilgili bilgi edinmede İsmail Hakkı Atçeken'in *Hiz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*¹⁷ adlı kitabı faydalandığımız bir diğer kaynaktır.

Alanında yetkin pek çok ilim insanının yazarlığı ve editörlüğünde hazırlanmış, Siyer Yayınları tarafından neşredilen *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*¹⁸, savaşlara bütüncül bir bakış açısıyla bakmamızda ve olayların kronolojik sıralamasında en çok istifade ettiğimiz kaynaklardandır.

Araştırmamız sırasında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nden, makaleler ve yüksek lisans tezlerinden de yararlanılmıştır. M. Bahaüddin Varol'un "*Harre Vakası Sebep Sonuç İlişkisi*"¹⁹ adlı makalesi Harre Savaşı hakkında istifade ettiğimiz eserlerdendir. Ayrıca savaşlarla ilgili olarak yararlandığımız diğer kaynaklardan bazıları şunlardır; Elşad Mahmudov'un *Sebepleri ve Sonuçları*

¹³ Cemmâ'îli, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî (ö. 600/1203), *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, thk. İbrâhim Sâlih, Dâru'l-Beşâir, y.y., 1994.

¹⁴ Harrât, Emine Ömer, *Ümmü Umâre*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1998.

¹⁵ Niyaz, Mevlânâ, *Kadın Sahâbiler*, çev. Ali Genceli, Toker Yayınları, İstanbul, 1971.

¹⁶ Şennâvî, Abdülaziz, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, çev. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya, 1991.

¹⁷ Atçeken, İsmail Hakkı, *Hiz. Peygamber'in Yahûdilerle Münasebetleri*, Ma'rifet Yayınları, İstanbul, 1996.

¹⁸ *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018.

¹⁹ Varol, M. Bahaüddin, "Harre Vakası Sebep Sonuç İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, 1997.

açısından Hz. Peygamber'in Savaşları²⁰, Mehmet Salih Arı'nın, Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları²¹, Mohammad Hanif Haidary'nin *Sebep ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*²².

Bunun yanı sıra Ümmü Umâre ile ilgili hadisler konusunda Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *el-Müsned*²³, Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîhu'l-Buhârî*²⁴, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen-i Ebî Dâvûd*²⁵, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünen-i Tirmizî*²⁶, İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924)²⁷ *Sahîhu İbn Huzeyme* gibi eserleri başvurulan kaynaklar arasında yer almıştır.

²⁰ Mahmudov, Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İsam Yayınları, İstanbul, 2018.

²¹ Arı, Mehmet Salih, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1995.

²² Haidary, Mohammad Hanif, *Sebep ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

²³ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2001.

²⁴ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Zühery b. Nasr, Dâru't-Tavki'n-Necât, y.y., 2001.

²⁵ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye Beyrût, t.y.

²⁶ Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ (ö. 279/892), *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbakî, İbrahim Âtvâ, Şeriketu Mektebetu ve Matbaatu Mustafa Babî el-Halebî, Mısır, 1975.

²⁷ İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk (ö. 311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmîyye, Beyrût, t.y.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÖNCESİ DÖNEM

Bu bölümde, İslâm öncesi dönem başlığı altında Ümmü Umâre'nin doğumu, ismi, nesebi, künyesi, kabilesi, ailesi, evlilikleri ve çocukları hakkında kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri detaylı bir şekilde ele almaya gayret edeceğiz.

1.1. DOĞUMU, İSMİ, NESEBİ, KÜNYESİ VE KABİLESİ

1.1.1. Doğumu

Ümmü Umâre'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte onun ne zaman doğduğuna dair iki farklı bilgi mevcuttur. Bir rivâyete göre hicretten yaklaşık kırk sene önce M. 582 yılında²⁸, bir diğer rivâyete göre ise takriben M. 573 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir.²⁹

Şennâvi'nin *Sahâbe Hayatından Tablolar* adlı kitabında Ümmü Umâre'nin Uhud Gazvesi'nde kırk üç, Yemâme Savaşı'nda ise hemen hemen elli iki yaşında olduğu bilgisi geçmektedir.³⁰ Bu bilgidен hareketle onun hicretten kırk sene evvel dünyaya gelmiş olması muhtemeldir. Ümmü Umâre'nin Yemâme Savaşı'nda elinde kılıcıyla bilfiil vuruştığı göz önünde bulundurulursa bu denli mücadele etmek genç yaşta biri için daha mümkündür. Doğrusunu Allah bilir.

1.1.2. İsmi

Cesaretiyle tanınan Ümmü Umâre'nin asıl ismi Nesîbe bt. Ka'b³¹ olup künyesi Ümmü Umâre'dir.³² Nesîbe kelimesi neseb kökünden gelmekte olup asil soylu, soyca temiz kimse anlamına gelmektedir.³³ Ümmü Umâre'nin isminin Nesîbe mi yoksa Nüseybe mi olduğuna dair kaynaklarda farklı rivâyetler mevcuttur. Halebî

²⁸ Niyaz, *Kadın Sahâbiler*, s. 309.

²⁹ Yıldırım, Muhammed Emin, *Sahâbe İklimi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019, s. 40.

³⁰ Şennâvî, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, s. 519.

³¹ İbn Abdilberr, *el-İstâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, IV/1948.

³² İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, VIII/334.

³³ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (ö.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, Dâru's-Sadr, 1999, I/755.

es-Sîretü'l-Halebiyye isimli eserinde onun ismini Nüseybe olarak kaydetmiş ve bunun meşhur olduğunu belirtmiştir.³⁴ Ancak tarih kaynaklarına bakıldığı zaman genellikle Nesîbe olarak rivâyet edilmiş³⁵, diğer görüş şâz³⁶ görülmüştür.³⁷ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde de Ümmü Umâre'nin ismi Nesîbe bt. Ka'b olarak geçmektedir.³⁸ Bu çalışmada meşhur olan görüş tercih edilmiş olup Ümmü Umâre'nin ismi Nesîbe olarak kaydedilmiştir.

Ümmü Umâre bir diğer hanım sahâbî olan Ümmü Atıyye ile karıştırılmıştır. Bu karışıklığın sebebi Ümmü Umâre ve Ümmü Atıyye'nin isimlerinin bazı kaynaklarda Nesîbe bazı kaynaklarda ise Nüseybe şeklinde kaydedilmesidir. Nitekim Ümmü Atıyye'nin ismi İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Ğabe*'sinde Nüseybe bt. Hâris olarak zikredilirken yine aynı kaynakta İbn Mende'nin onun ismini Nüseybe bt. Ka'b olarak kabul ettiği aktarılır.³⁹ İbn Hacer ise Nesîbe bt. Hâris olarak zikretmiştir.⁴⁰ Ayrıca İbn Hibbân'ın *es-Sikât* isimli eserinde Ümmü Umâre'ye Ümmü Atıyye de denilmiştir.⁴¹ Halîfe b. Hayyât'ın *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*'ında Ümmü Umâre ve Ümmü Atıyye'nin aynı adı taşıdığı bilgisi verilmektedir.⁴² Ebû Nuaym *Ma'rifetü's-Sahâbe*'de hem Ümmü Umâre hem de Ümmü Atıyye için aynı ismi kullanarak Nüseybe bt Ka'b demiştir.⁴³ Bu da bir karışıklığa neden olmuştur. Zekeriya Güler bu

³⁴ Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Ali b. Burhâniddîn İbrahim b. Ahmed (ö.1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2006, II/313.

³⁵ İbn Abdilberr, *el-İstîab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, IV/1948; İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî (ö.475/1082), *el-İkmâl fî Ref'il-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif mine'l-Esmâ ve'l-Künâ ve'l-Ensâb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1990, VII/259; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö.597/1201), *Sifatü's-Safve*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2000, I/336; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, VII/269; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, VIII/333.

³⁶ Sözlükte “umumdan ayrılmak(tek başına kalmak)” mânasındaki şezz(şüzûz) kökünden türeyen şâz kelimesini, özellikle son dönem hadis âlimleri “sika bir râvinin diğer sika râvilere veya kendisinden daha sika olan bir râviye aykırı olarak tek başına rivayet ettiği hadis” şeklinde tanımlamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Aydınli, Abdullah, “Şâz”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38/385.

³⁷ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.22.

³⁸ Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, 42/332.

³⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, VII/269.

⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, VIII/437.

⁴¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed (ö. 354/965), *es-Sikât*, Haydarâbâd, 1973, III/423.

⁴² Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr (ö. 240/854), *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1993, I/434.

⁴³ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfehânî (ö.430/1038), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, Riyâd, 1998, VI/3455.

karışıklığın Ümmü Atıyye'nin adının Nesîbe şeklinde okunmaya elverişli olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.⁴⁴

1.1.3. Nesebi

Ümmü Umâre'nin nesebi, Nesîbe bt. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dır.⁴⁵ Soyu Hazrec kabilesine dayanan Ümmü Umâre, bu kabilenin Benî Neccâr koluna mensuptur.⁴⁶

1.1.4. Künyesi

Nesîbe bt. Ka'b'ın, Ümmü Umâre olan künyesine gelince onun Umâre isminde bir çocuğu olmamasına rağmen “*Umâre'nin annesi*” şeklinde kaydedilmiştir.⁴⁷ Kaynaklarda Nesîbe bt. Ka'b'ın Umâre isminde bir çocuğu zikredilmez⁴⁸ ancak İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sında ve Cemmâ'ilî'nin *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât* adlı eserlerinde onun üçüncü bir kişiyle daha evlendiği, ondan da bir çocuğu olduğu, bu çocuğunun yaşamayıp öldüğü ve soyunun devam etmediğinden bahseder.⁴⁹ Fakat ne eşinin ne de çocuğunun ismine dair bir bilgi vermez. Bu çocuğunun isminin Umâre olması ve Nesîbe bt. Kâ'b'ın bu nedenle Umârenin annesi şeklinde künyelenmesi ihtimalini akıllara getirmektedir. Ancak Araplarda genellikle kişinin ilk çocuğuna izafetle anılması⁵⁰ ve diğer kaynaklarda da bu ihtimali kuvvetlendirecek herhangi bir bilginin mevcut olmaması bu olasılığı zayıflatmaktadır. Onun bu şekilde anılmasının nedeni o zamanki Arap adetlerinden kaynaklanıyor olsa gerektir.⁵¹ Nitekim İslâm tarihinde buna dair en bilinen örnek Hz.

⁴⁴ Güler, Zekeriya, “Ümmü Atıyye”, *DİA*, İstanbul, 2012, 42/314.

⁴⁵ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâleddîn Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf (ö. 742/1341), “*Tuhfetü'l-Eşrâf bi Ma'rifeti'l-Etrâf*”, thk. Abdüssamed Şerâfeddîn, el-Mektebetü'l-İslâmî, ed-Dâru'l-Kayyime, y.y., 1983, XIII/92; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, (ö.218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafiz eş-Şelebî, Matbaatu Mustafâ el-Bâbî' el-Halebî ve Evlâduhû bi Mısır, Mısır, 1955, I/466.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412.

⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, VIII/334.

⁴⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/325; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, VII/359; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, VIII/441.

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Cemmâ'ilî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Ali el-Makdisî (ö. 600/1203), *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, thk. İbrahim Salih, Dâru'l-Beşâir, y.y., 1994, I/56.

⁵⁰ Bozkurt, Nebi, “Künye”, *DİA*, Ankara, 2002, XXVI/558.

⁵¹ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.23.

Ebû Bekir'dir. Kendisinin Bekir isminde bir çocuğu yokken “*Bekir'in babası*” şeklinde künyelenmiştir.⁵²

1.1.5. Kabilesi

Ümmü Umâre, Medine'nin iki önemli Arap kabilesinden biri olan Hazrec'e mensuptur.⁵³ Hazrec sözlükte güney, güney rüzgârı (lodos), soğuk rüzgâr ve aslan anlamlarına gelmektedir.⁵⁴ Soyu Kahtânilere dayanan kabile⁵⁵ Hazrec b. Hârise'nin Cüşem, Avf, Hâris, Amr ve Ka'b isimli beş çocuğundan çoğalmıştır.⁵⁶ Daha önce Yemen'de yaşayan Hazrec'in ataları Arim selinin⁵⁷ ardından Evs ile birlikte Yesrib'e göç etmiştir.⁵⁸ Ancak kaynaklarda bu göçün nedenleri arasında M.Ö. 3-4. yüzyıllarda Romalıların Kızıldeniz'deki ticari faaliyetlerini artırması ve bunun sonucunda ülke ekonomisinin zarar görüp halkın yoksul duruma düşmesi, meliklerin siyasi mücadeleleri, yaşanan kıtlık ve kuraklık da yer almaktadır.⁵⁹ Evs ve Hazrec kabilelerinin M. 2 ya da M. 3. yüzyılda Yesrib'e yerleştikleri tahmin edilmektedir.⁶⁰ Bu iki kabile Hârise b. Sa'lebe b. Amr'ın iki oğlu olup öz kardeşlerdir.⁶¹ Anneleri Kayle'den ötürü kendilerine Benî Kayle de denilmiştir.⁶²

Evs ile Hazrec, Yesrib'e yerleştiklerinde orada Benî Kaynuka', Benî Nadîr ve Benî Kurayza Yahudileri yaşamaktaydı ve şehrin hâkimi durumundaydılar.⁶³ Başlangıçta Yahudilere tâbi olarak hayatlarını devam ettiren bu iki kabile M. 492

⁵² Fayda, Mustafa, “Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul, 1994, X/102.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412.

⁵⁴ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1962, V/119; İbrahim Mustafa vd. *el-Mu'cemu'l-Vâsî*, Dâru'd-Da've, y.y., t.y., I/231.

⁵⁵ Önkâl, Ahmet, “Hazrec”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/143.

⁵⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1983, s.346.

⁵⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de Sebe halkının cezalandırıldığı bildirilen büyük sel baskını sırasında yıkılan set, baraj. Geniş bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, “Arim”, *DİA*, İstanbul, 1991, III/373.

⁵⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî, y.y., 2001, VII/136.

⁵⁹ Sözüner, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.10; Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat*, Mana Yayınları, İstanbul, 2016, s.39.

⁶⁰ Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Târîhi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.95.

⁶¹ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu Kabâili'l-Arabi'l-Kadîmeti ve'l-Hadîseti*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1994, I/50; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII/136.

⁶² Semhûdî, Nûrüddîn Ali b. Ahmed (911/1506), *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999, I/140.

⁶³ Apak, Adem, *Erken Dönem İslâm Târîhinde Asabiyet*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2019, s.118.

yılında bağımsızlıklarını kazanıp şehrin yeni hâkimi oldular. Ancak bu durum kısa süre sonra değişti.⁶⁴ Hazrec, merkezi idareyi elinde bulundursa da verimli tarım arazileri Evs'in elindeydi. Hem Hazrec'in bu toprakları ele geçirme niyeti hem de Yahudilerin fitneleri neticesinde bu iki kardeş kabile birbirine düşman oldu.⁶⁵ Ardından Evs ile Hazrec arasında uzun yıllar süren savaşlar meydana geldi.⁶⁶ Bu savaşların ilki Sümeyr⁶⁷ iken en şiddetlisi Buâs'tır.⁶⁸ Buâs Savaşı, Hazrec'in mağlubiyetiyle neticelenirken aynı zamanda Medine'nin İslâmlaşmasında müspet etkileri olmuştur.⁶⁹ Nitekim Hz. Âişe'den rivâyet edilen bir hadiste, “*Buâs, Allah'ın, Allah Rasûlü için hazırlamış olduğu bir gündü...*”⁷⁰ ifadesi ile bu savaşın İslâm'ın Medine'de yayılmasındaki önemi vurgulanmaktadır.

Savaşı kaybeden Hazrec, nübüvvetin 11. yılında yeni bir müttefik arayışındayken Mekke'ye gelmiş ve burada Hz. Peygamber ile Akabe'de bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁷¹ Hz. Peygamber'in daveti üzerine Müslüman olmaya karar veren altı Hazrecli, Medine'ye döndüklerinde bu yeni dini kabilelerine anlatarak Medine'de İslâmiyetin yayılmasında önemli rol oynamışlardır.⁷² Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretiyle birlikte Evs ile Hazrec arasında uzun yıllar boyunca devam eden düşmanlık sona erdi.⁷³ Hz. Peygamber ve Râşit Halifeler döneminden sonra bu iki kabilenin mensupları arasında zaman zaman kabile asabiyetini anımsatan olaylar vukû bulmuşsa da bu hâdiseler istisnâ mahiyette kalmış ve kavgaya dönüşmeden önlenmiştir.⁷⁴

⁶⁴ Kelpetin, Mahmut, “İslâm Öncesi Medine”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, sayı: 52, 2017, s. 108-109.

⁶⁵ Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Târîhi ve Cahiliye Çağı*, s.97; Sözen, “İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler”, s.73.

⁶⁶ Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I/170.

⁶⁷ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII/138.

⁶⁸ Önkal, “Hazrec”, *DİA*, XVII/144.

⁶⁹ Çubukçu, Asri, “Buâs”, *DİA*, İstanbul, 1992, VI/340.

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XL/376(No.24320).

⁷¹ Apak, *Erken Dönem İslâm Târîhinde Asabiyet*, s.118.

⁷² Demircan, Adnan, *Siyer*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017, s.267.

⁷³ Apak, *Erken Dönem İslâm Târîhinde Asabiyet*, s.119.

⁷⁴ Algül, Hüseyin, “Evs”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI/542; Apak, *Erken Dönem İslâm Târîhinde Asabiyet*, s.123.

Hazrec'in bir kolu olan Neccâroğulları, Medine'nin önde gelen kabilelerindedir.⁷⁵ Kabilenin adını aldığı Neccâr'ın nesebi Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec'tir.⁷⁶ Rivâyetlerde asıl adının Teymullah ya da Teymü'l-Lât olduğu nakledilmektedir.⁷⁷ Kendisine Neccâr⁷⁸ adının verilme sebebi olarak çokça keser kullanması ya da bir adamı keser darbisiyle yaralaması geçmektedir.⁷⁹ Neccâr'ın Mâzin, Dînâr, Mâlik ve Adî adlarında dört oğlu vardır. Kabile bu dört oğlun kollara ayrılmasıyla çoğalmıştır.⁸⁰

Neccâroğulları aynı zamanda Hz. Peygamber'in akrabalarıdır. Selmâ bint Amr, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalip'in annesi olup soyu Adî b. Neccâr'a dayanmaktadır.⁸¹ Bu sebeple kabile mensupları Hz. Peygamber'in dayılarıdır.⁸² Neccâroğullarının Hz. Peygamber'in ailesi ile ilişkileri Abdülmuttalip'ten itibaren başlamıştır.⁸³ Hz. Peygamber'in babası Abdullah, Adî b. Neccâr yurdunda bir ay kadar hasta yatmış ardından da burada vefât etmiştir.⁸⁴ Rasûlullah altı yaşında iken annesi Âmine ile birlikte hem babasının kabrini hem de dayılarını ziyaret amacıyla Medine'ye gitmiş, bir süre dayılarının yanında kalmıştır. Bu ziyaret dönüşü Hz. Peygamber'in annesi yolda hastalanıp, Mekke ile Medine arasında bulunan Ebvâ'da vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁸⁵

Bu olaydan yıllar sonra Hz. Peygamber aralarında Neccâroğullarından kimselerin de bulunduğu altı kişilik Hazrecli grupla Akabe'de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Akabe Görüşmeleri ile başlayan bu süreçte Neccâroğullarının Medine'nin İslâmlaşmasındaki rolü çok büyüktür. Hz. Peygamber tarafından

⁷⁵ Sariçam, İbrahim, "Neccâr (Benî Neccâr)", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/ 480.

⁷⁶ Mağribî, el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn el-Vezîr (ö. 418/1027), *el-Înâs fî İlmi'l-Ensâb*, y.y., t.y., I/7.

⁷⁷ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 3/121.

⁷⁸ Marangoz, Doğramacı. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V/193.

⁷⁹ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun, Dâru'l-Ceyl, Beyrût, 1991, s. 448.

⁸⁰ Kalkaşendî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî (ö. 821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, thk. İbrahim el-İbyârî, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrût, 1980, I/76.

⁸¹ Burri, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî et-Tilmisânî (ö. 645/1247), *el-Cevheretu fî Nesebi'n-Nebî ve Eshâbihi'l-Aşere*, thk. Muhammed et-Tuncî, Riyâd, 1983, II/5.

⁸² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/64.

⁸³ Sariçam, "Neccâr (Benî Neccâr)", *DİA*, XXXII/ 480.

⁸⁴ Köksal, M. Asım, *İslâm Târîhi: Hz. Muhammed ve İslâmiyet Mekke Dönemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 39-40.

⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/94.

nakîbü'n-nükebâ seçilen Es'ad b. Zürâre İslâmiyeti tebliğ göreviyle Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr'i evinde ağırlamıştır.⁸⁶ Es'ad b. Zürâre vefât edince Neccâroğullarından bir grup Peygamberimiz'e gelerek, “*Ey Allah'ın Rasûlü! Es'ad öldü ve O bizim nakibimizdi. Bize bir nakîb seçsen.*” dediler. Hz. Peygamber de onlara, “*Siz benim dayılarımsınız, ben sizin nakibinizim.*” buyurdu. Bu durum Neccâroğullarının faziletini göstermektedir.⁸⁷ İslâm'a pek çok hizmette bulunan Neccâroğulları bütün gazve ve seriyyelere katılmışlardır. Pek çok fakîh ve muhaddisin yetiştiği bu kabile ilme de katkı sağlamıştır.⁸⁸ Neccâroğullarının faziletine dair kaynaklarda yer alan hadislerden birinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur, “*Ensâr evlerinin en hayırlısı Neccâroğullarıdır. Sonra Abdu'l-Eşheloğulları, sonra el-Hâris bin Hazrecoğulları, sonra Sâideoğullarıdır. Ve Ensâr evlerinin her birinde hayır vardır.*”⁸⁹

1.2. AİLESİ, EVLİLİKLERİ VE ÇOCUKLARI

1.2.1. Ailesi

Ümmü Umâre'nin babası Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dır.⁹⁰ Babasının cahiliyye döneminde mi İslâmî dönemde mi öldüğüne dair bir bilgi yoktur.⁹¹ Annesi ise Rebâb bt. Abdullah b. Habîb b. Zeyd b. Sa'lebe b. Zeydümenât b. Habîb b. Abduhârise b. Gad b. Cü'şem b. el-Hazrec'dir.⁹² Ziriklî *el-A'lâm'da* annesinin Uhud Gazvesi'ne katılıp, onun yaralarını sardığını aktarmaktadır.⁹³ Kaynaklarda Ümmü Umâre'nin annesi ve babası hakkında detaylı bir bilgi mevcut değildir.⁹⁴

⁸⁶ Şibli Mevlânâ, *Asr-ı Saâdet: Büyük İslâm Târîhi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Yayınevi, İstanbul, 1973, I/191; Ünal, İsmail Hakkı, “Es'ad b. Zürâre”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI/352.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/205.

⁸⁸ Sarıçam, “Neccâr (Benî Neccâr)”, *DİA*, XXXII/ 481.

⁸⁹ Buhârî, *Kitabü'l-Menâkıb*, 66.

⁹⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/278.

⁹¹ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.27.

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412.

⁹³ Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/88.

⁹⁴ Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, s. 44.

Nesîbe bt. Ka'b'ın kardeşlerinden ilki Bedir Gazvesi'ne de katılan sahabî Abdullah b. Ka'b'tır.⁹⁵ Annesi Rebâb bt. Abdullah b. Habîb b. Zeyd b. Sa'lebe b. Zeydümenât b. Habîb b. Abduhârise b. Gad b. Cü'sem b. el- Hazrec iken babası Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dır.⁹⁶ Ümmü Umâre'nin anne baba bir erkek kardeşidir.⁹⁷ Onun tam ismi, Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dır.⁹⁸ Züğaybe bt. Evs b. Hâlid b. el- Ca'd b. Avf b. Mebzûl ile evlenen Abdullah b. Ka'b'ın el-Hâris adında bir oğlu dünyaya gelmiştir.⁹⁹ Künyesi hakkında ihtilaf vardır. Künyesinin Ebu'l-Hâris olduğunu zikredenlerin yanında Ebû Yahyâ olduğunu dile getirenler de vardır.¹⁰⁰

Abdullah b. Ka'b Bedir Gazvesi'nde Hz. Peygamber tarafından ganimetlerden sorumlu memur olarak görevlendirilmiştir.¹⁰¹ Abdullah b. Ka'b, Hz. Peygamber ile birlikte Bedir Gazvesi'ne katıldığı gibi diğer gazvelerin tamamına da katılmıştır.¹⁰² Abdullah b. Ka'b 30/653 yılında Medine'de vefât etmiş ve cenaze namazı Hz. Osman tarafından kılınmıştır.¹⁰³ Onun neslinden gelen bazı kimseler Medine'de ve Bağdat'ta hayatlarını sürdürmüştür.¹⁰⁴

Ümmü Umâre'nin diğer kardeşi ise Abdurrahman b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dır.¹⁰⁵ Kaynaklarda kendisine Ebû Leylâ

⁹⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/278.

⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/518.

⁹⁷ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.28.

⁹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/187.

⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/518.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/518; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/370; Zehebî, Şemseddin Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmet b. Osman (748/1348), *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûrî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrût, 1993, III/335.

¹⁰¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed (ö. 354/965), *es-Sîratü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hülefâ*, el-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrût, 1996, III/335.

¹⁰² İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî Târihi'l-Ümem ve'l-Mülük*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1992, IV/363.

¹⁰³ İbn Abdilberr, *el-İstîab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, III/981.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/518.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412.

da denilmektedir¹⁰⁶ Abdurrahman b. Ka'b'ın ne zaman doğduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.¹⁰⁷ Ümmü Umâre'nin anne baba bir erkek kardeşidir.¹⁰⁸ Ebû Leylâ, Büreyde isminde bir hanımla evlenmiş ondan da oğlu Seleme dünyaya gelmiştir.¹⁰⁹ Hz. Peygamber tarafından Benî Nadîr Gazvesi'nde Abdullah bin Selâm ile birlikte Nadiroğullarına ait hurmalıkları kesme görevi kendisine verilmiştir.¹¹⁰ Abdurrahman b. Ka'b acve hurmalarını keserken, Abdullah b. Selâm acve dışındaki hurmaları kesmiştir.¹¹¹

Ebû Leylâ İslâm tarihinde Bekkâûn olarak bilinen yedi kişiden biridir.¹¹² Tebük Gazvesi'ne gitmeyi arzulayan fakat fakirlikleri nedeniyle binek bulamayan yedi sahâbî Rasûlullah'a gelerek durumlarını beyan etmiş ve binek talebinde bulunmuşlardır.¹¹³ Hz. Peygamber onlara binek bulamayacağını bildirince üzüntüden ağlayarak oradan ayrılan bu yedi isim, Müslümanlar arasında Bekkâûn olarak bilinmektedir.¹¹⁴ Bu olay üzerine şu ayet nazil olmuştur: “*Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).*”¹¹⁵

İsimleri dışında sayıları konusunda ihtilaf olmayan¹¹⁶ bu sahâbîlerin üzüntülerine şahit olan İbn Yâmîn b. Umeyr iki, Abbas b. Abdülmuttalib iki, Hz. Osman b. Affan ise diğer üç kişinin yiyecek ve bineklerini temin etmiş, böylelikle

¹⁰⁶ İbn Abdilberr, *el-İstîab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, II/851; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/485; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *Delâ'ilü'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1984, V/218.

¹⁰⁷ Uğur, Mücteba, “Abdurrahman b. Ka'b el-Ensârî”, *DİA*, İstanbul, 1988, I/167.

¹⁰⁸ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.29.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, çev. Abdurrahman Elmalî- Mehmet Akbaş, ed. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, IV/385.

¹¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/297.

¹¹¹ Makrîzî, Ebû'l-Abbas Takıyyüddîn Ahmed (ö. 845/1442), *İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'r-Resûl mine'l-Ebnâ'i (Enbâ'i) ve'l-Ahvâl ve'l-Hafede ve'l-Meta'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999, IX/229.

¹¹² İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), *Cevâmi'u's-Sîre*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y., s. 200.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/518.

¹¹⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/993.

¹¹⁵ Tevbe, 9/92.

¹¹⁶ Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1993, V/438.

Tebük Gazvesi'ne iştirak edebilmişlerdir.¹¹⁷ Abdurrahman b. Ka'b Uhud, Hendek ve diğer gazvelere katılmıştır.¹¹⁸ Ebû Leylâ 24/644'te¹¹⁹ Hz. Ömer'in hilafetinin sonlarına doğru vefât etmiştir.¹²⁰ Abdurrahman b. Ka'b'ın soyu devam etmemiştir.¹²¹

1.2.2. Evlilikleri

Ümmü Umâre ilk evliliğini Zeyd b. Âsım b. Ka'b b. Münzir b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr el-Ensârî ile yapmıştır.¹²² Zeyd b. Âsım'ın künyesi Ebû'l-Hasan'dır.¹²³ Zeyd b. Âsım Akabe Biatı, Bedir ve Uhud gazvelerine katılmıştır.¹²⁴ Ümmü Umâre, Zeyd b. Âsım ile Müslüman olmadan önce evlenmiştir.¹²⁵ Ümmü Umâre'nin Zeyd b. Âsım'dan Abdullah ve Habîb isminde iki oğlu dünyaya gelmiştir.¹²⁶ Ancak bazı kaynaklarda Ümmü Umâre'nin üçüncü oğlu olan Temîm'in babası olarak da Zeyd b. Âsım zikredilmektedir.¹²⁷ Zeyd b. Âsım'ın vefatına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.¹²⁸

Ümmü Umâre ikinci evliliğini Gaziyye b. Amr ile yapmıştır.¹²⁹ Tam ismi Gaziyye b. Amr b. Atıyye b. Hansâ b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr el-Ensârî'dir.¹³⁰ Annesi Gufeyle bt. Kays b. Ze'ûra b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dır.¹³¹ Ümmü Umâre ile evliliğinden Temîm

¹¹⁷ Çakan, İsmail Lütfî, "Bekkâin", *DİA*, İstanbul, 1992, V/363.

¹¹⁸ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.30.

¹¹⁹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, II/851; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî t-Târîh*, II/454.

¹²⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/297.

¹²¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/385.

¹²² İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, II/557.

¹²³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, II/505.

¹²⁴ Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnâvûd, Tezkî Mustafa, Dâru İhyai't-Tûras, Beyrût, 2000, XV/27.

¹²⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/19.

¹²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/325; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî (ö. 654/1256), *Mir'âtü'z-zamân fî Târîhi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berakât v.d., Dîmeşk, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013, V/198.

¹²⁷ İbn Mende, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshâk Muhammed el-İsfehânî (ö. 395/1005), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Matbaâtü Câmîati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehîde, 2005, s.321; İbn Abdiler, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I/195; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/431; Özkan, "Ümmü Umâre", *DİA*, 42/332.

¹²⁸ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.31.

¹²⁹ Benkânî, Ebû Enes Mâcid, *Kasasun ve İberun ve İzâtün min Hayâti's-Sahâbiyyât*, Mektebetü İbâdi'r-Rahmân, Mısır, 2004, s. 231.

¹³⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, IV/374.

¹³¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/387.

isminde bir oğlu ve Havle isminde bir kızı dünyaya gelmiştir.¹³² Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Temîm'in babasının Zeyd b. Âsım olduğunu dile getirenler de vardır.¹³³ Gaziyye b. Amr, Akabe Biatı'na katılıp Hz.Peygamber'e biat edenler arasındadır.¹³⁴ Daha sonra Hz. Peygamber'in yanında Uhud Gazvesi'ne de iştirak etmiştir.¹³⁵

İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* ve Cemmâ'îlî'nin *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*'ında geçen bir rivâyete göre Ümmü Umâre, Zeyd b. Âsım ve Gaziyye b. Amr dışında üçüncü bir kişiyle daha evlenmiş ve bu kişiden de bir çocuğu olmuş ancak bu çocuğu ölmüştür. Bu rivâyette Ümmü Umâre'nin evlendiği kişi ve çocuğunun ismine dair herhangi bir bilgi yoktur.¹³⁶

1.2.3. Çocukları

Genel kabule göre Ümmü Umâre'nin Abdullah, Habîb ve Temîm adında üç erkek, Havle adında bir kız olmak üzere dört çocuğu vardır. Ancak yukarıda da zikrettiğimiz üzere İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* ve Cemmâ'îlî'nin *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*'ında yer alan bir bilgiye göre onun bir çocuğu daha dünyaya gelmiş fakat bu çocuğu vefat etmiş ve nesli devam etmemiştir. Bu iki kaynak dışında diğer kaynaklarda bu çocuğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.¹³⁷

Ümmü Umâre'nin ilk çocuğu Zeyd b. Âsım'dan dünyaya gelen Abdullah b. Zeyd b. Âsım b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr¹³⁸ olup künyesi Ebû Muhammed'dir.¹³⁹ İbn Ümmü Umâre diye tanınmıştır.¹⁴⁰ Bedir Gazvesi'ne katılıp katılmamasıyla ilgili ihtilaf söz konusudur.¹⁴¹ Onun Bedir

¹³² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412; İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi Târîhi'l-A'yân*, V/198.

¹³³ İbn Mende, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s.321; İbn Abdiler, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, I/195; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/431; Özkan, "Ümmü Umâre", *DİA*, 42/332.

¹³⁴ Ebu Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, IV/2269.

¹³⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, IV/324.

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Cemmâ'îlî, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/56.

¹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Cemmâ'îlî, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/56.

¹³⁸ Halîfe b. Hayyât, *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*, I/162.

¹³⁹ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, III/1655.

¹⁴⁰ İbn Abdilberr, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, III/913.

¹⁴¹ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, IV/108.

Gazvesi'ne katıldığını zikredenlerin yanında¹⁴² katılmadığını söyleyenler çoğunluktadır.¹⁴³ Uhud, Hendek ve diğer gazvelere Hz. Peygamber ile birlikte katılmış¹⁴⁴, özellikle de Uhud Gazvesi'nde sergilediği kahramanlıkla Rasûlullah'ın takdirini kazanmıştır.¹⁴⁵

Abdullah b. Zeyd'in bir câriye ile olan evliliğinden Hallâd ve Ali isminde iki oğlu, Ümmü Sâbit bt. Sehl ile evliliğinden ise Umeyr ve Ebû Hasan adında iki oğlu dünyaya gelmiştir.¹⁴⁶

Abdullah b. Zeyd misafir olarak evinde ağırladığı Hz. Peygamber'in abdest alışına bizzat şahitlik ederek onun nasıl abdest aldığını rivâyet etmiş ve bu rivâyetiyle de şöhret bulmuştur.¹⁴⁷ Abdullah b. Zeyd'in naklettiği rivâyet şöyledir, "Bir adam Abdullah b. Zeyd'e 'Rasûlullah(s.a.v.)'ın nasıl abdest aldığını bana gösterebilir misin?' dedi. Abdullah b. Zeyd, 'Evet', dedi ve su istedi. İki eline suyu döktü iki kere yıkadı, sonra üç kere ağzını çalkalayıp burnuna su verip sümükdü sonra üç kere yüzünü yıkadı sonra ikişer defa ellerini dirseklerine kadar yıkadı sonra iki eliyle başını mesh etti. İki elini başının önünden başlayarak ensesine varana kadar öne arkaya götürüp ilk başladığı yere getirdi. Sonra da iki ayağını yıkadı."¹⁴⁸ Abdullah b. Zeyd, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den hadis rivâyet edenler arasında yer almıştır.¹⁴⁹ Sahihayn'da kırk sekiz hadisi yer alan Abdullah b. Zeyd'den, kardeşi Temîm'in oğlu Abbâd b. Temîm, Saîd b. Müseyyeb ve Yahyâ b. Umâre gibi muhaddisler hadis nakletmiştir.¹⁵⁰

Müseylime tarafından şehit edilen kardeşi Habîb b. Zeyd'in intikamını almak için yemin eden Abdullah b. Zeyd, bu amacına Yemâme Savaşı'nda ulaşmış ve

¹⁴² Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, III/1655; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/88.

¹⁴³ İbn Abdilberr, *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, III/913; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/250; Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân (ö. 317/929), *Mu'cemü's-Sahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Mektebetü Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 2000, IV/64.

¹⁴⁴ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1990, III/596.

¹⁴⁵ Çakan, İsmail Lütfî, "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", *DİA*, İstanbul, 1988, I/143.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/386.

¹⁴⁷ Çakan, "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", *DİA*, I/143.

¹⁴⁸ Buhârî, *Kitabü'l-Vudû* 38.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/386.

¹⁵⁰ İbn Abdilberr, *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, III/913; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/88.

Vahşî ile birlikte Müseylime'yi öldürmüştür.¹⁵¹ Vahşî Yemâme günü Müseylime'nin öldürülmesini şöyle anlatır, “*İnsanlar Yemâme günü Müseylime üzerine savaşa çıktıklarında ben de onlarla birlikte çıktım. Yanıma Hz. Hamza'yı şehit ettiğim mızrağımı aldım. İki taraf karşı karşıya geldiğinde Müseylime'yi elinde kılıcı ile ayakta dururken gördüm. Onu tanımıyordum. Ona saldırdım. O esnada diğer taraftan gelen Ensar'dan bir adam da ona saldırdı. İkimiz de onu öldürmek istiyorduk. Mızrağımı Müseylime'ye doğru fırlattım, onu düşürdüm. Ensar'dan olan adam da ona kılıcı ile vurdu. Hangimizin öldürdüğünü Allah bilir.*”¹⁵² Böylelikle Allah, kardeşinin intikamını almak isteyen Abdullah'a bunu nasip etti.¹⁵³

Abdullah b. Zeyd 63/683 yılında Harre'de şehit edilmiştir.¹⁵⁴ Bu savaşta Abdullah b. Zeyd'in oğulları Hallâd, Ali, Umeyr ve Ebû Hasan'da öldürülmüşlerdir.¹⁵⁵

Harre Savaşı 63/683 yılında Yezîd b. Muâviye'nin hilafeti döneminde gerçekleşmiştir.¹⁵⁶ Harre Savaşı'nı hazırlayan sebeplerden biri Yezîd'in babası Muâviye tarafından veliaht ilan edilmesidir. Bu durum Hicaz halkında rahatsızlığa sebep olmuş ve Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Hüseyin b. Ali gibi isimler Yezîd'in veliaht oluşunu kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir.¹⁵⁷ Muâviye halkı iknaya çalışsa da başarılı olamayacağını anlayınca insanlardan zorla biat almıştır. Görünürde problem çözülmüş olsa da halk bu durumu hiçbir zaman kabullenememiştir.¹⁵⁸

Yezîd'in halifelige gelmesinin ardından da Hicaz halkı ile Yezîd arasındaki sorunlar devam etmiş, 61/680'de Kerbela'da Hz. Hüseyin ve pek çok Müslümanın şehit edilmesi Yezîd'e karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur.¹⁵⁹ I. Yezîd Medine

¹⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/86.

¹⁵² Halife b. Hayyât, *Halife b. Hayyât*, I/110.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/250.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/85.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/386.

¹⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târih*, III/211.

¹⁵⁷ Taberî, *Târihu't-Taberî*, V/303.

¹⁵⁸ Varol, M. Bahaüddin, “Harre Vakası Sebep Sonuç İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, sayı: 7, 1997, s. 518.

¹⁵⁹ Önkâl, Ahmet, “Abdullah b. Hanzale ve Harre Olayı”, *İslâm Târihi ve Medeniyeti: Emevîler*, ed. Mehmet Şeker, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, III/176.

halkı ile aralarında hâsıl olan muhalefeti çözmek niyetiyle Medine eşrafından bazı kimseleri Dımeşk'e davet etmiş ve onlara izzet-i ikramda bulunmuştur.¹⁶⁰ Böylelikle aralarındaki problemi halledebileceğini düşünmüş ancak durum onun beklediği gibi olmamıştır.¹⁶¹ Dımeşk'ten dönenler Yezîd'in zevke daldığını ve bir halifeye yakışmayacak tavırlar sergilediğini halka anlatınca Medineliler, Yezîd'e olan biatlerini geri çektiklerini duyurmuşlardır.¹⁶² Bu yaşananlardan haberdar olan Yezîd, Nu'mân b. Beşîr'i aracılık yapması amacıyla Medine'ye gönderdiyse de bir neticeye ulaşamaz. Bunun üzerine Yezîd b. Muâviye halkı tehdit eden bir mektup gönderir. Lakin bu Medinelilerin tepkisini daha da artırmıştır.¹⁶³

Medine halkı vali Osman b. Muhammed'i azledip, Abdullah b. Hanzala'ya biat etmişlerdir.¹⁶⁴ Bu sıralar Abdullah b. Zeyd'e biri gelerek ona Abdullah b. Hanzala'nın biat aldığı haberini vermiştir. Abdullah b. Zeyd o kişiye, “*Ne üzerine biat alıyor*” diye sorunca “*Ölüm üzerine*” cevabını alınca “*Ben Rasûlullah'tan sonra hiç kimseye ölüm üzerine biat etmem*” diyerek bu konudaki görüşünü ortaya koymuştur.¹⁶⁵ Medineliler Abdullah b. Hanzale'ye biat etmekle yetinmeyip vali Osman b. Muhammed, Medine'de bulunan Ümeyye oğulları ve onların müttefiklerinden oluşan yaklaşık bin kişiyi Emevîler'in önde gelen isimlerinden Mervân b. Hakem'in hanesinde muhasara altına almışlardır.¹⁶⁶ Mervân, mektup göndererek Yezîd'den yardım istemiş, mektubu alan Yezîd, Müslim b. Ukbe'nin komutanlığında bir orduyu Medine üzerine göndermiştir.¹⁶⁷ Yezîd, Müslim'e Medinelilere üç gün süre vermesini şayet bu üç günün sonunda geri adım atmazlarsa onlarla savaşmasını söylemiştir. Bu süre zarfında onları ekonomik anlamda rahatlatacak bazı tekliflerde bulunulmuş ancak Medineliler bu tekliflerini kabul etmeyip onlarla mücadele edeceklerini bildirmişlerdir.¹⁶⁸ Bunun üzerine Müslim b.

¹⁶⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, V/319-320.

¹⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VIII/224; Yiğit, İsmail, *Emevîler*, TDV Yayınları, Ankara, 2016, s.47.

¹⁶² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, V/320.

¹⁶³ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, V/481.

¹⁶⁴ Önkâl, “Abdullah b. Hanzale ve Harre Olayı”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Emevîler*, III/177.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/386- 387.

¹⁶⁶ Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, “Harre Savaşı”, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/245.

¹⁶⁷ Kılıç, Ünal, “Yezîd I”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII/513.

¹⁶⁸ Yiğit, İsmail, *Emevîler*, s.49.

Ukbe komutasındaki ordu Medineliler üzerine saldırmış ve iki taraf arasında yaşanan şiddetli çatışmaların ardından şehir tamamen Emevî himayesine girmiştir.¹⁶⁹

Bu savaşta Ümmü Umâre'nin oğlu Abdullah b. Zeyd, torunları ve pek çok Medineli öldürülmüştür.¹⁷⁰ Harre Vakası İslâm tarihinin en acı olaylarından biri olarak kayıtlara geçmiştir. Said b. Müseyyeb'ten nakledilen bir rivâyette Harre Vakası üç fitneden biri olarak sayılmıştır ve bu olayın neticesinde Hudeybiye ashabından hiç kimsenin hayatta kalmadığı ifade edilmektedir.¹⁷¹

Ümmü Umâre'nin bir diğer oğlu ise Müseylime tarafından şehit edilen Habîb b. Zeyd'dir.¹⁷² Tam ismi Habîb b. Zeyd b. Âsım b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr'dır.¹⁷³ Ne zaman doğduna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Habîb b. Zeyd Akabe Biati'na katılmasının yanı sıra Uhud, Hendek ve diğer gazvelere de iştirak etmiştir.¹⁷⁴

Habîb b. Zeyd, Allah Rasûlü tarafından irtidat eden Müseylime'ye elçi olarak gönderilen iki kişiden biridir.¹⁷⁵ Hz. Peygamber'in Veda haccının akabinde hastalandığı günlerde bir takım kişiler peygamberlik iddiası ile ortaya çıktı. Müseylime de onlardan birisidir.¹⁷⁶ Benî Hanîfe'nin lideri olan Müseylime, Hz. Peygamberle görüşmek maksadıyla kabilesinin heyetiyle birlikte 10/630 yılında Medine'ye gelir.¹⁷⁷ Ancak heyeti onu bineklerinin başında bıraktığı için Hz. Peygamber ile görüşemez.¹⁷⁸ Bir başka rivâyete göre ise Hz. Peygamberle görüşmüş ve bu görüşmede Hz. Peygamber'in ardından hâkimiyetin kendisine verilmesini talep

¹⁶⁹ Varol, "Harre Vakası Sebep Sonuç İlişkisi", s.524.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, IV/386; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/85.

¹⁷¹ Saîd b. Müseyyeb'ten rivâyetle, "Birinci fitne gerçekleşti ki o Hz. Osman'ın şehit edilmesidir. Bu fitne Bedir ashâbından kimseyi bırakmadı. Sonra ikinci fitne oldu. O Harre Vakası'dır. Bu fitne de Hudeybiye ashâbından kimseyi bırakmadı. Sonra üçüncü fitne oldu. Bu fitne ise insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Buhârî, *Meğâzî* 12.

¹⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I/466.

¹⁷³ İbn Abdilberr, *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I/319.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, II/18.

¹⁷⁵ Belâzürî, Ebu'l Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Fütûhu'l-Buldân*, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrût, 1988, I/98.

¹⁷⁶ Fayda, Mustafa, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri Dört Halîfe Dönemi*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2014, s.131.

¹⁷⁷ Önkâl, Ahmet, "Müseylimetülkezzâb" *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/90.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâti'l-Kübrâ*, I/316.

etmiş ancak bu isteği kabul görmemiştir.¹⁷⁹ Yemâme'ye dönen Müseylime, orada peygamberliğini ilanının ardından iki elçi ile birlikte kendi yazdığı bir mektubu Hz. Peygamber'e göndermiştir.¹⁸⁰ Mektupta “*Allah'ın Rasûlü Müseylime'den, Allah'ın Rasûlü Muhammed'e. Selâm senin üzerine olsun. Artık ben seninle ortak durumdayım. Yeryüzünün yarısı bizim yarısı da Kureyş'indir. Ancak Kureyş zulmeden bir kavimdir.*”¹⁸¹ yazmaktadır. Bunun üzerine Hz. Peygamber de Müseylime'ye cevaben bir mektup yazdırır ve, “*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye. Selam doğru yolda olanların üzerine olsun. Yeryüzü şüphesiz Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.*” buyurarak mektubu elçilerle birlikte gönderir.¹⁸² Ancak Müseylime peygamberlik iddiasından vazgeçmez. Bunun üzerine Hz. Peygamber elçi olarak Habîb b. Zeyd'i Müseylime'ye gönderir.¹⁸³ Habîb b. Zeyd, Müseylime'ye gidince Müseylime ona, “*Hz. Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ediyor musun?*” diye sorar. Habîb b. Zeyd, “*Evet*” cevabını verir. Ardından Müseylime, “*Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik ediyor musun?*” diye sorunca Habîb b. Zeyd, “*Ben sağırım, duymuyorum*” diye cevap verir. Müseylime birkaç kez aynı soruyu sorup aynı cevabı alınca Habîb b. Zeyd'i uzuvlarını tek tek keserek şehit eder.¹⁸⁴

Bu konudaki bir anlatıma göre ise Hz. Peygamber, Veda haccının ardından Amr b. el-Âs, Habîb b. Zeyd ile Abdullah b. Vehb el-Eslemî'nin de bulunduğu bir grubu vergi toplamak ve dini tebliğ etmek amacıyla Ummân'a gönderir.¹⁸⁵ Onlar Ummân'da iken Hz. Peygamber'in vefât haberi ulaşır. Bunun üzerine Medine'ye dönmek için yola çıkan grubun haberini alan Müseylime karşılarına çıkar.¹⁸⁶ Habîb b. Zeyd ve Abdullah b. Vehb el-Eslemî dışındakiler kaçarken onlar Müseylime

¹⁷⁹ Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri Dört Halîfe Dönemi*, s.134.

¹⁸⁰ Şennâvî, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, III/518.

¹⁸¹ İbn Hişâm, *es- Sîretü'n- Nebeviyye*, II/600.

¹⁸² Şennâvî, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, III/518.

¹⁸³ Fayda, Mustafa , “Ridde”, *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/92.

¹⁸⁴ İbn Abdilberr, *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I/320.

¹⁸⁵ Başaran, Selman, “Habîb b. Zeyd”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIV/374.

¹⁸⁶ Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen (ö. 990/1582), *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Dâru's-Sadr, Beyrût, t.y., II/217.

tarafından esir alınır.¹⁸⁷ Müseylime o ikisine, “Benim Allah’ın Rasûlü olduğuma şahitlik ediyor musunuz?” diye sorunca Abdullah b. Vehb inanmayarak da olsa “Evet” cevabını verir, hapse atılır ve böylelikle canını kurtarır.¹⁸⁸ Aynı soruya Habîb b. Zeyd, “İşitmiyorum” diyerek karşılık verir. Bu kez Müseylime, “Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şahitlik ediyor musun?” diye sorunca Habîb b. Zeyd, “Evet” cevabını verir. Müseylime, Habîb b. Zeyd’in kesilmesi emrini verir. Müseylime aynı soruları her soruşunda Habîb b. Zeyd’in cevabı değişmez. Müseylime, Habîb b. Zeyd’in her cevabında bir uzvunu keserek onu şehit eder. Önce omuzlarından ellerini kestirir, ardından kalçalarından bacaklarını. Sonunda da onu ateşe atar.¹⁸⁹

Ümmü Umâre’nin terbiyesi ile yetişmiş Habîb b. Zeyd, Müseylime’nin tüm işkencelerine rağmen dininden dönmemiş ve Allah yolunda şehit olarak can vermiştir.

Ümmü Umâre’nin diğer çocuğu ise Temîm el-Mâzinî el-Ensârî’dir.¹⁹⁰ Temîm b. Abd-ı Amr ve Temîm b. Âsım da denilmiştir.¹⁹¹ Kaynaklarda babasının ismi konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Bazı kaynaklarda babası Zeyd b. Âsım olarak zikredilirken¹⁹² bazılarında ise Gazıyye b. Amr ismi geçmektedir.¹⁹³ Bir câriye ile olan evliliğinden oğulları Abbâd, Ma’mer ve Sâbit dünyaya gelmiştir.¹⁹⁴ Künyesi Ebû Hasan’dır.¹⁹⁵ Medine halkından sayılmıştır.¹⁹⁶ Hz. Peygamber’den abdest hakkında naklettiği bir hadiste şöyle rivâyet edilmektedir; “*Rasûlullah’ın abdest aldığı gördüm. O su ile iki ayağını mesh ediyordu.*”¹⁹⁷

¹⁸⁷ Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-Zamân fi Târîhi’l-A’yân*, VII/32.

¹⁸⁸ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, IV/316.

¹⁸⁹ Diyârbekrî, *Târîhu’l-Hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/217.

¹⁹⁰ İbn Abdilberr, *el-İsti’âb fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, I/195.

¹⁹¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe fi Ma’rifeti’s-Sahâbe*, I/431.

¹⁹² İbn Mende, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, s.321; İbn Abdiler, *el-İstiab fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, I/195; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe fi Ma’rifeti’s-Sahâbe*, I/431; Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, 42/332.

¹⁹³ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, VIII/412; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I/325; İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân fi Târîhi’l-A’yân*, V/198.

¹⁹⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, V/81.

¹⁹⁵ İbn Abdilberr, *el-İsti’âb fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, I/195.

¹⁹⁶ İbn Mende, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, s.321.

¹⁹⁷ İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, I/101 (No. 201).

Ümmü Umâre'nin, bir diğer çocuğu Gaziyye b. Amr'dan dünyaya gelen kızı Havle bt. Gaziyye'dir.¹⁹⁸ Kendisi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* ve Cemmâ'îlî'nin *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*'ında kaydedilen bir bilgiye göre onun üçüncü bir evliliği daha olmuş ve o eşinden de bir çocuğu dünyaya gelmiştir. Ancak bu çocuğu ölmüş ve soyu devam etmemiştir. Onunla ilgili başka bir bilgi de verilmemiştir.¹⁹⁹

Çalışmamızın bu bölümünde Ümmü Umâre'nin doğumu, ismi, nesebi, künyesi, kabilesi, ailesi, evlilikleri ve çocukları hakkında kaynaklarda ulaşabildiğimiz bilgileri tarihi seyre uygun olarak, bir bütün oluşturacak şekilde aktarmaya gayret ettik.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/412.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Cemmâ'îlî, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/56.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM SONRASI DÖNEM

Bu bölümde, İslâm sonrası dönem başlığı altında Ümmü Umâre'nin İslâmiyeti kabul süreci ve katıldığı gazveler hakkında genel bir malûmat verdikten sonra Ümmü Umâre ile ilgili kaynaklarda geçen rivâyetleri nakletmeye çalışacağız. Ardından da Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Ümmü Umâre ile ilgili ulaşabildiğimiz bilgileri aktaracağız. Son olarak Ümmü Umâre'nin vefâtı, şahsiyeti ve İslâm tarihindeki yerine değinerek ikinci bölümü sonlandıracağız.

2.1. HZ. PEYGAMBER (S.A.V.) DÖNEMİ

2.1.1. İslâmiyet'i Kabulü

Ümmü Umâre, I. Akabe Biatı'nın ardından İslâm'ı tebliğ amacıyla Yesrib'e gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in vesilesi ile Müslüman olmuştur.²⁰⁰ Bu nedenle Ümmü Umâre'nin İslâm'ı kabul sürecini daha iyi anlamak adına Akabe Biatları hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.1.1.1. Akabe Görüşmeleri

Hz. Peygamber İslâm dinini yalnızca Mekke halkına tebliğ etmekle kalmamış, çeşitli bölgelerden hac, umre ve panayırlara katılmak gibi amaçlarla Mekke'ye gelen Arap kabilelerine de anlatmıştır.²⁰¹ Rasûlullah nübüvvetin 11. yılında hac mevsiminde Yesrib'den gelen Hazrec kabilesine mensup altı kişilik ziyaretçi grubu ile Akabe mevkiinde karşılaşmış, onlara Kur'ân okumuş ve onları İslâm'a davet etmiştir.²⁰² Yesrib'de Yahudilerle bir arada yaşayan bu insanlar bir peygamber geleceğini onlardan işitmiş ve bundan etkilenmişlerdi.²⁰³ Hz.

²⁰⁰ İsmail Mutlu v.d., "Ümmü Umâre", *Sahâbiler Ansiklopedisi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989, II/831.

²⁰¹ Sarıçam, İbrahim, "Hz. Peygamber Dönemi", *İslâm Târîhi El Kitabı*, ed. Eyüp Baş, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 113-165.
s. 113.

²⁰² Ya'kûbî, Ahmet b. Ebî Ya'kûb el-Abbâsî (ö.292/904), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Matbaât-u Brill, Leiden, 1883, II/38; Önkâl, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul, 1989, II/211.

²⁰³ Altundere, Mehmet, *Hz. Muhammed'in Akabe Bey'atları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s. 78.

Peygamber’i dinledikten sonra onun, Yahudilerin haber verdiği peygamber olduğuna kanaat getiren bu altı Hazrecli, orada Müslüman olmuşlardır.²⁰⁴ Bu görüşmenin ardından Hz. Peygamber’in yanından ayrılarak Yesrib’e döndüler.²⁰⁵ Döner dönmez tebliğ faaliyetine başlayan grubun, bu davetine icabet eden birçok Yesribli Müslüman olmuştur.²⁰⁶

2.1.1.2. I. Akabe Biatı

Akabe Görüşmeleri’nden bir yıl sonra hac mevsiminde on’u Hazrec iki’si Evs kabilesine mensup on iki kişi Hz. Peygamber ile görüşmek üzere Akabe mevkiine tekrar geldiler.²⁰⁷ Bu görüşmede Hz. Muhammed’e biat edip, “*Hiçbir şeyi Allah’a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira etmeyeceklerine ve hiçbir iyi işte ona isyan etmeyeceklerine* dair söz verdiler.²⁰⁸ Buna I. Akabe Biatı denir.²⁰⁹ Bu biatın ardından Hz. Peygamber İslâm’ı öğretmesi ve Kur’ân’ı okuması maksadıyla Mus’ab b. Umeyr’i onlarla birlikte Yesrib’e göndermiştir.²¹⁰ Mus’ab b. Umeyr’in tebliği neticesinde Yesrib’de Müslümanların sayısı hızla artmıştır.²¹¹ Müslüman olanlar arasında Ümmü Umâre, eşi ve çocukları da vardı. Bu sebeple onlar, Medinelilerin sâbîkûnundandır.²¹²

2.1.1.3. II. Akabe Biatı

I. Akabe Biatı’ndan bir yıl sonra nübüvvetin 13. yılında yetmiş üç erkek iki kadından oluşan yetmiş beş kişilik bir grup, Mekke’ye doğru yola çıkmışlardır. Amaçları Hz. Peygamber’e biat edip onu yurtlarına davet etmektir.²¹³ Kafilede yer

²⁰⁴ Havvâ, Saîd, *el-Esâs fi’s-Sünne Sîratü’n-Nebeviyye*, çev. Abdurrahim Ali Ural v.d., Aksa Yayın-Pazarlama, İstanbul, 1991, I/426.

²⁰⁵ Hasan, İbrahim Hasan, *Siyasi- Dini- Kültürel- Sosyal İslâm Târîhi*, çev. İsmail Yiğit- Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 1985, I/126.

²⁰⁶ Demircan, Adnan, “Akabe Bey’atları”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/265.

²⁰⁷ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I/239.

²⁰⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I/434; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I/239.

²⁰⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, I/219.

²¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I/434.

²¹¹ Demircan, “Akabe Bey’atları”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, I/266.

²¹² Niyaz, *Kadın Sahâbîler*, s. 309.

²¹³ Önkâl, “Akabe Biatları”, *DİA*, II/211.

alan iki kadından biri Ümmü Umâre diğeri ise Esmâ bint Amr'dı.²¹⁴ Medine'den gelen bu grup Hz. Peygamber ile gizlice irtibata geçip Akabe mevkiinde buluşmak üzere anlaştılar.²¹⁵ Hz. Peygamber görüşme yerine amcası Abbâs'la birlikte geldi.²¹⁶ Abbâs b. Abdülmuttalib, Yesriblilere hitaben yaptığı konuşmada onlara şöyle seslendi, “*Ey Hazrec topluluğu, bildiğiniz üzere Muhammed bizdendir. Onu, kendisi hakkında bizimle hemfikir olan kavmimize karşı koruduk. O kavmi içinde onur ve kuvvete sahiptir. Yurdunda güvendedir. Fakat O, size katılmak ve yanınıza gelmek istiyor. Eğer kendisini çağırdığınız konuda ona verdiğiniz sözü tutacak ve onu muhaliflerine karşı koruyabilecekseniz, sizi üstlendiğiniz sorumluluk ile baş başa bırakıyorum. Şayet sizin yanınıza geldikten sonra ona ihanet edip düşmanlarına teslim edecekseniz, onu hemen bırakın. Çünkü O, kavminin içinde izzetli, vatanında korunmuş haldedir.*”²¹⁷ Ensâr, Abbâs'a cevaben, “*Senin söylediğin sözleri işittik.*” dedikten sonra Hz. Peygamber'e yönelerek, “*Konuş Ey Allah'ın Rasûlü, Kendin ve Rabbin için dilediğini bizden al.*”²¹⁸ diyerek her ne şartta olursa olsun biat için hazır olduklarını belirttiler. Onların bu beyanının ardından Hz. Peygamber de onlarla konuşmuş, Kur'ân-ı Kerim'den ayetler okumuş ve onları Allah'a çağırıp İslâm'a teşvik etmiştir.²¹⁹ Ardından da, “*İyi ve kötü günde sözlerimize itaat edeceğinize, emirlerime boyun eğeceğinize, darlıkta da varlıkta da ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunacağınıza, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadan Allah yolunda Allah için hakkı söyleyeceğinize, iyiliği emredip kötülükten alıkoyacağınıza, bana her bakımdan yardım edeceğinize, yanınıza geldiğim zaman kendinizi, kadınlarınızı ve çocuklarınızı esirgeyip koruduğunuz şeylerden beni de koruyacağınıza dair biat ederseniz karşılığında sizin için cennet vardır.*” buyurmuştur. Bunun üzerine orada bulunanlar bu şartlarla Rasûlullah'a biat ettiler.²²⁰ Bu ahde II. Akabe Biatı adı

²¹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, III/43.

²¹⁵ Havvâ, *el-Esâs fi's-Sünne Sîratü'n-Nebeviyye*, I/323.

²¹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I/691.

²¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I/441- 442.

²¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I/691.

²¹⁹ Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân, *Fıkhü's-Sîra*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 2005, s. 122.

²²⁰ Havvâ, *el-Esâs fi's-Sünne Sîratü'n-Nebeviyye*, I/432.

verilmiştir.²²¹ II. Akabe Biati'nın ardından Müslümanlar Zilhiccenin sonlarına doğru küçük gruplar halinde Medine'ye hicret için yola çıkmışlardır.²²²

Ümmü Umâre II. Akabe Biati'na eşi ve iki oğluyla birlikte katılmıştır.²²³ Ancak hangi eşiyile katıldığına dair iki farklı görüş mevcuttur. Bazı kaynaklarda Zeyd b. Âsım²²⁴ ismi geçerken, bazısında ise Gaziyye b. Amr²²⁵ zikredilmektedir. Rivâyetlerde Zeyd b. Âsım'ın Akabe Biati'na, Bedir ve Uhud Gazvesi'ne iştirak ettiği²²⁶ belirtilmekle birlikte Gaziyye b. Amr'ın da Akabe Biati ve Uhud Gazvesi'ne katıldığı²²⁷ zikredilmektedir. Bu durumda Ümmü Umâre'nin gerek Akabe Biati'na gerekse Uhud Gazvesi'ne hangi eşiyile katıldığına dair bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Şöyle olması muhtemeldir; Ümmü Umâre ilk eşi Zeyd b. Âsım'dan II. Akabe Biati'ndan önce boşanmış, akabinde de Gaziyye b. Amr ile evlenmiştir ve II. Akabe Biati'na da Gaziyye b. Amr ile katılmıştır.²²⁸ Nitekim kaynaklarda yer alan II. Akabe Biati ile ilgili Ümmü Umâre'den gelen şu rivâyet bunu destekler niteliktedir. *“Akabe gecesi erkekler Rasûlullah'ın ellerinin üzerine ellerini koyarak biat ediyorlardı. Abbâs b. Abdülmuttalip Rasûlullah'ın elini tutuyordu. Ben ve Ümmü Meni' kalmıştık. Eşim Gaziyye b. Amr, ‘Ya Rasûlallah, bizim yanımızda sana biat etmek için gelen iki kadın vardır.’ diye seslendi. Hz. Peygamber, ‘Sizden biat aldığım gibi o iki kadından da biat alıyorum. Ben kadınlarla musafaha etmem.’ buyurdu.*²²⁹

Hz. Peygamber Ümmü Umâre ve Esmâ bt. Amr'dan söz ile biat almıştır. Hz. Peygamber'in hanımlardan söz ile biat alıp onların ellerinin üzerine ellerini koymaması, hangi şartla olursa olsun bir erkek ya da bir kadının kendisine nâmahrem olan biriyle musafaha edemeyeceğini kanıtlar mahiyettedir.

²²¹ Önkâl, “Akabe Biatları”, *DİA*, II/211.

²²² Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İmaj İç ve Dış Ticaret, Ankara, 2003, I/158-160.

²²³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I/250.

²²⁴ İbn Abdilberr, *el-İstîab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, IV/1948; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/675; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III/205;

²²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/250; VIII/10; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/442.

²²⁶ İbn Abdilberr, *el-İstîab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, II/557; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XV/27.

²²⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, IV/324; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, IV/2269.

²²⁸ Harrât, *Ümmü Umâre*, s.32.

²²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/10; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/442.

Ümmü Umâre II. Akabe Biati'na iştirakini şu sözlerle aktarır, “*Rasûlullah ile yapılan akde katıldım ve Akabe gecesinde gerçekleştirilen biate şahit oldum. O gece kavmimle beraber biat ettim.*”²³⁰ II. Akabe Biati'nin ardından Ümmü Umâre Medine'ye dönmüş ve Medine'nin İslâmlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.²³¹ Nesîbe bt. Ka'b ve Esmâ bt. Amr, İslâm'a daveti yalnızca erkeklere mahsus bir görev görmeyip, kadınların da davet konusunda sorumlu olduğunun bilincinde hareket ederek II. Akabe Biati'na katılmışlardır.²³²

Ümmü Umâre'den II. Akabe Biati'yla ilgili gelen rivâyetleri değerlendirdiğimizde kadınların da erkeklerle birlikte biate katılabileceği ancak kadınlardan, erkeklerden farklı olarak söz ile biat alınabileceği sonucuna ulaşabiliriz.

2.1.2. Katıldığı Gazveler

Ümmü Umâre, Uhud Gazvesi'ne, Benî Kurayza Gazvesi'ne, Hudeybiye Antlaşması'na, Hayber'in Fethi'ne, Kazâ Umresi'ne, Mekke'nin Fethi'ne, Huneyn Gazvesi'ne ve Yemâme Savaşı'na katılmıştır. Uhud Gazvesi'nde göstermiş olduğu kahramanlıkla ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra Huneyn Gazvesi ve Yemâme Savaşı'nda da önemli hizmetlerde bulunmuştur.²³³

2.1.2.1. Uhud Gazvesi

Uhud Gazvesi 7 Şevvâl 3/ 23 Mart 625 yılında Cumartesi günü gerçekleşmiştir.²³⁴ Müslümanların Bedir zaferi yalnızca müşrikleri değil Medine'de meskûn bulunan münafıklar ile Yahudileri de olumsuz etkilemiştir. Yahudi reislerinden Ka'b b. Eşref yaklaşık kırk kadar adamıyla Mekke'ye gidip müşriklerin lideri Ebû Süfyan'la bir antlaşma yapmıştır.²³⁵ Müşrikler, Bedir Gazvesi öncesinde Müslümanların ellerinden kurtardıkları Ebû Süfyan'ın idaresinde olan kervanın mallarıyla büyük bir ordu hazırlığına giriştiler. Satılan malların gelirlerinden elde

²³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/224.

²³¹ Öztürk, *Yaşar Nuri, Asrı Saâdetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1990, s. 212.

²³² Büreygış, Muhammed Hasan, *Nesîbe bint Ka'b el-Mâziniyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1998, s. 40.

²³³ Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, XLII/332.

²³⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/311; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, IV/11.

²³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/124; Ağırman, Mustafa, “Mekke Müşrikleriyle İlişkiler”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/387.

edilen elli bin dinarlık kazanç hazırlanan orduya hibe edildi.²³⁶ Müşrikler hazırladıkları savaş için askerî destek sağlamak amacıyla Kinâneoğulları, Tihâme halkı ve Ehâbîş²³⁷ kabilelerinden yardım talebinde bulundular.²³⁸ Kureyş ordusu Ebû Süfyân liderliğinde yanlarına silahlarını da alarak Medine'ye doğru hareket ettiler. Onlara Kinâneoğulları, Tihâme halkı ve Ehâbîş kabileleri de katılmıştır.²³⁹ Kureyş, üç bin kişilik büyük bir ordu ile yola çıktı. Aralarında on beş de kadın bulunmaktaydı.²⁴⁰ Başta Ebû Süfyân'ın karısı Hind olmak üzere bu kadınlar, harp esnasında def çalıp ağıtlar yakarak erkekleri harekete geçirmeye ve onlara cesaret vermeye çalışıyorlardı.²⁴¹ Vakıdî'nin *Kitabü'l-Megâzi*'sinde yer alan bir rivâyette Ümmü Umâre'ye, Kureyş kadınlarının kocalarıyla beraber savaşıp savaşmadıkları sorulunca cevaben, “Allah'a sığınırım ki hayır, onlardan hiçbir kadının ne bir ok ne de taş attığına şahit olmadım. Ancak ellerindeki def ve davullara vurarak Bedir'de kendilerinden öldürülenleri hatırlatırlardı. Ne zaman ki içlerinden bir adam geri kaçsa ona ellerindeki sürmelik ve milleri verip ‘Sen ancak bir kadın gibisin’ derlerdi. O kadınların yenilmiş bir vaziyette geriye döndüklerine, erkekleri takip ettiklerine ve giderken de düştüklerine şahit oldum. Atlılar onları umursamadan yollarına devam ediyor, kadınlar yürüyerek peşlerini takip ediyor, giderken de düştükleri oluyordu. Hind b. Utbe ağır bir hanımdı ve aynı zamanda hamileydi. Onu yere çökmüş ve atlardan ürkmüş bir halde yürüyemez bir vaziyette gördüm. Yanında başka bir hanım da vardı.”²⁴² demiştir.

Rasûlullah'ın amcası Hz. Abbâs, müşriklerin büyük bir orduyla savaşa geldiğini mektup yazarak, Benî Ğîfâr'dan bir adam vasıtasıyla Hz. Peygamber'e bildirmiştir.²⁴³ Müslümanlar, müşriklerin geldiği haberini alınca hazırlık yapmaya başladılar. Ashâbdan bazıları Hz. Peygamber'in kapısında bazıları ise Medine'nin

²³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/37.

²³⁷ Mekke çevresinde yaşayan ve Kureyş'in müttefiki olan çeşitli kabilelerin oluşturduğu bir topluluk. Geniş bilgi için bkz. Kapar, Mehmet Ali, “Ehâbîş”, *DİA*, İstanbul, 1994, X/496.

²³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/61.

²³⁹ Vakıdî, *Kitabü'l-Megâzi*, I/203.

²⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/37.

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/40.

²⁴² Vakıdî, *Kitabü'l-Megâzi*, I/272.

²⁴³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/313-314.

farklı noktalarında nöbet tuttular.²⁴⁴ Hz. Peygamber gerekli tedbirleri aldıktan sonra bin kişilik bir orduyla yola çıktı. Fakat münafıkların reisi Abdullah b. Übey ile birlikte üç yüz kişi yolda gerisin geriye dönünce Müslümanlar yedi yüz kişi kalmıştır.²⁴⁵

Ordu Uhud'a varınca Hz. Peygamber, Abdullah b. Cübeyr komutasındaki elli okçuyu Ayneyn Tepesi'ne yerleştirerek, savaşın gidişatı hangi durumda olursa olsun yeni bir emir verinceye kadar yerlerinden ayrılmamalarını emretmiştir.²⁴⁶ Savaşın başlangıcında Müslümanlar, müşrikleri bozguna uğratıp dağıtmaya başlamışlardı. Bu durumu gören okçular galip gelindiğini düşünerek ganimet toplamak üzere yerlerinden ayrılmışlardır. Komutanları Abdullah b. Cübeyr engel olmak istediye de başarılı olamamıştır. Abdullah b. Cübeyr ve on kadar sahâbî dışında tüm okçular tepeyi terk etmişlerdir.²⁴⁷ Okçuların yerlerinden ayrıldığını gören Hâlid b. Velîd ve askerleri, Ayneyn Tepesi'nde geriye kalan az sayıda sahâbîyi şehit edip Müslüman birliklerini arka taraftan kuşatmışlardır.²⁴⁸ Yenildiklerini düşünüp savaş meydanından kaçma telaşına düşen müşrik askerler, komutanlarının bu manevrasıyla yeniden savaş alanına dönmüşlerdir. Böylelikle Müslümanlar çepeçevre kuşatılmış oldular.²⁴⁹ Kureyş ordusunun beklenmedik bu saldırıları karşısında Mü'minler ne yapacaklarını şaşırıldılar. Bu esnada bir müşrikin Hz. Peygamber'in öldüğüne dair nidası, ashâbın karamsarlığa düşmesine ve dağılmasına sebep olmuştur. Başta Hz. Hamza ve Mus'ab b. Umeyr olmak üzere pek çok Müslüman şehit edilmiştir.²⁵⁰

Hz. Peygamber'in öldürüldüğüne dair yayılan şayianın yalan olduğunun anlaşılmasıyla Müslümanlar yeniden toplanmaya başladı. Müşriklerin amacı Hz. Peygamber'i öldürmektir. Bunu bilen ashâb, Allah Rasûlü'nün etrafında halka olmuş,

²⁴⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I/208.

²⁴⁵ Hamîdullah, Muhammed, "Hz. Peygamber'in Savaşları", çev. Salih Tuğ, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1962, s. 70.

²⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/194.

²⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I/229-230.

²⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/476.

²⁴⁹ Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi I: Hz. Muhammed Dönemi*, Ensâr Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 272.

²⁵⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/322; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, s.177; İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-Eşer fî Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâ'il ve's-Siyer*, İbrahim Muhammed Ramazan, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1993, II/19-20.

adeta etten bir duvar örmüştür.²⁵¹ Hz. Peygamber'i savunanlar arasında Ümmü Umâre, eşi ve iki oğlu da vardır.²⁵² Savaşın ardından Hz. Peygamber, Müslümanlar ile birlikte Uhud kayalıklarına doğru çıkmıştır. Müşrikler, Müslümanları kuşatmak istemişse de buna muvaffak olamamışlar ve ardından da Mekke'ye doğru yola çıkmışlardır.²⁵³

Ümmü Umâre eşi Gaziyeye b. Amr, oğulları Abdullah ve Habîb ile birlikte iştirak ettiği Uhud Gazvesi'nde sergilediği cesaret ve kahramanlık ile dikkatleri çekmektedir.²⁵⁴

Ümmü Umâre yaralılara su vermek niyetiyle yanına su tulumunu da alarak sabahın erken saatlerinde eşi ve oğullarıyla beraber yola çıkmıştır. Ümmü Sa'd bt. Sa'd b. Rebî'den gelen bir rivâyette o gün yaşananlar şöyle aktarılır, “Ümmü Umâre'nin yanına girdim ve Uhud Gazvesi'ndeki olayı bana bildir.” dedim. O da şöyle dedi, ‘Günün ilk vaktinde Uhud'a çıktım. İnsanların ne yaptıklarını gözlemliyordum. Beraberimde içi su dolu bir kap vardı. Yanına vardığımda Rasûlullah, ashâbının arasındaydı. Üstünlük ve hâkimiyet Müslümanlardan yanaydı. Müslümanlar yenilgiye uğrayınca, hemen Rasûlullah'ın yanına savaşmaya gittim. Kılıç savurarak ve yay ile ok atarak O'nu kollamaya başladım. Ardından yara aldım.’²⁵⁵

Ümmü Sa'd bt. Sa'd b. Rebî rivâyete devamla, “Omzunda derin bir yara fark ettim ve ‘Ey Ümmü Umâre bunu kim yaptı?’ dedim. Ümmü Umâre şöyle cevap verdi, ‘İnsanlar Hz. Peygamber'in etrafından dağıldıklarında İbn Kamîe geldi. ‘Bana Muhammed'i gösterin! Eğer O kurtulursa yaşamak bana haram olsun!’ diye bağırıyordu. Mus'ab b. Umeyr ve beraberindeki bazı kimseler ona engel oldu. Ben de o kimselerin arasındaydım. İşte o anda İbn Kamîe omzumdaki bu darbeyi vurdu.

²⁵¹ Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 80; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 273.

²⁵² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/270.

²⁵³ Hamîdullah, Avcı, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, XLII/56.

²⁵⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/268.

²⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

Bunun üzerine ben de ona çok sayıda darbe ile karşılık verdim ama Allah düşmanının üzerinde iki zırh vardı."²⁵⁶

Torunu Damre b. Sa'id, Uhud Gazvesi'nde yer alıp yaralılara su dağıtanlar arasındadır. O günle ilgili olarak şu sözleri nakleder, "*Rasûlullah'ın şöyle dediğini duydum, 'Şüphesiz ki Ümmü Umâre Nesîbe bt. Ka'b'ın makamı falan ve falancanın makamına göre daha hayırlıdır.'* Hz. Peygamber onun Uhud'da şiddetli bir şekilde vuruştığına şahit olmuştu. Ümmü Umâre elbisesini beline bağlamış bir şekilde mücadele ediyordu. Sonunda on üç yerinden yara aldı. O vefât ettiğinde onu yıkayan kimselerin içinde ben de vardım. Onun vücudundaki yaraları saydığım zaman, on üç yarası olduğunu fark ettim. O şöyle söylerdi, 'Ümmü Umâre'nin boynuna darbe indirirken İbn Kamî'e'yi görüyor gibiyim. -Onun vücudundaki en derin yara aldığı bu yaraydı. O yaranın tedavisini bir yıl boyunca yapmıştı.- Ardından Hz. Peygamber'in sözcüsü Hamraülesed Gazvesi'ne katılmak üzere insanlara çağrıda bulundu. Ümmü Umâre, gazveye katılmak arzusuyla kıyafetini üzerine aldı, lakin yaralarının kanamasından ötürü katılamadı. Yarayı tedavi etmek amacıyla tüm gece boyunca onun yanında kaldık. Ta ki sabah oluncaya değin."

Hz. Peygamber İbn Kamî'e için, "*Allah onu perişan etsin.*" diye beddua ettikten kısa bir süre sonra İbn Kamî'e, Mekke'de bir yaban keçisinin kendisine musallat olup, onu boynuzlarıyla sürüklemesi neticesinde ölmüştür.²⁵⁸

Yaralılara su dağıtmak maksadıyla çıktığı için Ümmü Umâre yanına zırh veya kalkan almamıştı. Ancak Rasûlullah'ın zor durumda olduğunu görünce bir an bile düşünmeksizin düşmanın üzerine atılmış ve Hz. Peygamber'i müdafaa etmiştir.²⁵⁹

Ümmü Umâre bu olayı şu şekilde anlatır, "*İnsanların Rasûlullah'ın etrafından dağılmaya başladığını gördüm. Çevresinde on kişiden az bir grup kalmıştı. Ben, iki oğlum ve eşim Rasûlullah'ın önünde O'nu kolluyorduk. İnsanlar ise*

²⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

²⁵⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/269-270.

²⁵⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1981, I/142.

²⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

bozguna uğramış bir şekilde yanından geçiyorlardı. Allah Rasûlü kalkansız olduğumu gördü. Kaçan adamlardan birinde kalkan görünce: ‘Ey kalkan sahibi! Kalkanını savaştan birine ver!’ dedi. Adam kalkanını bıraktı. Kalkanı aldım ve Rasûlullah’ı onunla korumaya başladım. Asıl bize zarar verenler atlılardı. Eğer onlar da bizim gibi yaya olsalardı, Allah’ın izniyle biz de onları yenerdik. Bir süvari gelip bana bir darbe vurdu. Ben de kendimi kalkanla korudum, kılıcı bana zarar vermedi. Adam geri çekilince atının arka bacağına bir darbe vurdum. Adam sırtüstü yere kapaklandı. Nebi (s.a.v.) şöyle bağıırıyordu, ‘Ey Ümmü Umâre’nin oğlu! Annene yetiş annene yardım et!’ Ve o düşmanı öldürünceye kadar oğlum bana yardımcı oldu.”²⁶⁰

Ümmü Umâre, eşi ve iki oğlunun en zor anlarda dahi Hz. Peygamber’i korumak için kendilerini siper etmeleri, ona olan bağlılıklarının göstergesidir.²⁶¹ Ümmü Umâre Uhud Gazvesi’nde o denli mücadele vermiştir ki ashâb, onun düşmanla vuruşırken silahlarının kırıldığını ve taşlar ile savaşmaya devam ettiğini bildirmektedir.²⁶²

Uhud Gazvesi’yle ilgili olarak Ümmü Umâre’nin oğlu Abdullah b. Zeyd’den gelen bir diğer rivâyet ise şu şekildedir, “Uhud’da sol pazımdan yara aldım. Hurma kütüğü gibi uzun bir adam bana vurdu. Sonra ısrar etmedi, çekip gitti. Kanım durmadan akıyordu. Hz. Peygamber, ‘Yaranı sar!’ buyurdu. Annem yanıma geldi. Yanındaki çantada yaralılar için hazırlamış olduğu sargı bezleri vardı. Yaramı sararak tedavi etti. Allah Rasûlü ayakta durmuş bana doğru bakıyordu. Sonra annem Ümmü Umâre, ‘Kalk evladım! Bu kavimle savaşmaya devam et!’ dedi. Bunu gören Hz. Peygamber, ‘Ey Ümmü Umâre! Senin bu yaptığını kim yapabilir?’ Nesibe bt. Ka’b devamla, ‘Oğlumu yaralayan şahıs bana doğru yaklaşınca Hz. Peygamber, ‘Senin oğluna vuran şudur.’ buyurdu. Adamın karşısına çıktım, bacağının alt tarafına darbe indirdim, yere çökuverdi. Allah Rasûlü’nün azı dişleri görününceye kadar tebessüm ettiğini gördüm. Hz. Peygamber, ‘Öcünü aldın Ey Ümmü Umâre!’ dedi. Sonra adama silahla saldırıya geçtik ve onu öldürdük. Buna şahit olan Hz.

²⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, I/270.

²⁶¹ Büreyğış, *Nesibe bint Ka’b el-Mâziniyye*, s. 76.

²⁶² Öztürk, *Asrı Saâdetin Büyük Kadınları*, s.214.

Peygamber, 'Seni zafere ulařtıran, dūřmanına karřı sana göz aydınlıęı veren ve dūnyadayken intikamını almayı nasip eden Allah'a hamdolsun.' dedi."²⁶³

şu ana kadar aktardığımız rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere Ümmü Umâre yola çıkarken savaş niyetiyle çıkmamıştır. O yaralılara su vermek ve onları tedavi etmek amacıyla savaşa gitmiştir. Yanına su tulumu ve sargı bezleri alması bunun kanıtıdır. Ancak savaşın seyri içerisinde Hz. Peygamber'i koruma amacıyla savaş meydanında vuruşmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'in burada Ümmü Umâre'yi engeller mahiyette herhangi bir davranışta bulunmaması, savaşın zor anlarında kadınların da bilfiil mücadele edebileceğini kanıtlar niteliktedir.

el-Hâris b. Abdullah'tan gelen bir başka rivâyet ise şoyledir: "*Abdullah b. Zeyd b. Âsım'ı işittim; şöyle diyordu, 'Allah Rasûlü ile birlikte Uhud Gazvesi'ne katıldım. İnsanlar Allah Rasûlü'nden uzaklaşınca ben ona doğru yöneldim. Annem Rasûlullah'ı koruyordu. Hz. Peygamber bana, 'Ey Ümmü Umâre'nin oğlu!' dedi. 'Efendim!' diye karşılık verdim. 'At!' dedi. Ben de bunun üzerine elimde olan taşı müşriklerden birisine attım. Adam atın üzerindeydi. Attığım taş atın gözüne geldi. At sersemledi. Nihayet at ve sahibi yere düştü. Taşlarla adama vurdum. Oyle ki üzerinde taşlardan bir yığın oluştu. Nebi ise duruma bakıp tebessüm ediyordu. Ardından annemin omuzundaki yarasına bakınca, 'Annene yetiş, annene! Yarasını sarıp yardım et! Allah ailenizi mübarek kılsın. Annenin makamı falan ve falan kimsenin makamından daha evlâdır. Üvey babanın- Gaziyye b. Amr- makamı falan ve falanın makamından daha hayırlıdır. Senin makamın da falan ve falan kimsenin makamından üstündür. Allah aile halkınıza merhamet etsin.'* diye buyurunca annecim (Ümmü Umâre), '*Ya Rasulallah! Cennette sana arkadaş olmamız için Allah'a dua et,*' dedi. Bunun zerine Hz. Peygamber de şu şekilde dua etti, '*Allah'ım! Onları cennette arkadaşım kıl.'* Annem Ümmü Umâre bu duayı işittikten sonra, '*Artık bu dünyada başıma her ne gelirse gelsin aldırış etmem,*' dedi."²⁶⁴

²⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VIII/414.

²⁶⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I/272-273.

Hz. Peygamber Ümmü Umâre'nin Uhud'da gösterdiği kahramanlığı ifade ederken şöyle buyurmaktadır, “*Uhud günü sağıma veya soluma her ne tarafa dönersem döneyim onu savaşırsın halde görüyordum.*”²⁶⁵

Bu rivâyet Ümmü Umâre'nin kendi bedenini Rasûlullah'a siper etmekten geri durmadığını, tüm gücüyle mücadele ederek Hz. Peygamber'i korumak adına nasıl çaba sarfettiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ümmü Umâre, bu gazvede pek çok yerinden yara almıştır. Kaynaklarda bu gazvede on bir²⁶⁶, on iki²⁶⁷ ve on üç²⁶⁸ yara aldığına dair farklı bilgiler mevcuttur. Vâkıdî, İbn Sa'd, Zehebî ve Cemmâ'î gibi müellifler, eserlerinde hem on iki hem de on üç yara aldığı bilgisini bir arada vermektedirler.

Ümmü Umâre su dağıtmak ve yaralıları tedavi etmek amacıyla katıldığı savaştan çok sayıda yara alarak gazilik mertebesiyle dönmüştür.²⁶⁹ Uhud günü Ümmü Umâre bu denli yara almasına rağmen yine de Rasûlullah'ı müdafaadan vazgeçmemiş ve büyük bir cesaret örneği göstermiştir.

2.1.2.2 Hamrâülesed Gazvesi

Bu gazve, Uhud Gazvesi'nden hemen sonra 12 Şevvâl 3/ 28 Mart 625 yılında Medine'ye sekiz mil uzaklıktaki Hamrâülesed mevkiinde meydana gelmiştir.²⁷⁰ Hz. Peygamber Mekke'ye doğru yola çıkan müşrik ordusunun baskın yapmak için yeniden Medine'ye geleceğine dair bir haber almış, bunun üzerine olası bir saldırıya engel olmak ve Müslümanların güçlü olduğunu göstermek amacıyla Hamrâülesed'e

²⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, VIII/441-442.

²⁶⁶ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâleddin Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1980, 35/372.

²⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/268; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/325; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I/336; Cemmâ'î, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/60; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/281; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/19; Benkânî, Ebû Enes Mâcid, *Kasasun ve İberun ve İzâtün min Hayâti's-Sahâbiyyât*, Mektebetü İbâdirrahmân, Mısır, 2004, s. 231.

²⁶⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/269-270; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/279; Cemmâ'î, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/59.

²⁶⁹ Büreygîş, *Nesîbe bint Ka'b el-Mâziniyye*, s. 64.

²⁷⁰ Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrût, 1995, II/30.

bir sefer düzenlemiştir.²⁷¹ Hz. Peygamber, pazar günü sabah namazını kıldırması ve akabinde Bilal-i Habeşî'yi bu seferi ilân etmekle görevlendirmiştir.²⁷² Gazve ilanını işiten ashâb, Rasûlullah'ın yanına gelerek onun huzurunda toplanmıştır. Öyle ki Uhud gazileri yaralarına aldırış etmeksizin bu çağrıya icabet etmişlerdir.²⁷³ Ümmü Umâre, Hamrâülesed Gazvesi'ne yapılan çağrıyı işitince gazveye katılmak için giysisini üzerine almış ancak yarısından akan kanı durduramadığı için bu gazveye katılamamıştır. Tüm gece yarasının tedavisi ile ilgilenilmiştir.²⁷⁴

Müslümanlar kısa süre içerisinde hazırlıklarını tamamlayıp Hz. Peygamber ile birlikte Hamrâülesed'e doğru çıkmışlardır.²⁷⁵ Ordu Hamrâülesed'e varınca Hz. Peygamber oraya karargâhını kurmuştur. Ardından Allah Rasûlü'nün müttefiki Huzaâ kabilesinden Ma'bed b. Ma'bed gelmiş ve Uhud'da Müslümanların başına gelenlerden ötürü duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Bu konuşmanın ardından Ma'bed oradan ayrılmış ve Mekke'ye doğru yola koyulmuştur.²⁷⁶ Kureyş ordusu Revhâ denilen yerde konakladıkları sırada kendi aralarında Müslümanlara saldırıp, Medine'ye baskın yapma planları yaparken Ma'bed yanlarına gelmiş ve Ebû Süfyân'a, Müslümanların daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir orduyla yola çıktıklarını söylemiştir.²⁷⁷ Müşrikler Ma'bed'in sözlerinin ardından endişeye kapılmış ve geri dönme kararı almışlardır. Ma'bed yaşananları bir kişi aracılığıyla Hz. Peygamber'e iletmiştir.²⁷⁸ Allah Rasûlü ve Müslümanlar burada beş gün kaldıktan sonra Medine'ye doğru yola çıkmışlardır.²⁷⁹ Bu yaşananlar müşriklere, Müslümanların korkmadığını ve güçsüz olmadıklarını bir kez daha göstermiş oldu.

Rasûlullah bu gazveden döndükten sonra Ümmü Umâre'nin nasıl olduğunu öğrenmek amacıyla ona Abdullah b. Ka'b'ı yollamış ve durumunun iyi olduğunu

²⁷¹ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 178.

²⁷² İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâi'l ve's-Siyer*, II/53.

²⁷³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I/334- 335.

²⁷⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I/270.

²⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/121.

²⁷⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 179.

²⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/52.

²⁷⁸ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis*, I/448.

²⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/49.

öğrenince sevinmiştir.²⁸⁰ Hz. Peygamber Ümmü Umâre'nin durumunu merak ettiği gibi o da Rasûlullah'ın nasıl olduğunu merak etmiş ve oğlu Abdullah'a sormuştur. Oğlundan Allah Rasûlü'nün iyi olduğu haberini alınca içi rahatlamıştır.²⁸¹

2.1.2.3. Benî Kurayza Gazvesi

Benî Kurayza Gazvesi'nin nedenlerini daha iyi anlamak adına Hendek Gazvesi hakkında kısa bir malumat vermek yerinde olacaktır.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinin ardından orada bulunan Müslümanlar, Yahudi kabileleri ve müşrik Araplar arasında Medine sözleşmesini imzalamıştır.²⁸² Bu sözleşmenin maddeleri gereğince Yahudilerin malları ve canlarına dokunulmayacak, dinlerini rahatça yaşayabileceklerdir. Ayrıca dışarıdan Medine'ye karşı olası bir taarruzda tüm Medineliler şehri beraberce savunacaklardır.²⁸³ Fakat Yahudi kabilelerinden önce Benî Kaynukâ' ardından da Benî Nadîr antlaşmayı bozmuş, müşriklerle birlik olup Müslümanlara ihânet etmişlerdir. Medine'den sürülme cezası alan Nadîroğulları'dan bir kısmı Hayber'e giderek oraya yerleşmişlerdir.²⁸⁴ Hayber'e yerleşen Yahudilerden bir grup Huyey b. Ahtab'ın önderliğinde Mekke'de müşriklerle bir görüşme gerçekleştirmiş ve Müslümanlar aleyhinde sözler söyleyerek onları yeni bir savaş için kışkırtmışlardır.²⁸⁵ Bununla yetinmeyip Gatafân, Esed, Süleym, Mürre, Eşca', Fezâre gibi Arap kabileleriyle de iletişime geçerek onları bu ittifaka destek vermeye çağırmışlardır.²⁸⁶ Bu kirli ittifaka Sakîf ve Kinâne kabileleri de katılmış ve neticede on bin kişiye ulaşan bir orduyla Müslümanlar üzerine saldırıya geçmişlerdir. İslâm tarihinde Hendek Gazvesi olarak bilinen bu harp 5/627 yılında gerçekleşmiştir.²⁸⁷ Müşrik ordusu Müslümanları alt edemeyeceğini anlayınca Huyey b. Ahtab'ı, bu ittifaka dâhil olmaya ikna etmesi için Benî Kurayza'nın lideri Ka'b b. Esed'e göndermişlerdir. Başta razı olmasa da

²⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

²⁸¹ Şennâvî, "*Sahâbe Hayatından Tablolar*", III/515.

²⁸² Özkan, Mustafa, "Medine Vesikası", *DİA*, Ankara, 2019, EK- II/212.

²⁸³ Hamîdullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, t.y., s.66-71.

²⁸⁴ Avcı, Casim, "Kurayza(Benî Kurayza)", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI/431.

²⁸⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/441.

²⁸⁶ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 184.

²⁸⁷ Demircan, *Siyer*, s. 382.

görüşmeler neticesinde Ka'b, bu teklifi kabul etmiştir. Böylelikle Kurayzaoğulları, Hendek Gazvesi'nde Müşriklerle işbirliği yaparak Müslümanlara ihânet etmiştir.²⁸⁸ Hendek Gazvesi'nin akabinde Hz. Peygamber, Benî Kurayza üzerine bir gazve gerçekleştirmiştir.²⁸⁹

Hz. Peygamber ve Müslümanlar Hendek Gazvesi'nin ardından evlerine döndüler. Hz. Peygamber öğle namazını kıldıktan sonra Cebrâil (a.s.) gelerek, “*Allah Kurayzaoğullarının üzerine yürümeni emrediyor*” diye bildirince Allah Rasûlü, Bilâl-i Habeşî'ye emrederek yeni bir savaş çağrısında bulunmasını istemiştir.²⁹⁰ Bu çağrı üzerine Müslümanlar hemen hazırlanıp üç bin kişi ile Benî Kurayza yurduna doğru yola çıkmışlardır.²⁹¹ Müslümanların geldiği haberini alan Yahudiler kalelerine çekilmiştir. Müslümanlar oraya varınca Hz. Peygamber önce onları İslâm'a çağırmış fakat onlar bu daveti reddettikleri gibi onun mübarek eşlerine de hakarete bulunmuşlardır. Daha sonra Allah Rasûlü, onlara teslim olma çağrısında bulunmuş ama yine olumsuz yanıt vermişlerdir.²⁹² Bunun üzerine Müslümanlar onlara doğru ok atmaya başlamış, Yahudiler kalelerine çekilmiş ve dışarıya çıkmaya cesaret edememişlerdir. Ertesi gün Hz. Peygamber'in emriyle Müslümanlar ok ve taşlarla hücumu devam etmişler ve kalelerini dört bir yandan kuşatmışlardır.²⁹³

Bu kuşatma sırasında Kurayzaoğullarının lideri Ka'b, kabilesine çeşitli tekliflerde bulunmuş ancak Yahudiler yapılan teklifleri reddetmiştir.²⁹⁴ Kendi aralarında karara varamayan Benî Kurayza bu kez görüşmek için yanlarına Evs kabilesinden Ebû Lübâbe'nin gelmesini talep etmişlerdir. Hz. Peygamber, bu istekleri üzerine Ebû Lübâbe'yi onlara göndermiştir.²⁹⁵ Kuşatmanın uzamasına daha fazla takat getiremeyen Benî Kurayza, yapılan görüşme neticesinde Hz. Peygamber'in hükmünü kabul ederek teslim olmuştur.²⁹⁶ Bir rivâyete göre Benî

²⁸⁸ Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 129.

²⁸⁹ Hamîdullah, Muhammed, “Hendek Gazvesi”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/195.

²⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/497.

²⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/49.

²⁹² Avcı, “Kurayza(Benî Kurayza)”, *DİA*, XXVI/432.

²⁹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/500.

²⁹⁴ Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 132.

²⁹⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/505- 506.

²⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/70-71.

Kurayza, Sa'd b. Mu'âz'ın hakem olması şartıyla teslim olmuştur.²⁹⁷ Diğer bir rivâyete göre ise, Kurayzaoğullarının eski müttefiki olan Evsliler, Hz. Peygamber'e gelerek daha önce Benî Kaynukâ'ya uygulanan muamelenin bir benzerinin onlara da yapılması için ricacı olmuşlardır. Onların bu isteklerinin üzerine Allah Rasûlü, içlerinden birinin hakemliğine razı olup olmayacaklarını sormuş, onlar da “*Evet*” cevabını verince Hz. Peygamber, Evs kabilesinin reislerinden Sa'd b. Mu'âz'ı hakem olarak tayin etmiştir.²⁹⁸ Gerek Evsliler gerekse Kurayzaoğulları bu teklifi memnuniyetle kabul etmişlerdir.²⁹⁹ Sa'd b. Mu'âz bu görevi aldıktan sonra Hz. Peygamber ve Evslilere yönelerek verdiği karara rıza göstereceklerine dair onlardan söz almıştır.³⁰⁰ Ardından da Benî Kurayza hakkında verdiği hükmü açıklamıştır. Buna göre, “*Kurayzaoğullarından savaşacak durumda olan erkekler öldürülecek, kadınlar ve çocuklar esir alınacak, onlardan kalan mallar da Müslümanlar arasında ganimet olarak taksim edilecektir.*”³⁰¹ Sa'd b. Mu'âz onların kitabı Tevrat'a uygun hüküm vermiştir.³⁰² Verilen karar gereğince savaşacak durumda olan erkekler öldürülmüş, kadınlar ve çocuklar esir statüsüne tabi tutulmuş, malları ise ganimet olarak taksim edilmiştir. Öldürülenler içinde Benî Nadîr'den Huyey b. Ahtâb da vardır.³⁰³

Ümmü Umâre, Hz. Peygamber ile birlikte bu gazveye iştirak eden kadınlardan biridir. Hz. Peygamber Benî Kurayza Gazvesi'ne katılan kadınlardan bazılarına ganimetten pay verirken bazılarına ise ganimetten pay vermeyip bir takım hediyeler vermiştir. Benî Kurayza'da bulunup da kendilerine hisse verilmeyip hediye verilen bu hanımlar Safiyye bt. Abdülmuttalib, Ümmü Umâre, Ümmü Sa'd b. Mu'âz', Ümmü Salit, Sümeyrâ bt. Kays ve Ümmü'l-Alâ'dır.³⁰⁴

²⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/240.

²⁹⁸ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II/586.

²⁹⁹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 338.

³⁰⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/512.

³⁰¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/71.

³⁰² Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 146.

³⁰³ Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 134.

³⁰⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/522.

2.1.2.4. Hudeybiye Antlaşması

Allah Rasûlü, rüyasında Müslümanlarla beraber güven içinde Mekke'ye gittiğini, Kâbe'ye girdiğini, onun anahtarını teslim aldığı, Arafat'ta vakfe yaptıklarını, ashâbın bazılarının saçını tıraş ettiğini, bazılarının ise tamamen kestğini görmüş ve bu rüyanın ardından Umre'ye gitmeye karar vermiştir. Rüyasını sahâbeye anlatınca onlar da bu ziyaret için harekete geçmişlerdir.³⁰⁵ Hazırlıklarını tamamlayan ashâb, Hz. Peygamber ile birlikte 6/628'de Mekke'ye doğru yola çıkmışlardır. Sayıları konusunda 1400 ile 1700 arasında farklı rivâyetler mevcuttur. Ancak sayılarının 1400 olması muhtemel olup, yolda onlara katılanlarla bu sayı artmıştır.³⁰⁶ Onların içinde dört de kadın vardır. Bu kadınlar Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme, Ümmü Umâre, Ümmü Menî ve Ümmü Âmir el-Eşheliyye'dir.³⁰⁷ Amaçlarının savaş olmadığını, ziyaret maksadıyla gittiklerini göstermek için ne Hz. Peygamber ne de ashâb yanlarına savaş aleti almamışlardır. Sadece normal zamanlarda yolcuların taşıdıkları araç gereçler ve yolcu hançeri almışlardır. Ayrıca yanlarında kurban etmek için yetmiş de deve vardır.³⁰⁸

Allah Rasûlü Zülhuleyfe mevkiinde kılmış olduğu öğle namazının ardından ihrama girmiştir. Daha sonra Büsr b. Süfyân'ı Mekke'ye gidip niyetlerinin umre olduğunu iletmesi ve onlardan aldığı bilgileri kendisine getirmesi için gözcü olarak görevlendirmiştir.³⁰⁹ Müslümanların Mekke'ye geldiği haberini alan müşrikler derhal toplanıp aralarında konuşmuş, toplantının neticesinde Hâlid b. Velîd komutasında iki yüz atlıdan müteşekkil bir kuvveti Kurâ'u'l-Ğamîm'e göndermeye karar vermişlerdir. Öte yandan Ehâbiş'ten destek talebinde bulunmuşlardır. Benî Sakîf de onlarla beraber yola koyulmuştur.³¹⁰ Büsr b. Süfyân Mekke'ye gidip oradaki gelişmeleri öğrendikten sonra Hz. Peygamber'e gelerek yaşananları aktarmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hâlid b. Velid ile karşılaşmamak için

³⁰⁵ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, III/13.

³⁰⁶ Ağırman, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler", *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, I/448.

³⁰⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/574.

³⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/95.

³⁰⁹ Ağırman, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler", *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, I/449.

³¹⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/579.

ashâba emrederek Hudeybiye'ye doğru yönelmiştir.³¹¹ Hudeybiye'ye vardıklarında Allah Rasûlü'nün devesi Kasvâ çökmüş, Peygamberimiz de, “*Kasvâ çöküp kalmadı. Çöküp kalmak onun huyu değildir. Ancak Fil hadisesinde fili durduran onu da durdurmuştur.*” buyurarak orada konaklamaya karar vermiştir.³¹²

Hudeybiye'de konakladıkları sırada Müslümanlar ile müşrikler arasında elçiler gidip gelerek görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.³¹³ Hz. Peygamber amaçlarının umre yapmak olduğunu, savaşmak için gelmediklerini elçiler vasıtasıyla iletmişse de müşrikler olumlu karşılık vermemiş ve Müslümanları Mekke'ye sokmayacaklarını belirtmişlerdir.³¹⁴ Hz. Peygamber, Kureyş ile görüşmek üzere bu defa Hz. Osman'ı göndermiştir. Giderken de amaçlarının umre yapmak olduğunu izah etmesini istemiştir.³¹⁵ Hz. Osman Mekke'ye gidince kendisine verilen elçilik görevini yerine getirmiş ama müşrikler inat edip onun söylediklerini de dikkate almamışlardır. Bu arada ona dilerse Kâbe'yi tavaf edebileceği teklifinde bulunulmuş ancak Hz. Osman, Hz. Peygamber tavaf etmeden bunu yapmayacağını belirterek bu teklifi reddetmiştir.³¹⁶ Bunu duyan müşrikler öfkelenmişler ve Hz. Osman'ı bırakmayıp bir süre alıkoymuşlardır. Bu sırada Hz. Peygamber'e Hz. Osman'ın şehit edildiğine dair bir haber ulaşmış. Bunu duyan Allah Rasûlü, “*Bu kavimle savaşmadan gitmeyeceğiz.*” buyurarak³¹⁷ yanında bulunan ashâptan böyle bir durumda kendisiyle beraber savaşacaklarına dair söz almıştır. Bu biate “Rıdvan Biatı” adı verilir.³¹⁸ Söz konusu biat Kur'ân-ı Kerim'de şöyle zikredilmektedir, “*Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir. Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah üstündür, hikmet sahibidir.*”³¹⁹

³¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/95-96.

³¹² Buhârî, *Kitabü's Şurûh*, 15.

³¹³ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 288.

³¹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/83- 84.

³¹⁵ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Şemâi'l ve's-Siyer*, II/159.

³¹⁶ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, III/23.

³¹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/84.

³¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/315.

³¹⁹ Fetih, 48/18-19.

Ümmü Umâre o gün yaşananları şöyle aktarır, “*Elçiler, Kureyş ve Rasûlullah arasında haberleşmeyi sağlıyorlardı. Rasûlullah bir gün konakladığımız yere geldi. Bir ihtiyaç üzere geldiğini düşündüm. Meğer Osman’ın öldürüldüğü haberi kendisine ulaşmıştı. Yüklerimizin yanında oturduktan sonra şöyle buyurdu, ‘Allah bana Mü’minlerden biat almamı emretti.’ İnsanlar Rasûlullah’a biat etmek için gelmeye başladılar. Nihayet herkes konakladığımız yerde toplandı. Öyle ki üzerine basılmamış hiçbir eşyamız kalmadı.*”³²⁰

Bu rivâyet Müslümanların Hz. Peygamber’e olan bağlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber’in çağrısını duyan ashâb, hiçbir tereddüt göstermeksizin biat için Rasûlullah’ın yanına koşmuşlardır.

Ümmü Umâre bir diğer rivâyette ise şunları aktarır, “*İnsanlar o gün Rasûlullah’a biat ettiler. Müslümanları silahlarını kuşanmış halde gördüm. Üstelik umre niyetiyle çıktığımızdan yanımızda az sayıda silah vardı. Silah kuşanmış olarak gördüklerimden biri de eşim Gaziyye b. Amr’dı. Gölgeğin altına koymak için kullandığımız bir kazığı aldım ve belime bağladım. Ayrıca bir bıçağım da vardı. ‘Eğer biri bana yaklaşırsa onu öldürebilirim.’ dedim. Rasûlullah o gün insanlardan biat alıyordu. Ömer b. Hattâb da Rasûlullah’ın elinden tutmuştu. Mü’minler, Rasûlullah’a kaçmayacaklarına dair söz verdiler.*”³²¹

Ümmü Umâre’nin herhangi bir saldırıya karşı tedbir amaçlı olarak yanına bıçak alması, çadır için kullandıkları kazığı beline bağlaması ve “*Eğer biri bana yaklaşırsa onu öldürebilirim*” demesi onun ne denli cesur olduğunu bir kez daha kanıtlar niteliktedir.

Hz. Peygamber bu biate katılanlar hakkında şu müjdeyi vermiştir, “*Ağaç altında bana biat edenlerden hiçbirisi cehenneme girmeyecektir.*”³²² Ümmü Umâre de bu müjdeye nail olanlar arasındadır.

³²⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/603.

³²¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/603.

³²² Tirmizî, *Menâkıb* 57.

Müslümanların biat ettiği haberini alan müşrikler endişeye kapılarak Hz. Osman'ı serbest bırakmışlar, ardından Süheyl b. Amr'ı arkadaşları ile birlikte Hz. Peygamberle görüşmek üzere Hudeybiye'ye göndermişlerdir.³²³

O gün yaşananlarla ilgili olarak Ümmü Umâre şunları aktarır, “O gün Rasûlullah'ın bağdaş kurmuş bir şekilde oturduğunu hatırlıyorum. Abbâd b. Bişr ve Seleme b. Eslem b. Hureyş de ellerinde yalın kılıçla Peygamber'in başında ayakta duruyorlardı. Süheyl b. Amr ansızın sesini yükseltti. Onlar, ‘Rasulullah'ın yanında sesini alçalt!’ diye müdahale ettiler. Dizleri üzerine çöken Süheyl, sesini yükseltiyordu. Sanki şimdi onun üst dudağındaki çatlağı ve ön dişlerini görür gibiyim. Müslümanlar ise Rasûlullah'ın çevresinde oturmuşlardı.”³²⁴ Yapılan görüşmenin ardından iki tarafta barış antlaşması imzalamaya karar vermiştir.³²⁵ Yazıcılığını Hz. Ali'nin üstlendiği antlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

1. İki taraf birbiriyle on yıl boyunca savaşmayacak, bu süre içinde insanlar güvende olacak, birbirlerinden ellerini çekeceklerdir.
2. Muhammed ashâbından hac, umre veya ticaret amacıyla gelenler, kanı, canı ve malı konusunda güven içindedir. Kureyş'ten ticaret maksadıyla Mısır'a ya da Suriye'ye gitmek için Medine'ye gelenler kanı ve malı konusunda güven içindedirler.
3. Kureyş'ten velisinin izni olmadan Muhammed'e gelenleri Kureyş'e geri verecektir. Muhammed'in yanındakilerden Kureyş'e gidenler ise Muhammed'e geri verilmeyecektir.
4. Gönüllerimiz kötü niyete kapalıdır. Başkasıyla bir taraf aleyhine yardımlaşma olmayacaktır.
5. Muhammed ile antlaşma yapmak isteyen yapabilir. Kureyş'le antlaşma yapmak isteyen de yapabilir. Bu maddenin üzerine Huzâa kabilesi Müslümanlarla, Benî Bekir kabilesi de müşriklerle müttefik olmuştur.³²⁶

³²³ Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Târîhi El Kitâbı*, s. 149.

³²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/605- 606.

³²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/97.

³²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/612.

6. Müslümanlar bu yıl Mekke'ye girmeden geri dönecek, gelecek yıl Kâbe'yi ziyaret için gelebileceklerdir. Ancak üç gün kalabilecekler ve yanlarında sadece yolcu silahı yani kınındaki kılıçlar bulunabilecektir.³²⁷

Hz. Peygamber ve Müslümanlar antlaşmanın imzalanmasından sonra kurbanlarını kesip, tıraşlarını olmuş ve ihramdan çıkmışlardır.³²⁸ Ümmü Umâre o günü şu sözlerle aktarır, “Ben Rasûlullah'ı izliyordum. İhram elbisesini sağ omzu ve kolu açık bırakacak şekilde bürünmüş (ıztıbâ³²⁹), elinde kasaturayla kurbanını kesiyordu.”³³⁰ Bu konuda Ümmü Umâre'den gelen bir diğer rivâyet ise şöyledir, “Rasûlullah kurbanını kestikten sonra kırmızı deriden yapılmış çadırına girdi. Orada berber bulunuyordu, saçını tıraş etti. Ben onu izliyordum; başını çadırından çıkardı ve ‘Tıraş olanlara Allah rahmet etsin.’ buyurdu. ‘Saçını kısaltanlara da Ey Allah'ın Rasûlü...’ denildi. Rasûlullah, üç defa tekrar ederek ‘Saçını tıraş edenlere Allah rahmet etsin.’ dedikten sonra; ‘Saçını kısaltanlara da...’ sözünü ilave etti.” Cabir'den gelen bir diğer rivâyette, “Saçını tıraş ederken Rasulullah'a bakıyordum. Yeşil bir Semüre ağacının üstüne saçını attı. Ümmü Umare dedi ki, ‘İnsanlar ağacın üzerinde olan saçları toplamaya başladılar ve aralarında paylaştılar. Güç de olsa ben de sonunda bir tutam saç alabildim.’”³³¹ Ümmü Umâre'nin topladığı bu saçlar vefât edinceye değin onun yanındaydı. Hastalanan kimselerin yanına şifa amacıyla bırakılırdı. Bir diğer rivâyette Ümmü Umâre, “O gün saçımı, yanımdaki bir makasla kısalttım. Fakat makas sağlam kesmedi.” demektedir.³³²

Bu rivâyette Hudeybiye'de Hz. Peygamber ile ashâb arasında geçen diyaloga bizzat şahit olan Ümmü Umâre'nin Rasûlullah'ın emrini derhal yerine getirdiği görülmektedir. Ayrıca ashâbın Hz. Peygamber'in saçlarını saklamak gayesiyle aldıkları ve bu saçları ilerleyen zamanlarda hastalara şifa olması niyetiyle

³²⁷ Hamîdullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 89- 90.

³²⁸ Hamidullah, Muhammed, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/298.

³²⁹ İztıbâ, Hac ve umre esnasında ihram elbisesinin üst kısmı olan ridânın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak, böylece sağ omuz ve kolu açık bırakmak anlamına gelmektedir. Geniş bilgi için bkz. Ögüt, Salim, “İztıbâ”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX/224.

³³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/613.

³³¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/615.

³³² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/615.

kullandıkları da rivâyetten çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in kestiği saçlarına ulaşmak için gösterilen çaba ashâbın Hz. Peygamber'e olan sevgi ve hürmetini göstermesi açısından da önemlidir.

Hz. Peygamber ve Müslümanlar Hudeybiye'de on dokuz gün, yirmi gece kaldıktan sonra Medine'ye doğru yola çıkmışlardır. Henüz yoldayken Fetih suresi indirilmiştir.³³³

2.1.2.5. Hayber'in Fethi

Yahudiliğin merkezi konumunda olan Hayber, verimli topraklara sahip, muhkem kaleleriyle bilinen, Medine'nin kuzeyinde bulunan bir yerleşim yeridir. Medine-Şam ticaret yolu üzerinde bulunması onun önemini bir kat daha artırmaktadır.³³⁴ Hayber üç bölge ve bu bölgelerde bulunan kalelerden müteşekkildir. Netât bölgesinde Nâim, Sa'b b. Muâz ve Zübeyr; Şıkk'ta Übey ve Nizâr; Ketîbe'de ise Kâmus, Vatîh ve Sülâlim kaleleri bulunmaktadır.³³⁵ Hz. Peygamber'in buraya sefer düzenlemesinin çeşitli nedenleri bulunmaktaydı. Hayber, Benî Nadîr Yahudilerinin Medine'den sürüldükten sonra yerleştikleri bölgelerden biri olup zamanla Müslümanlar için nifak merkezi haline gelmiştir. Buradaki Yahudilerin müşrikleri, diğer Arap kabilelerini ve Benî Kureyza'yı kışkırtması sonucu Hendek Gazvesi meydana gelmişti.³³⁶ Ayrıca bu bölgenin Medine-Şam ticaret yolu üzerinde bulunması da Müslümanlar açısından tehlike arz etmekteydi.³³⁷ Buradaki Yahudiler, Hendek Gazvesi'nden sonra da rahat durmamış Teymâ, Vadi'l-Kurâ, Fedek bölgelerindeki dindaşlarıyla görüşüp Müslümanlar üzerine yürümek için teşvik etmişlerdir.³³⁸ Aynı zamanda müttefikleri olan Gatafânlılara gidip, Hayber'den elde edilecek bir yıllık hurma mahsulünü onlara vermeyi vaat ederek dört bin kişilik asker desteği sağlamışlardır.³³⁹

³³³ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve 'ş-Şemâi'l ve 's-Siyer*, II/165.

³³⁴ Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 137.

³³⁵ Haidâry, *Sebeb ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*, s. 19.

³³⁶ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 344.

³³⁷ Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 162.

³³⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/530-531.

³³⁹ Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", *İslâm Târîhi El Kitabı*, s. 162.

Tüm bu yaşananların ardından Hz. Peygamber, Hudeybiye'den döndükten kısa bir süre sonra 7/628'de Hayber üzerine bir sefer düzenlemiştir.³⁴⁰ Hz. Peygamber 1400'ü piyade 200'ü süvari olmak üzere 1600 kişilik bir orduyla Hayber'e doğru hareket etmiştir.³⁴¹ Hayber'in fethine katılanlar arasında yirmi kadın bulunmaktaydı. Onlardan birisi de Ümmü Umâre'dir.³⁴² Hz. Peygamber ordusuyla beraber geceleyin Hayber'e varmış ancak saldırmak için sabahı beklemiştir. Sabah ellerinde küreklerle tarlaya gitmek için çıkan Hayberliler, karşılarında Müslümanları görünce endişeyle kaçarak, kalelerine sığınmışlardır.³⁴³ Allah Rasûlü karargâhı Netât bölgesine kurmuş ve çarpışma burada başlamıştır. Hz. Peygamber âdeti üzere önce Yahudileri İslâm'a çağırmış fakat onlar bu daveti kabul etmemişlerdir. Daha sonra Netât bölgesinin çok uygun olmaması sebebiyle Recî'ye taşınmıştır.³⁴⁴

Gatafânlılar, Hayberlilerin müttefiki idi. Hz. Peygamber, bunu bildiği için bu tehlikeyi bertaraf etmek adına onlara bir teklifte bulunmuş, Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vermeyi taahhüt etmiş ancak Gatafânlılar bunu kabul etmemişlerdir.³⁴⁵ Müttefiklerine yardım amacıyla dört bin kişilik askeri desteği yola çıkarmışlardır. Onların bu tavrı üzerine Hz. Peygamber, yön değiştirerek Gatafânlıların yurtlarına doğru yürüyünce telaşa kapılıp geri dönmek zorunda kalmışlardır.³⁴⁶ Allah Rasûlü ve Müslümanlar Recî'de buldukları esnada Simâk adlı bir Yahudi yakalanarak Hz. Peygamber'in huzuruna götürülmüştür. Eğer kendisine emân verilirse Hayber hakkında bilgi vereceğini belirtmiştir. Emân verilmesinin ardından Simâk kalelerin zayıf noktalarını, Yahudilerin durumlarını anlatarak fethin kolaylaşmasına katkı sağlamıştır.³⁴⁷ Hem Gatafânlıların Yahudileri terk etmesi hem de Simâk'ın verdiği bilgiler Hayberlilerin güç duruma düşmesine sebep olmuştur. Hayber üzerine gerçekleştirilen saldırılar neticesinde ilk olarak Netâh bölgesi ardından da Şikk ve Ketîbe bölgesi ele geçirilmiş ve oralarda bulunan

³⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/96.

³⁴¹ İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, s. 170.

³⁴² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/684-685.

³⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/329-330.

³⁴⁴ Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", *İslâm Târîhi El Kitabı*, s. 163.

³⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/650.

³⁴⁶ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I/593.

³⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/647-648.

kaleler tek tek fethedilmiştir. Kamûs kalesinin düşmesi ile birlikte de Hayber'in Fethi tamamlanmıştır.³⁴⁸

Hayber'deki kalelerden Sa'b b. Muâz'ın kuşatması sırasında Müslümanlar yiyeceklerinin tükenmesi sebebiyle zor anlar yaşamışlardır. Hz. Peygamber içerisinde bol miktarda yiyeceğin bulunduğu bu kalenin fethi için dua etmiş ve neticede Sa'b b. Muâz kalesi fethedilmiştir.³⁴⁹

Ümmü Umâre bu kalenin fethi sırasında yaşananları şöyle anlatır, “*Hayber’de Benî Mâzin b. en-Neccâr’a ait iki at kestik. Es-Sa’b b. Mu’âz kalesinin fethinden önce bunlardan yiyorduk.*”³⁵⁰ Ümmü Umâre’den gelen başka bir rivâyette ise, “*es-Sa’b b. Mu’âz kalesinde öyle yiyecekler gördük ki, onların Hayber’in hiçbir yerinde bulunabileceğini sanmıyordum. Müslümanlar bir ay ya da daha fazla kaldıkları süre zarfında o kalede bulunan yiyeceklerden yediler. Hayvanlarına da yem veriyorlardı. Yiyecek ve yemden hiç kimse kısıtlanmadı. Ayrıca yiyecekler humusa da dâhil edilmedi. Elde edilen çok sayıda kumaş ganimet pazarında satılmak üzere çıkarıldı. Yine o kalede Yahudilere ait birtakım mücevherler de bulundu.*” Ümmü Umâre’ye ‘*Ganimet pazarında bunları kimler satın aldı?*’ diye soruldu. O da, ‘*Müslümanlar, el-Ketîbe kalesinde bulunan iman etmiş Yahudiler ve bedevî Araplar satın alıyorlardı. Bunu satın alan Müslümanların ganimetten paylarına düşen hisseleri hesaplanırdı.*’ dedi.³⁵¹

Hz. Peygamber diğer Yahudilere yaptığı gibi onları sürgün etmemiş, arazilerden elde ettikleri ürünün yarısını İslâm devletine vermeleri şartıyla Hayber’de yaşamaya devam etmelerine müsaade etmiştir. Ancak Hz. Peygamber dilediği zaman onları oradan çıkarabileceği şartını da ilave etmiştir.³⁵² Allah Rasûlü’nün böyle davranmasının sebebi Hayberlilerin hem ziraattan iyi anlamaları hem de yapılacak savaşlarda ashaba duyulan ihtiyaçtır.³⁵³ Böylelikle Hayber toprakları işletilirken

³⁴⁸ Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Târîhi El Kitabı*, s. 163-164.

³⁴⁹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/658-659.

³⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/661.

³⁵¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/665.

³⁵² Diyârbekrî, *Târîhu’l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/52.

³⁵³ Atçeken, *Hz. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri*, s. 141.

Müslümanlar da yapılan savaflara iştirak edebileceklerdir. Fetihle birlikte pek çok ganimet elde edilmiş ve Hz. Peygamber tarafından taksim edilmiştir.³⁵⁴

Allah Rasûlü gazveye katılan kadınlara ganimetten birtakım Őeyler vermiş ancak onlar cihad ehli gibi değerlendirilmemiştir.³⁵⁵ Bu konuyla ilgili el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan gelen bir rivâyet Őoyledir, “Ümmü Umâre'nin boynunda bir inci olduğunu gördüm ve ona inciyi sordum. Ümmü Umâre, ‘Müslümanlar es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesinde yere gömülmüş mücevherler buldular. Bu mücevherler Rasûlullah'ın huzuruna getirildi. Rasûlullah yanında olan kadınlar arasında pay edilmesini buyurdu. Kadınların sayısı tespit edildi. Toplamda yirmi kişiydik. Aramızda bu mücevherler paylaştırıldı. Bunun yanında ganimetten bize kadife bir kumaş, Yemen içi bir hurka ve ikişer dinar verildi. Arkadaşlarıma verilenler de aynıydı’.”³⁵⁶

Hayber'in fethine katılan kadınlara da elde edilen ganimetten bir Őeyler verildiğini göstermesi bakımından bu rivâyet dikkate Şayandır. el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b rivâyetin devamında, “Kendisine erkeklere düşen hisse ne kadardı?” diye sordum. Ümmü Umâre, ‘Eşim Gaziyye b. Amr on bir buçuk dinara birtakım eşyalar satın aldı. Aldıkları karşılığında kendisinden herhangi bir Şey istenilmedi. Eşim süvariyydi. Biz süvarilere düşen hissenin bu kadar olduğunu düşündük. Eşim, Hz. Osman zamanında eş-Őık'ta üç hisseyi otuz dinara sattı.’”³⁵⁷

Ümmü Umâre Hayber'in fethine katılmış ancak bilfiil mücadelede bulunmamışır. Ümmü Umâre, Hayber'in Fethi ile ilgili olarak aktardığı rivâyetlerle bu fetih sırasında ne denli güçlükler çekildiğini haber verdikten sonra özellikle Sa'b b. Mu'âz kalesinin fethinin ardından Müslümanların pek çok ganimet elde ettiğini bildirmektedir. Ayrıca Ümmü Umâre'den gelen bu rivâyetler fetih sonrası Hz. Peygamber'in ganimet taksimini ne Şekilde yaptığının göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

³⁵⁴ Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Târîhi El Kitâbı*, s. 164.

³⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/687.

³⁵⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/688.

³⁵⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/688.

Hz. Peygamber Hayber dönüşü yatsı namazından sonra kadınların kapısının çalınmasını yasaklamıştı. Bu konuda Ümmü Umâre'den gelen rivâyette şöyle nakledilmektedir, “Hz. Peygamber’in Medine kayalıklarına vardığında, ‘Yatsı namazının akabinde hanımların kapısını çalmayın! diye emrettiğini duydum. Ümmü Umâre devamla, ‘Mahalleden bir kimse gidip ailesinin kapısını çaldı ancak hoşuna gitmeyecek bir durumla karşı karşıya kaldı. Hanımının beraberinde bulunan kimseyi rahatsız etmeden onu bıraktı ve eşinden ayrılmak istedi. Halbuki hanımından çocukları vardı ve eşine sevgi duyuyordu. Bu kimse Hz. Peygamber’in emrine karşı geldi ve hoşuna gitmeyen bir durumla karşılaştı.”³⁵⁸

Bu rivâyet ışığında şöyle bir değerlendirme yapılabilir, Ümmü Umâre burada Hz. Peygamber’in emrine itaat edilmesi gerektiğini şayet itaat edilmezse kişinin hoşuna gitmeyecek bir durumla karşı karşıya kalabileceğini ifade etmiştir.

2.1.2.6. Umretü’l-Kazâ

Hz. Peygamber, daha evvel müşriklerin engellemeleri sebebiyle yapamadıkları umreyi kazâ amacıyla Hudeybiye Musâlahası’ndan bir yıl sonra, 7/629’da Zilkâde ayında Müslümanlarla birlikte Mekke’ye doğru yola çıkmıştır.³⁵⁹ Allah Rasûlü bu umreye, Hudeybiye’de bulunup da o gün hayatta olan herkesin katılmasını emretmiştir. Ayrıca Hudeybiye’de olmayıp bu umreye iştirak etmek isteyenlere de izin vermiştir. Hz. Peygamberle beraber umre yapmak için yola çıkan Müslümanların sayısı iki bin kişidir.³⁶⁰ Ümmü Umâre de Kazâ Umresi’ne katılan kimseler arasındaydı. Bu dönemle ilgili ondan nakledilen bir rivâyette şunları ifade etmiştir, “Vefât eden ya da öldürülenler hariç Hudeybiye halkından herkes Umretü’l-Kazâ’ya katıldı. Ben de yanımda birkaç kadınla beraber Hudeybiye’ye gitmek üzere çıkmıştık. Ancak Kâbe’ye ulaşamadık. Kadınlar saçlarını Hudeybiye’de kısalttılar. Sonra umrelerini kazâ etmek niyetiyle Rasûlullah ile beraber umre yaptılar. Rasûlullah Safâ ile Merve arasında kurban kesti. Hudeybiye’de bulunup da

³⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/712-713; Yolculuk dönüşü gece eve gelme ile ilgili rivâyetlerin tahlili ve değerlendirmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Samet Onur, *Yolculuk Dönüşü Gece Eve Gelme İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*, <https://www.academia.edu> (13.03.2022)

³⁵⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 203-204.

³⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/731.

*Hayber’de şehit olduğu için Umretü’l-Kazâ’ya iştirak edemeyenler on iki kişiden oluşuyordu. Bunlar, Rebi’a b. Eksem, Rifâ’a b. Mesrûh, Sakf b. Amr, Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Vehb el-Esedî, Ebû Sayyâh, el-Hâris b. Hâtıb, Adî b. Mürre b. Sürâka, Evs b. Habîb, Üneyf b. Vâile, Mes’ûd b. Sa’d ez-Zürakî, Bişr b. el-Berâ ve Âmir b. el-Ekva’dır.”*³⁶¹

Allah Rasûlü yanına altmış³⁶² veya yetmiş³⁶³ kurbanlık deve almıştır. Nâciye b. Cündeb’in başlarında olduğu bir grubu kurbanlıklardan sorumlu olmak üzere görevlendirmiştir.³⁶⁴ Ayrıca Hz. Peygamber her ihtimale karşı yanlarına miğfer, zırh, mızrak gibi silahların alınmasını istemiş, bunların koruma görevini ise Beşîr b. Sa’d’a vermiştir. Bunun yanı sıra yüz atlıdan oluşan birlik oluşturulmasını isteyen Rasûlullah, bu birliğin komutasına ise Muhammed b. Mesleme’yi getirmiştir.³⁶⁵ Zülhuleyfe mevkiinde ihrama girildikten sonra Mekke’ye doğru yola koyulmuştur.³⁶⁶

Muhammed b. Mesleme silahlarla birlikte Merrüzzahrân’a vardığında Kureyşli bir grupla karşılaşmış, silahları gören Kureyşliler telaşlanmış ve Mekke’ye gelip gördüklerini anlatmıştır. Bunun üzerine Kureyş, Mikrez b. Hafs’ı durumu öğrenmesi için Allah Rasûlü’nün yanına göndermiştir. Hz. Peygamber ile görüşen Mikrez silahların güvenlik amacıyla alındığını ve Mekke’ye bu silahlarla girilmeyeceğini öğrenince Mekke’ye dönmüş ve durumu kavmine bildirmiştir.³⁶⁷ Allah Rasûlü Merrüzzahrân’a gelince yanlarında getirdikleri kılıç harici silahları Batn-ı Ye’cec’e yollayıp, Evs b. Havlî başkanlığında iki yüz adamı da nöbetçi olarak göndermiştir. Daha sonra da buradan ayrılarak Mekke’ye doğru yoluna devam etmiştir.³⁶⁸ Hz. Peygamber’in umre yapmak üzere Müslümanlarla birlikte geldiği haberini alan Mekke müşriklerinin bir kısmı Mescid-i Harâm’ın yakınlarından Müslümanları izlemiş, bir kısmı da şehri terk etmiştir.³⁶⁹

³⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/737.

³⁶² Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, III/25.

³⁶³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II/105.

³⁶⁴ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/732.

³⁶⁵ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/732-733.

³⁶⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 204.

³⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II/734.

³⁶⁸ Küçükaşçı, “Umretü’l-Kazâ”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/154.

³⁶⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 204.

Allah Rasûlü Kâbe'ye ulaşınca elindeki bastonla Hacerü'l-Esved'i selamladıktan sonra tavafa başlamıştır. Ümmü Umâre o günü şöyle anlatır, “Umretü'l-Kazâ'da Rasûlullah'ın yanındaydım. Hudeybiye'ye de iştirak etmiştim. Rasûlullah'ın Kâbe'ye ulaştığı andaki halini görür gibiyim. Devesinin üstünde idi. Devesinin yularından Abdullah b. Revâha tutmuştu. Etrafına da Müslümanlar sıralanmıştı. Rûkn'e vardığında devesinin üzerinde ihramıyla ıztıbâ yaparak bastonuyla Rûkn'e selam verdi. Müslümanlar da üzerlerindeki kıyafetleriyle ıztıbâ yaparak onunla beraber tavaf ediyorlardı.”³⁷⁰

Tavafın ardından sa'y ibadetini yerine getirmek için Safa ile Merve tepesine giden Hz. Peygamber, sa'yini bitirince kurbanını kesip, tıraş olmuş ve ihramdan çıkmıştır. Ashâb da aynı şekilde hareket etmiştir.³⁷¹ Allah Rasûlü bu esnada umresini tamamlayanlardan iki yüz kişiye Batn-ı Ye'cec'e gidip oradaki arkadaşlarını umrelerini yapmaları için Mekke'ye göndermelerini ve orada bulunan silahlara bekçilik yapmalarını istemiştir.³⁷² Üç günlük ziyaretten sonra Hz. Peygamber ve Müslümanlar, Medine'ye doğru yola çıkmışlardır. Allah Rasûlü umre yaptığı süre zarfında Ebtah vadisinde kurulan bir çadırda konaklamıştır.³⁷³ Kaza umresi boyunca Mescid-i Harâm'da ezan okunmuş ve Müslümanlar hep birlikte namaz kılmışlardır. Bu umre, Allah Rasûlünün Hudeybiye'den evvel görmüş olduğu rüyanın ve daha önce meâlini verdiğimiz Fetih Sûresi 27. ayetinin gerçekleşmesidir.³⁷⁴ Hz. Peygamber Kaza Umresi esnasında son evliliğini Meymûne bt. Hâris ile yapmıştır.³⁷⁵

2.1.2.7. Mekke'nin Fethi

Müslümanlar ile müşrikler arasında imzalanan Hudeybiye Antlaşması, şartlar yerine getirildiği takdirde on yıl devam edecekti ancak müşrikler antlaşmaya aykırı davrandıkları için bağlayıcılığı ortadan kalkmış oldu.³⁷⁶ Hudeybiye'de yapılan antlaşma gereği gerek Müslümanlar gerekse müşrikler dilediği kabile ile ittifak

³⁷⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/735-736.

³⁷¹ Küçükaşçı, “Umretü'l-Kazâ”, *DİA*, XLII/154.

³⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/740.

³⁷³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/739-740.

³⁷⁴ Küçükaşçı, “Umretü'l-Kazâ”, *DİA*, XLII/154.

³⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/106.

³⁷⁶ Kılıç, “Mekke'nin Fethi”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/473.

yapabilecekti. Müslümanlar Huzâa kabilesi ile müşrikler ise Bekiroğulları kabilesi ile müttefik olmuştur.³⁷⁷ Fakat bu iki kabile arasında öteden beri süregelen düşmanlık bulunmaktadır.³⁷⁸ Hudeybiye'den yirmi iki ay sonra Bekiroğulları bir gece Huzâalılar'a saldırmış ve onlardan yirmi üç kişinin öldürülmesine sebep olmuştur. Bu saldırıda müşrikler, Bekiroğulları'na silah, binek, su yardımında buldukları gibi İkrime b. Ebî Cehil, Safvân b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr da bu saldırıda yer almıştır.³⁷⁹ Yaşanan bu baskının ardından Huzâalılar, Hz. Peygamber'e giderek olanları anlatmış ve ondan yardım istemişlerdir.³⁸⁰ Allah Rasûlü, Kureyş'e Damra'yı göndererek ya öldürülen Huzâalılar'ın diyetlerini vermelerini ya da Bekiroğulları ile ittifaklarını kaldırmalarını istemiştir. Şayet bunları yapmazlarsa aralarındaki antlaşmanın bozulacağını bildirmiştir. Müşrikler her iki teklife de yanaşmamışlardır.³⁸¹ Fakat akabinde yaptıklarından pişman olarak antlaşmayı yenileme ve uzatma amacıyla elçi olarak Ebû Süfyan'ı göndermişler ancak olumlu yanıt alamamışlardır.³⁸²

Hz. Peygamber sefer hazırlıklarına başlamış ve bunu gizlilikle yapmıştır.³⁸³ Öyle ki müşriklerin haberdar olmaması için Mekke'ye giden yollara görevliler tayin etmiştir.³⁸⁴ Allah Rasûlü 10 Ramazan 8/1 Ocak 630'da Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. İslâm ordusunun sayısı yaklaşık olarak on bin kişiden oluşmaktaydı.³⁸⁵ Merrüzzahrân'a ulaştıklarında Hz. Peygamber asker sayısı kadar ateş yakılmasını emretmiştir.³⁸⁶ Böylelikle Kureyşliler ordunun daha kalabalık olduğunu düşünecektir. Yakılan ateşin ne olduğunu tetkik amacıyla Ebû Süfyan'ı, Büdeyl b. Berkâ ve Hakîm b. Hizâm ile birlikte Merrüzzahrân'a göndermişlerdir. Ancak Ebû Süfyan ve yanındakilerin konuşmalarını duyan Hz. Abbâs onları tanımıştır. Hz. Abbâs, Ebû Süfyan'ı yanına alarak Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarmıştır. Hz. Peygamber, onu dine davet etmiştir. Başta tereddüt etse de ardından bu daveti kabul

³⁷⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/612.

³⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/115.

³⁷⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 206.

³⁸⁰ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, III/103.

³⁸¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/786-787.

³⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/117; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, V/205-207.

³⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/134.

³⁸⁴ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, V/209.

³⁸⁵ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 299.

³⁸⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II/814.

edip Müslüman olmuştur. Ondan sonra Büdeyl ve Hakîm de Müslüman olmuştur.³⁸⁷ Allah Rasûlü, Ebû Süfyân'a emân vererek şöyle buyurmuştur, “*Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse güvendedir, kim Hakîm'in evine girerse güvendedir, kim kapısını kapatırsa ve savaştan elini ayağını çekerse o güvendedir.*”³⁸⁸ Ebû Süfyân kavmine giderek Hz. Peygamber'in kendisine ilettiği sözleri söylemiş ve onların teslim olmaları gerektiğini belirtmiştir. Mekkeliler üzerinde söz sahibi olan Ebû Süfyân'ın söyledikleri Mekkeliler üzerinde tesir etmiştir.³⁸⁹

Hz. Peygamber orduyu dört kola ayırmış, her bir kola bir komutan tayin etmiş ve Mekke'ye farklı yerlerden hep birlikte girileceğini belirtmiştir. Ayrıca müşrikler tarafından bir saldırıya uğramadıkça savaşmamalarını emretmiştir.³⁹⁰ Hâlid b. Velid dışındaki diğer birlikler herhangi bir mukavemetle karşılaşmamıştır. Ancak Hâlid b. Velid komutasındaki birliğe müşrikler tarafından saldırıda bulunulmuş, yaşanan çatışmada yirmi sekiz müşrik öldürülmüştür.³⁹¹ Hz. Peygamber 20 Ramazan 8/ 11 Ocak 630'da Mekke'yi fethetmiştir.³⁹²

Ümmü Umâre'nin Mekke'nin Fethi'ne katıldığı zikredilmekle³⁹³ birlikte onun, Mekke'nin Fethi'nde neler yapmış olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.1.2.8. Huneyn Gazvesi

Huneyn Gazvesi 8/630 yılında Müslümanlar ile Hevâzinliler arasında gerçekleşmiştir. Onlara, bu kabilenin büyük kollarından biri olan Sakîfliler de destek vermiştir.³⁹⁴ Mekke'nin fethinin akabinde Hevâzin ve Benî Sakîf'in ileri gelenleri bir araya gelerek, “*Muhammed iyi savaşan bir kavimle karşılaşmadı. Toplanın, o size saldırmadan, siz ona saldırın.*” diyerek bir karar almışlar ve savaş hazırlığına başlamışlardır.³⁹⁵ Hevâzin kabilesi lideri Mâlik b. Avf, savaşa kadınlar, çocuklar ve hayvanların da getirilmesini istemiş, orada bulunan Düreyd b. Simme bunun yanlış

³⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/119.

³⁸⁸ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III/55.

³⁸⁹ Kılıç, “Mekke'nin Fethi”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, I/483.

³⁹⁰ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, İstanbul, 2003, *DİA*, XXVIII/558.

³⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II/136.

³⁹² Kılıç, “Mekke'nin Fethi”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, I/484.

³⁹³ Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, XLII/332.

³⁹⁴ Hamîdullah, Muhammed, “Huneyn Gazvesi”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/376.

³⁹⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/885.

olduğunu belirterek itiraz etmişse de Mâlik onu dinlememiştir.³⁹⁶ Yirmi bin kişilik bir orduyla düşman birlikleri Evtâs mevkiine gelerek orada karargâh kurmuşlardır. Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî'den durumu öğrenen Allah Rasûlü, hemen hazırlıklara başlayarak on bini Medineli, iki bini de Mekkeliler'den oluşan on iki bin kişilik orduyla yola çıkmıştır.³⁹⁷ Müslümanların bu denli fazla sayıda olması onların güvenlerini artırmış hatta bu güven, kendilerini beğenmeye sebep olmuştur.³⁹⁸ Bu olay üzerine Allahû Teâlâ şu ayeti indirmiştir, “*Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn Gazvesi'nde size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.*”³⁹⁹

Hevâzinliler, Huneyn vadisinin stratejik noktalarını belirleyip yerleşmişlerdi. Müslümanların geldiğini görünce üzerlerine oklar yağdırarak onları tuzağa düşürmüşlerdir.⁴⁰⁰ Müslümanlar bu saldırı karşısında geri çekilmiş, kimileri kaçmaya başlamış ve orduda dağılmalar olmuştur.⁴⁰¹ Bu durumu gören Hz. Peygamber ashâba etrafında toplanması için çağrıda bulunmuştur.⁴⁰²

Allah Rasûlü'nün etrafında Muhâcir ve Ensâr'dan yüz kişi kalmıştı. Onlardan biri de Ümmü Umâre'dir. O günle ilgili şunları aktarır, “*Huneyn günü yenilgiye uğrayan insanlar etrafa dağılırken, ben ve dört kadın orada bulunuyorduk. Elimde bana ait keskin bir kılıç vardı. Ümmü Süleym'in -Ümmü Süleym, o zaman Abdullah b. Ebî Talha'ya hamile idi.- yanında beline bağladığı bir hançeri vardı. Bir de Ümmü Selî ve Ümmü'l-Hâris vardı. Dediler ki Kılıcını kınından çıkararak Ümmü Umâre, Ensâr'a şöyle bağırdı, 'Bu nasıl iş! Size ne oluyor da kaçuyorsunuz!' Diğer bir rivâyette Ümmü Umâre, “Ben boz bir devenin üzerindeki bir Hevâzinli'yi izliyordum. Yanında bir sancakla devesini Müslümanların peşine yönlendiriyordu. Hemen devesinin arka ayaklarına bir darbe vurarak ona saldırdım. Epey yüksekte*

³⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/133.

³⁹⁷ İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, s. 189.

³⁹⁸ Hamîdullah, “Huneyn Gazvesi”, *DİA*, XVIII/376.

³⁹⁹ Tevbe, 9/25.

⁴⁰⁰ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 371.

⁴⁰¹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi I: Hz. Muhammed Dönemi*, s. 313.

⁴⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II/134.

olan deve sırtüstü düşüverdi. Ben de üstüne çöktüm. Hareketsiz kalana kadar üst üste adama vurdum. Sonra kılıcını aldım. Devesinin hırıltısı işitiliyordu. Deve, kâh karnı üzerine kâh sırtı üzerine dönüp duruyordu. O sırada ayakta olan Rasûlullah'ın elinde yalın kılıç vardı. Kılıcının kınını atmıştı. 'Ey Bakara Sûresi'nin ashâbı!' diyerek sesleniyordu."⁴⁰³

Ashâbın İslâm'a ve Hz. Peygamber'e olan sevgisi, dünyaya olan sevgisinden daha kuvvetliydi.⁴⁰⁴ Ümmü Süleym'in hamile olduğu halde savaşa katılması, Ümmü Umâre'nin gerek askerlere çağrıda bulunarak gerekse elinde kılıçla mücadele ederek ordunun yeniden toparlanması için çaba sarf etmesi bunu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber ve onunla birlikte mücadele eden ashâbın çağrısı sonuç vermiş, Müslümanlar yeniden toparlanarak düşmana karşı saldırıya geçmiştir. Ordunun yeniden toparlanması için gayret edenlerden biri de Ümmü Umâre olmuştur. O anları Ümmü Umâre şöyle anlatır, "Müslümanlar tekrar saldırıya geçtiler. 'Ey Benî Abdurrahman! Ey Benî Ubeydullah! Ey Haylallah!' diyorlardı. Rasûlullah atlılarını 'Allah'ın Süvarileri' diye isimlendirmişti. Muhacirlerin rumuzu 'Benî Abdurrahman', Evs'in rumuzu 'Benî Ubeydullah' idi. Ensâr ansızın taarruzda bulundu. Hevâzinliler ancak geniş memeli bir deveyi sağma süresi kadar beklediler, ardından yenildiler. Vallahi daha önce böyle bir yenilgiye şahit olmamıştım. Adamlar çevreye dağıldılar. Yanıma gelen -Habîb ve Abdullah- iki oğlum, elleri arkalarından bağlanmış esirler getirdiler. Öfkeden onlara saldırıyordum. Onlardan birisinin boynuna vuruyordum. İnsanlar da esirlerle gelmeye başladılar. Benî Mâzin b. en-Neccâr'da otuz esir gördüm. Müslümanların Mekke'de yaşadıkları en büyük yenilgi Huneyn Vadisinde oldu. Geri dönüp hamle yaptıktan sonra zafer kazandılar. Rasûlullah hepsine ganimeti paylaştırdı."⁴⁰⁵

Bu rivâyetten de anlaşılacağı üzere Ümmü Umâre Huneyn Gazvesi'ne oğulları Abdullah ve Habîb ile birlikte katılmıştır. Ümmü Umâre sözleri ve

⁴⁰³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/902-903.

⁴⁰⁴ Büreygîş, *Nesîbe bint Ka'b el-Mâziniyye*, s. 67.

⁴⁰⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/903.

davranışlarıyla evlatlarına örnek olduğu gibi yetiştirdiği salih evlatlarla da Müslümanlara rol model olmuştur.⁴⁰⁶

Neticede Allah, Müslümanları galibiyete müyesser kılmıştır.⁴⁰⁷ Bu husus Kur’ân’da şöyle zikredilir, “*Sonra Allah Rasûl’ü ile Mü’minler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır.*”⁴⁰⁸

Bozguna uğrayan düşman, yanlarında getirdikleri kadınları, çocukları ve malları orada bırakarak kaçmışlardır. Düşman askerlerinden bazıları Taif’e, bazıları Evtâs’a, bir kısmı da Nahle’ye gitmiştir. Hz. Peygamber’in kaçanların takip edilmesi emri üzerine bir grup Müslüman Nahle’ye giderek orada bulunan düşmanı etkisiz hale getirmiştir.⁴⁰⁹ Evtâs’ta toplanan müşriklerin üzerine Hz. Peygamber tarafından Ebû Âmir el-Eş’ari gönderilmiştir. Bu çarpışmalar sırasında Ebû Âmir şehit düşünce yerini yeğeni Ebû Mûsâ el-Eş’ari olarak mücadeleye devam etmiştir. Neticede düşmandan kimileri kaçmış, kimileri öldürülmüş, kimileri de esir alınmıştır.⁴¹⁰ Alınan esirler ve ele geçirilen ganimetler Cirâne’ye getirilmiştir.⁴¹¹ Allah Rasûlü, Huneyn Gazvesi sonucu ele geçirilen esirlerin ve ganimetlerin Cirâne mevkiinde toplanmasını emrederek kimsenin zimmetine bir şey geçirmemesini istemiştir. Müslümanlar bu emir üzerine ganimetleri tek bir yerde toplamışlardır. Ümmü Umâre’nin oğlu Abdullah b. Zeyd, Huneyn günü bir yay olarak onunla müşriklere ok atmış ve ardından da bu yayı ganimetlerin içine geri koymuştur.⁴¹²

Taif’e kaçan Hevâzinlilerin üzerine doğru Allah Rasûlü’nün komuta ettiği bir birlik yola çıkmıştır.⁴¹³ Düşman, Taif’in muhkem kalelerine sığındığından Müslümanların hamleleri karşılıksız kalmıştır. Allah Rasûlü, ashâbtan Nevfel b.

⁴⁰⁶ Büreygîş, *Nesîbe bint Ka’b el-Mâziniyye*, s. 16.

⁴⁰⁷ Kapar, “Kureys’in Dışındaki Müşrik Kabilelerle İlişkiler”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/500.

⁴⁰⁸ Tevbe, 9/26.

⁴⁰⁹ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 372.

⁴¹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, III/915-916.

⁴¹¹ Kapar, Mehmet Ali, “Hevâzin(Benî Hevâzin)”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/277.

⁴¹² Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, III/917-918.

⁴¹³ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 382.

Muâviye ed-Dîlî ile yaptığı konuşma neticesinde düşmanın artık zarar veremeyeceğine kanaat getirerek kuşatmayı sonlandırmıştır. Ardından da Cirâne'ye doğru yola çıkmıştır.⁴¹⁴ Hz. Peygamber Cirâne'ye ulaşınca elde edilen çok sayıdaki ganimeti taksim etmiştir.⁴¹⁵ Allah Rasûlü, Cirâne'de on üç gün kalmış, ganimetleri paylaşımının ardından umre yapmak için Mekke'ye gitmiştir. Umresini tamamladıktan sonra ise yeniden Cirâne'ye gelmiş ve daha sonra oradan ayrılarak Medine'ye doğru yola çıkmıştır.⁴¹⁶

Ümmü Umâre, Mekke'nin Fethi'nden hemen sonra gerçekleştirilen Huneyn Gazvesi'ne katılmış ve Müslümanların baskına uğrayıp dağıldıkları esnada savaşa devam ederek onların tekrar toplanması için gayret göstermiş ve müşriklerden de bazılarını öldürmüştür.⁴¹⁷

2.1.3. Abdullah b. Übey b. Selûl'ün Ölümü

Abdullah b. Übey b. Selûl, Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Hazrec'e mensup olup, kabilenin lideri konumundaydı.⁴¹⁸ Hz. Peygamber Medine'ye hicret etmeden önce şehrin yönetimi ona verilecekken hicretin gerçekleşmesiyle birlikte bu görev kendisine verilmemiştir. Bu durum onda Hz. Peygamber ve İslâm'a karşı düşmanlığa sebep olmuştur.⁴¹⁹ Abdullah b. Übey her fırsatta düşmanca tavrını sergilese de Bedir Gazvesi'nde Müslümanların galip gelmesi, onda hâlâ var olan Medine'nin lideri olma ümitlerini yitirmesine sebep olmuştur. Müslüman olmadığı halde öyle davranmak zorunda kalmıştır.⁴²⁰ Bundan sonra Münafıkların Medine'deki liderliğini üstlenip, Müslümanların aleyhlerindeki faaliyetlerde en ön safta yer almış ve kimi zaman müşriklerle kimi zaman da Yahudilerle iş birliği yapmıştır. Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'i yarı yolda bırakarak adamlarıyla birlikte geri dönmüştür.⁴²¹ Hz. Aişe'ye atılan iftirada yine o başrolde yer almıştır.⁴²²

⁴¹⁴ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 217.

⁴¹⁵ Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, XVIII/377.

⁴¹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, III/958-960.

⁴¹⁷ Özkan, "Ümmü Umâre", *DİA*, XLII/332.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/540.

⁴¹⁹ Koçyiğit, Talat, "Abdullâh b. Übey b. Selûl", *DİA*, İstanbul, 1988, I/139.

⁴²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I/585; İyisoy, Betül, "Abdullâh b. Übey'in Hayatı ve Hz. Peygamber'e Karşı Tavrı", *İstem*, sayı: 26, 2015, s. 110.

⁴²¹ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 144.

Müslümanlar Tebuk Gazvesi'nden döndükten bir ay kadar sonra Şevvâl ayında Abdullah b. Übey hastalanmıştır. Yirmi gün devam eden hastalığının neticesinde 9/631'de Zilkâde ayında ölmüştür.⁴²³ Hz. Peygamber öleceği gün onu ziyaret ettiği esnada Abdullah, “Şayet ölürsem cenazem yıkanırken yanımda ol ve onunla kefenlenebilmem için bana gömleğini ver” demesi üzerine Hz. Peygamber giydiği gömleği çıkarıp ona vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in cenaze namazını kılmasını ve onun için af dilemesini de talep etmiştir.⁴²⁴

Hz. Peygamber, onun vefâtının ardından cenaze namazını kılmak için hazırlandığı sırada Hz. Ömer, Abdullah'ın Müslümanlara yaptığı kötülükleri hatırlatarak buna engel olmak istemiş ama Hz. Peygamber cenaze namazı kılması hususunda serbest bırakıldığını belirterek namazını kılmıştır. Akabinde Tevbe sûresi 84. ayeti nazil olmuştur.⁴²⁵ Ayette Allah-u Teâlâ, “Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Rasûlü'nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.”⁴²⁶ buyurmaktadır. Allah Rasûlü bundan böyle münafıkların cenaze namazını kılmamıştır.

Ümmü Umâre, Abdullah b. Übey'in yasında bulunduğunu şu sözlerle aktarır, “Abdullah b. Übey'in yasına şahit olduk. Evs ve Hazrec'e mensup tüm kadınlar kızı Cemîle bt. Übey'in yanına gelmişti. O babasının arkasından 'Vah dağım! Vah direğim!' diyerek yas tutuyordu. Hiç kimse bu davranışından dolayı ona engel olmadı ve ayıplamadı.”⁴²⁷

Buraya kadar olan kısımda Ümmü Umâre'nin İslâmiyeti kabul süreci, katıldığı gazveler ve bu gazvelerde üstlendiği rol hakkında bilgi verilmiştir. Abdullah b. Übey'in ölümünden Yemâme Savaşı'na kadar geçen süreçte Ümmü Umâre'ye dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu nedenle çalışmanın devamında Ümmü Umâre'nin katıldığı son savaş olan Yemâme Savaşı'na değinilip akabinde de

⁴²² Fayda, Mustafa , “İfk Hadisesi”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/508.

⁴²³ İyisoy, “Abdullâh b. Übey'in Hayatı ve Hz. Peygamber'e Karşı Tavrı”, s. 31.

⁴²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/1057.

⁴²⁵ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/140.

⁴²⁶ Tevbe, 9/84.

⁴²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III/1058.

Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in Ümmü Umâre'ye verdiği değer ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.2. RÂŞİT HALİFELER DÖNEMİ

Kaynaklarda Râşit Halifeler Döneminde Ümmü Umâre'ye dair en fazla bilgiye Yemâme Savaşı'nın anlatıldığı bölümlerde ulaştık. Bu baőtıkta Yemâme Savaşı hakkında genel bir malumat verdikten sonra Ümmü Umâre'nin savaőtaki konumuna değindik. Ardından da Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in yanında Ümmü Umâre'nin değerine örneklik teőtik edecek rivâyetleri aktardık.

2.2.1.Hız. Ebû Bekir Döneminde Ümmü Umâre

2.2.1.1.Yemâme Savaşında Ümmü Umâre

Hız. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde gerçekleşen önemli olaylardan biri de kendisinin peygamber olduğunu iddia eden Müseylime ile yapılan Yemâme Savaşı'dır.

Hız. Ebû Bekir, İkrime b. Ebî Cehil komutasında bir orduyu Müseylime üzerine göndermiştir. Akabinde de destek amacıyla Őurahbîl b. Hasene komutasında bir birliği görevlendirmiştir. Ancak İkrime, onların gelmesini beklemeden aceleyle hareket ederek dőtman ordusunun üzerine saldırmıőtir. Fakat yenilgiye engel olamamıőtir.⁴²⁸ Őurahbîl b. Hasene de Müseylime'nin ordusu karőtısında baőtari olamayınca Hız. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd komutasındaki birliği Yemâme'ye göndermiştir.⁴²⁹ Hâlid b. Velîd'in ordusuyla geldiğini öğrenen Müseylime, Akrabâ mevkiine giderek orada konuőtlanmıőtir.⁴³⁰ Aynı mevkide Hâlid b. Velid de ordusuyla birlikte mevzilenmiőtir. İki taraf karőtı karőtıya gelmiőt ve Şiddetli atıőtmalar yaőtanmıőtir. Var gücüyle saldıran Müseylime'nin ordusu karőtısında Müslümanlar geri çekilmek zorunda kalmıőtir.⁴³¹ Komutanların da gayretiyle Müslümanlar yeniden

⁴²⁸ Algül, Hüseyin, "Ridde Olayları", *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Râşid Halifeler Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, II/100.

⁴²⁹ Önkâl, "Müseylimetü'l-Kezzâb" *DİA*, XXXII/90.

⁴³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VI/356

⁴³¹ Arı, *Hız. Ebû Bekir ve Ridde Savaőtları*, s. 83.

toparlanmıştır.⁴³² Savaş esnasında dağılan Müslümanların yeniden toparlanması için çaba sarf edenler arasında Ümmü Umâre de vardır.⁴³³

Hâlid b. Velîd kahramanca savaşıp karşısına çıkan düşmanı öldürmüştür. Hâlid'in üzerlerine geldiğini gören Müseylime ve adamları kaçarak bir bahçeye sığınmıştır. Onların arkasından Müslümanlar da bahçeye girmiş ve çatışma orada devam etmiştir. Yaşanan çarpışmaların neticesinde Müseylime öldürülmüştür. Müslümanlar zafer elde etmiştir.⁴³⁴ Müseylime'nin kaçtığı bu bahçe “*Ölüm Bahçesi*” olarak adlandırılmıştır.⁴³⁵ Bu harp, Bedir'in ardından o güne değin Müslümanların yaşadığı en kanlı savaştır. Bu savaşta Müslümanlardan iki bin iki yüz kişinin şehit olduğu belirtilirken bu şehitler arasında yedi yüz hafız bulunmaktadır.⁴³⁶ Çok sayıda hafızın şehit edilmesi üzerine Hz. Ömer Kur'ân-ı Kerim'in toplanıp kitap haline getirilmesi teklifinde bulunmuş ve Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân-ı Kerim kitap haline getirilmiştir.⁴³⁷ Bu savaşta her iki taraftan toplam on bin kişinin öldüğü rivâyet edilmektedir.⁴³⁸

Nesîbe bt. Ka'b'ın oğlu Habîb, Müseylime tarafından uzuvları bir bir kesilerek şehit edilmişti.⁴³⁹ Oğlunun şehadet haberini alan Ümmü Umâre bu durumu metânetle karşılamış ve Müseylime ile yapılacak bir savaşa katılma arzusunu şu sözlerle dile getirmiştir, “*Eğer Müslümanlar gün gelir bu zalimle savaşmak üzere ordu hazırlarlarsa, o zaman ben de orduya katılıp, onunla savaşacağım.*”⁴⁴⁰

Müseylime ile savaşmak üzere hazırlanıldığı haberini alan Ümmü Umâre, Yemâme'ye gidecek orduya katılmak için Hz. Ebû Bekir'den izin istemiştir. Hz. Ebû Bekir savaşa çıkması için ona izin vermiş ve onu Hâlid b. Velîd'e emanet etmiştir.

⁴³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, VI/357.

⁴³³ Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, 42/332.

⁴³⁴ Algül, “Ridde Olayları”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Râşid Halîfeler Dönemi*, II/103.

⁴³⁵ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III/294.

⁴³⁶ Önkâl, “Müseylimetü'l-Kezzâb” *DİA*, XXXII/90.

⁴³⁷ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi 2: Hulefâ-i Râşidin Dönemi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s.73.

⁴³⁸ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III/294.

⁴³⁹ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/217.

⁴⁴⁰ İsmail Mutlu v.d., “Ümmü Umâre”, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, II/834.

Hâlid b. Velid de söz verdiği gibi Ümmü Umâre'yi korumuştur.⁴⁴¹ Ümmü Umâre savaşa oğlu Abdullah b. Zeyd ile birlikte katılmıştır.⁴⁴²

Ümmü Umâre, Yemâme günü tüm cesaretiyle düşmanla savaşmıştır. Ümmü Sa'd bt. Sa'd'dan gelen bir rivâyette o gün yaşananlar şöyle aktarılır, “*Nesîbe bt. Ka'b'ı eli kesilmiş bir halde gördüm. Ona, 'Elin ne zaman kesildi' diye sordum. O da, 'Yemâme günü Ensâr ile beraberdim. Biz Müseylime'nin kaçtığı bahçeye ulaştık. Orada bir saat boyunca çatışma devam etti. Ebû Dücâne el-Ensârî, 'Beni kalkanın üzerine koyun ve onların üzerine atın.' dedi. (Bu sırada) düşmanı oyaladılar. Ebû Dücâne'yi kalkanın üzerine taşıdılar ve onu düşmanın üzerine (bahçenin içine) fırlattılar. Onlar onu şehit edinceye kadar onlarla savaştı. Ümmü Umâre devamla, 'Oraya (bahçeye) girdim. Ben Allah'ın düşmanı Müseylime'yi arıyordum. Onlardan bir adam benim üzerime doğru yürüdü ve bana vurdu. Elim kesildi. Vallahi o pisliği öldürülmüş halde bulana değin geri dönmedim (çarpışmaya devam ettim). Oğlum Abdullah, kılıcını onun elbisesine siliyordu. Ona, 'Ey oğlum! Onu öldürdün mü?' diye sorunca, 'Evet anneciğim' dedi. Bunun üzerine Allah'a şükür secdesinde bulundum.*”⁴⁴³

Kardeşi Habîb b. Zeyd'in intikamını almak için yemin eden Abdullah b. Zeyd, amacına böylelikle ulaşmış ve Vahşî ile birlikte Müseylime'yi öldürmüştür.⁴⁴⁴

Kahramanca bir mücadele sergilediği bu savaşta Ümmü Umâre pek çok yerinden yara almıştır. Ümmü Umâre'nin bu savaşta aldığı yaralarla ilgili olarak kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Onun aldığı yaralarla ilgili olarak kaynaklarda on⁴⁴⁵, on bir⁴⁴⁶ ve on iki⁴⁴⁷ sayıları geçmektedir. Ancak genel kabul onun bu savaşta on bir yara aldığıdır.

⁴⁴¹ Cemmâ'îlî, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/60.

⁴⁴² Niyaz, *Kadın Sahâbîler*, s.314.

⁴⁴³ Zeylâî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1360), *Nasbü'r-Râye li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme, Müessetü'r-Reyyân, Beyrût, 1997, II/301.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, IV/86.

⁴⁴⁵ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I/337.

⁴⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/416; Cemmâ'îlî *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/56; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, 35/372; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/281; Benkanî, *Kasasun ve İberun ve İzâtün min Hayâti's-Sahâbiyyât*, s. 231.

Ayrıca Yemâme’de Ümmü Umâre’nin eli düşman tarafından kesilmiştir.⁴⁴⁸ Damra b. Saîd’den gelen rivâyette Damra şunları aktarır, “*Babam Ümmü Umâre’nin yanına girdiğinde onun elinin kesilmiş olduğunu gördüm. O, benim başımı okşuyordu. Bana dua etti. Babam, bana dua etsin diye beni onun yanına götürdüğünde ben çocuktum. Sonra büyüyünce elini hatırladım ve torunu Abbâd b. Temîm’e sordum. Onun yanına girdiğimi ve yaralı eliyle başımı okşadığını Abbâd’a anlattım. Abbâd, ‘Allah ona rahmet etsin’ dedi. Sonra ona, ‘Ümmü Umâre’den başka Ridde Savaşlarına katılan kadın biliyor musun?’ diye sordum. O da, ‘Hayır.’ diye cevap verdi.*”⁴⁴⁹

Yemâme Savaşı’nda Müslümanlardan yaralananlarla ilgili olarak torunu Abbâd b. Temîm, nenesi Ümmü Umâre’ye, “*Ey neneciğim, Yemâme’de Müslümanlardan yaralananlar çok muydu?*” diye sorunca Ümmü Umâre, “*Ey oğulcuğum, Allah’ın düşmanı öldürülürken adamları engel oldu. Bundan dolayı Müslümanların hepsi yaralandı. Mâlik b. Neccâr’dan on küsür adamı inerken gördüm. Gecelerini ateş içinde mahzun geçiriyorlardı.*” diye cevap vermiştir.⁴⁵⁰

Hâlid b. Velîd, Yemâme Savaşı’ndan döndükten sonra Nesîbe bt. Ka’b’ın yaralarını sardırarak onun tedavisiyle bizzat ilgilenmiştir. Ümmü Umâre bununla ilgili olarak şunları zikreder, “*Savaş bitip ben evime geldiğimde Hâlid b. Velîd beni ziyarete geldi. Beni bir takım kızgın yağlarla tedavi etti. Öyle ki bu bana elimin kesilmesinden daha çok acı verdi. Hâlid b. Velid bana verdiği sözü tutardı, hoş sohbetliydi, hakkımızı korurdu, bizi Allah Rasûlünün emaneti olarak görüp kollardı.*”⁴⁵¹ Bir başka rivâyette ise Ümmü Umâre şunları söylemiştir, “*Hâlid b. Velid gayet asil ve üstün bir kimseydi. Tevazu sahibi ve savaştan iyi anlardı. Bize hem iyilikte bulunmuş hem de yaralyken bizim tedavimizle ilgilenmiştir.*”⁴⁵²

⁴⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I/467; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi’s-Sahâbe*, VIII/441; Şennâvî, “*Sahâbe Hayatından Tablolar*, III/519.

⁴⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 35/372.

⁴⁴⁹ Cemmâ’îlî, *min Menâkibi’n-Nisâi’s-Sahâbiyyât*, I/60.

⁴⁵⁰ Cemmâ’îlî, *min Menâkibi’n-Nisâi’s-Sahâbiyyât*, I/60.

⁴⁵¹ Cemmâ’îlî, *min Menâkibi’n-Nisâi’s-Sahâbiyyât*, I/60.

⁴⁵² Niyaz, *Kadın Sahâbîler*, s.315.

Yemâme Savaşı'nın akabinde Hâlid b. Velîd'in Ümmü Umâre'yi ziyaret edip tedavisiyle bizzat ilgilenmesi, ashâbın Ümmü Umâre'ye duyduğu saygıyı göstermesi bakımından bir örnek teşkil etmektedir.

2.2.2.2.Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Umâre'yi Ziyareti

Ümmü Umâre, Hz. Peygamber hayattayken onun sevgi ve ilgisine mazhar olmuştur. Allah Rasûlü'nün vefâtından sonra ise Hz. Ebû Bekir onun yolundan giderek Ümmü Umâre'ye hürmet gösterip, halini hatırını sormaya devam etmiştir.⁴⁵³ Müslümanlar Yemâme'den döndükten sonra Hz. Ebû Bekir, Ümmü Umâre'yi ziyarete giderek, aldığı yaralardan ötürü ona geçmiş olsun dileklerini iletmiştir. Halîfe olduğu süre zarfında Nesîbe bt. Ka'b'a izzet-i ikramda bulunmayı sürdürmüştür.⁴⁵⁴

2.2.2. Hz. Ömer Döneminde Ümmü Umâre

Hz. Ebû Bekir'in ardından hilafete geçen Hz. Ömer de Ümmü Umâre'ye iltifat ve ikramda bulunmuştur. Hz. Ömer'in, Nesîbe bt. Ka'b'a karşı davranışına örnek teşkil edecek bir rivâyette şöyle nakledilmektedir, “*Ömer b. Hattâb'a kumaşlar getirildi. Onların içinde bir tanesi oldukça kaliteli ve genişti. Hz. Ömer'in yanında bulunan kimselerden bazıları, 'Bu kumaş şöyle şöyle kıymetlidir, keşke bunu Abdullah b. Ömer'in karısı Safiyye bt. Ebî Ubeyd'e yollasanız.' dediler. -Safiyye o vakitler eşinin yanında yatmıyordu, henüz küçüktü- Hz. Ömer, 'Onu, Safiyye'den daha çok hak eden birine; Ümmü Umâre Nesîbe bt. Ka'b'a yollayacağım. Nitekim Allah Rasûlünün, 'Uhud günü sağıma veya soluma her ne tarafa dönersem döneyim onu savaşıır halde görüyordum.' dediğini duydum.*”⁴⁵⁵

Bu olaydan da anlaşılacağı üzere gerek Hz. Peygamber gerekse Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Ümmü Umâre'ye değer vermiş ve onu hep hayırla yâd etmişlerdir.

⁴⁵³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, II/281.

⁴⁵⁴ İsmail Mutlu v.d., “Ümmü Umâre”, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, II/834.

⁴⁵⁵ Cemmâ'îlî, *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, I/56.

2.3. VEFÂTI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Bu başlık altında Ümmü Umâre'nin vefâtı, şahsiyeti ve İslâm tarihindeki yerini kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında ele almaya çalışacağız.

2.3.1. Vefâtı

Ümmü Umâre'nin ne zaman vefât ettiğine dair Ziriklî'nin *el-A'lâm*'i dışında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ümmü Umâre, Hz. Ömer'in hilafetinin ilk zamanlarında, yaklaşık olarak 13/634 yılında Medine'de vefât etmiş ve Cennetü'l-Bakî'ye⁴⁵⁶ defnedilmiştir.⁴⁵⁷

Ümmü Umâre'nin torunu Damra b. Sa'îd, Nesîbe bt. Ka'b'ın cenazesi yikanırken orada bulunan kimselerdendir. Damra, Ümmü Umâre'nin vücudunda on üç yara saydığını ve bunların içinde en derin olanının İbn Kamîe tarafından Uhud Gazvesinde omuzunda açılan yara olduğunu söyler.⁴⁵⁸ Bu yaralar Ümmü Umâre vefât edinceye kadar onun vücudunda kalmaya devam etmiştir.

2.3.2. Şahsiyeti

2.3.2.1. İlmî Özellikleri

Ümmü Umâre Hz. Peygamber'den bazı hadisler nakletmiştir. Abbâd b. Temîm, Hâris b. Abdullah b. Ka'b, İkrime ve Leylâ ondan hadis rivâyet edenler arasındadır. Ayrıca Ümmü Umâre'nin rivâyet ettiği hadisler Sünen-i Erba'a'da yer almıştır.⁴⁵⁹ Gerek Sünen-i Erba'a'da gerekse Mektebetü'ş-Şâmile programı kapsamında aralarında Buhârî'nin *Sahîhu'l-Buhârî*, Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* gibi hadis kaynaklarının da yer aldığı yüz seksen dokuz hadis metninde yaptığımız tarama neticesinde Ümmü Umâre ile ilgili tezimizde zikrettiğimiz konular dışında farklı bir rivâyete ulaşamadık. Ulaştığımız

⁴⁵⁶ Medine'de Müslümanların kurduğu ilk mezarlık. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Cennetü'l-Bakî", *DİA*, İstanbul, 1993, VII/387.

⁴⁵⁷ Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lâm*, VIII/19; Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, s. .

⁴⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/270.

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/86.

hadisleri konu içinde yeri geldikçe zikrettiğimiz için burada tekrar yer vermeye gerek duymadık.

Ümmü Umâre'den rivâyet edilen hadislerden birinde, “*Bir gün Ümmü Umâre Rasulullah'a gelerek,⁴⁶⁰ 'Ey Allah'ın Rasûlü! Her şeyde erkeklerin adının geçtiğini, kadınların hiçbir şeyde zikredilmediklerini görüyorum*” dedi. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu ayeti indirdi, “*Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, Mü'min erkekler ve Mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfaat hazırlamıştır.*”⁴⁶¹

Ümmü Umâre'den gelen diğer bir rivâyet ise şöyledir, “*Hz. Peygamber abdest aldı. Bu maksatla kendisine içinde üçte iki müd⁴⁶² miktarında su bulunan bir kap getirilmişti.*”⁴⁶³

2.3.2.2. Ahlâkî Özellikleri

Ümmü Umâre, Müslüman olduğu andan son nefesine kadar Allah yolundan ayrılmamış ve bu yolda tüm varlığıyla mücadele etmiştir.⁴⁶⁴ O cesareti, sabrı ve mücadelesiyle tüm çağlara örnek olacak onurlu bir hayat sürmüştür.⁴⁶⁵ Uhud Gazvesinde Hz. Peygamber'in etrafında kalan az sayıda sahâbî'nin arasında ailesiyle birlikte yer alarak Allah Rasûlünü korumak için canını ortaya koymuştur.⁴⁶⁶ Ümmü Umâre ve ailesi verdiği bu mücadele neticesinde Hz. Peygamber'in duasına mazhar olmuşlardır. Allah Rasûlü onlar için şöyle dua etmiştir, “*Allah'im! Onları cennette*

⁴⁶⁰ Tirmîzî, Tefsîr 34.

⁴⁶¹ Ahzâb, 33/35.

⁴⁶² Eski bir hacim ölçüsü. Geniş bilgi için bkz. Cengiz Kallek, “Müd”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/457.

⁴⁶³ Ebû Dâvûd, Kitabü't-Tahâret 44.

⁴⁶⁴ Şennâvî, “*Sahâbe Hayatından Tablolar*, III/309.

⁴⁶⁵ Niyaz, *Kadın Sahâbîler*, s.315.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

arkadaşım kıl.”⁴⁶⁷ Ayrıca Hz. Peygamber onu şu sözlerle taltif etmiştir, “*Şüphesiz ki Ümmü Umâre Nesîbe bint Ka’b’in makamı falan ve falancanın makamına göre daha hayırlıdır.*”⁴⁶⁸ Yemâme Savaşında pek çok yerinden yara almakla birlikte eli kopmuş fakat o, asla savaş meydanından geri dönmemiştir.⁴⁶⁹ İslâm Ümmü Umâre ve ailesi için bir yaşam tarzıydı. Onların nezdinde dünya, ahirete ulaştıran bir yer; ahiret ise kısa bir dünya sıkıntısından sonra ulaşılabilecek yurttu. Bakış açıları bu olduğu için savaşlarda bu denli kahramanlık gösterebilmişlerdir.⁴⁷⁰

Ümmü Umâre’nin Hz. Peygamber’e çok değer verdiği gibi Hz. Peygamber de ona çok değer vermiş, onu evinde ziyaret ederek halini hatırlarını sormuştur.⁴⁷¹ Hz. Peygamber’in Ümmü Umâre’yi ziyarete gittiği günlerden birinde yaşananları Ümmü Umâre şöyle nakleder, “*Hz. Peygamber beni ziyarete geldiğinde ona Tafşile⁴⁷² ve arpa ekmeği sundum. O kendisi yemekten yedi ve bana ‘Gel, sen de ye’ buyurdu. Ben de, ‘Ey Allah’ın Rasûlü ben oruçluyum’ deyince Hz. Peygamber, ‘Oruçlu kimsenin yanında yemek yenildiği zaman, yemek yiyen kişi sofradan kalkıncaya değin melekler oruçlu kimseye dua etmeye devam ederler.’ buyurdu.*”⁴⁷³

Ümmü Umâre’den gelen bir diğer rivâyet ise şöyledir, “*Allah’ın Rasûlü bize geldiğinde biz ona yemek ikram ettik. Onun yanında bulunan kimselerden bazıları oruçlu idi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ‘Oruçlunun yanında yemek yenildiği zaman melekler ona dua eder.’ buyurdu.*”⁴⁷⁴

Bu konuyla ilgili başka bir rivâyette, “*Hz. Peygamber Ümmü Umâre’yi ziyarete geldi. Ümmü Umâre’nin yanında kavminden adamlar vardı. Ümmü Umâre onlara hurma ikram etti, onlar da hurmadan yediler ancak içlerinden bir adam yemeyip geri çekildi. Hz. Peygamber, ‘O kimse neden yemiyor?’ diye sorunca adam, ‘Ben oruçluyum’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ‘İyi bilin ki her kim oruçlu*

⁴⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, I/273.

⁴⁶⁸ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, I/269.

⁴⁶⁹ Zeylât, *Nasbü’r-Râye li Tahrîci Ehâdîsi’l-Hidâye*, II/301.

⁴⁷⁰ Büreygîş, *Nesîbe bint Ka’b el-Mâziniyye*, s. 67.

⁴⁷¹ İsmail Mutlu v.d., “Ümmü Umâre”, *Sahâbîler Ansiklopedisi*, II/833.

⁴⁷² Et suyu ile yapılan bir çeşit yemek.

⁴⁷³ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, VIII/415.

⁴⁷⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, VIII/415.

iken yanında oruçlu olmayan kimseler yemek yerse, melekler yemek yiyen kimseler yemekten kalkıncaya kadar oruçlu kişiye dua ederler.’ buyurmuştur.”⁴⁷⁵

Ümmü Umâre hem faziletli bir hanım hem de evlatlarını en güzel şekilde yetiştirmiş bir anneydi. Onun evlatları Abdullah ve Habîb annelerinden aldıkları terbiye ile cihat meydanında mücadeleden geri durmamışlardır.⁴⁷⁶ Habîb b. Zeyd Müseylime'nin onca eziyetine rağmen dininden dönmemiş ve Allah yolunda can vererek şehit olmuştur.⁴⁷⁷ Abdullah b. Zeyd ise Harre'de şehit edilmiştir.⁴⁷⁸

Ümmü Umâre hasta ve yaralı olduğu anlarda dahi nafile ibadetlerine devam etmiştir. Ümmü Umâre hayatının her anıyla örneklik teşkil etmiş ve saygınlığını hep korumuştur.

2.3.3. İslâm Tarihindeki Yeri

Ümmü Umâre İslâm'a hizmet etmeye Müslüman olduğu ilk andan itibaren başlamıştır.⁴⁷⁹ Onun İslâm'a girmesi I. Akabe Biati'ndan sonraki günlere rastlar. Hz. Peygamber tarafından İslâmiyeti öğretmekle görevlendirilen Mus'ab b. Umeyr'in Medine'de İslâm'ı tebliğ etmesinin ardından Müslüman olan Ümmü Umâre II. Akabe Biati'na katılmış ve Akabe'de Hz. Peygamber'e verdiği söze ömrünün sonuna kadar sadık kalmıştır. II. Akabe Biatına iştirak eden iki hanımdan biri olması onun ne denli aktif olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁸⁰ Ümmü Umâre ve Esmâ bt. Amr'ın II. Akabe Biati'na katılması davet sorumluluğunu üstlendiklerinin ve bu görevi yerine getirmeye hazır olduklarının kanıtıdır. Öyle ki onların üstlendiği ilk sorumluluk inanç eğitimi, çocuklara cihad ruhunun aşılması, toplumun korunması ve insanları yeni dine çağırma olmuştur.⁴⁸¹

Onun savaş meydanındaki ilk mücadelesi Uhud'da olmuştur. Uhud'a giderken amacı savaşmak olmayan Ümmü Umâre yanına herhangi bir savaş aleti

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLIII/614(No.27059).

⁴⁷⁶ İsmail Mutlu v.d., “Ümmü Umâre”, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, II/833.

⁴⁷⁷ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefis*, II/217.

⁴⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/85.

⁴⁷⁹ Öztürk, *Asrı Saâdetin Büyük Kadınları*, s. 212.

⁴⁸⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, III/43.

⁴⁸¹ Büreyğış, *Nesîbe bint Ka'b el-Mâziniyye*, s. 41.

almamıştır. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında müşriklerin Allah Rasûlünü öldürmek amacıyla etrafını sardığını görünce bir an bile düşünmeksizin müşriklerin karşısına dikilmiştir.⁴⁸² Tüm gücüyle savaşan Ümmü Umâre bu davranışıyla Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuştur.⁴⁸³ Bu gazvede oğlu Abdullah da onun yanında yer almıştır. Savaş sırasında bir ara yaralanan oğlunu tedavi ettikten sonra ona yeniden savaşması için cesaret veren Ümmü Umâre'nin bu davranışına şahit olan Hz. Peygamber, “*Ey Ümmü Umâre! Senin bu yaptığını kim yapabilir!*” buyurmuştur.⁴⁸⁴ Hz. Peygamber'in bu sözünden de anlaşılacağı üzere Ümmü Umâre, herkesin gösteremeyeceği bir duruş sergilemiştir. O, bu savaşta pek çok yerinden yara almasına karşın müşrikler geri dönünceye kadar savaş meydanını terk etmemiştir. Uhud'un ardından gerçekleştirilen Hamrâülesed Gazvesi'ne katılmayı da çok arzu etmesine rağmen yaralarından akan kanın durmaması nedeniyle gazveye katılamamıştır. Bu da onun Allah yolunda mücadele için ne denli istekli olduğunu bir kez daha göstermektedir.⁴⁸⁵

Ümmü Umâre'nin Hudeybiye'de sergilediği davranış da dikkate şayandır. Müslümanların yanlarında az sayıda silahla yola çıktığı Hudeybiye günü o, olası bir saldırıya karşı yanına bıçak almıştır. Onun bu hareketi, bir saldırı karşısında gözünü kırpmadan yine ortaya atılacağını kanıtlar niteliktedir. Hudeybiye'de Hz. Osman'ın öldürüldüğüne dair bir haberin gelmesi üzerine Hz. Peygamber'in Müslümanlardan aldığı biatte yine onu görmekteyiz. Ümmü Umâre bu biatte de Allah yolunda savaşacağına dair söz vermiştir.⁴⁸⁶ Neticede ise Hz. Peygamber'in bu biate katılanların cehenneme girmeyeceği müjdesine mazhar olmuştur.⁴⁸⁷

Ümmü Umâre Huneyn Gazvesi ve Yemâme Savaşı'nda da mücadeleden geri durmamıştır. Kimsenin kolay kolay güç yetiremeyeceği bir şekilde Yemâme'de eli kesilmesine rağmen, Allah düşmanı Müseylime'nin öldürüldüğünü görünceye değin vuruşmaya devam etmiştir.⁴⁸⁸ Yaşadığı süre boyunca katıldığı savaşlarda elinden

⁴⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/413.

⁴⁸³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/272-273.

⁴⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/414.

⁴⁸⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/270.

⁴⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II/315; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II/603.

⁴⁸⁷ Tirmizî, *Menâkıb* 57.

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV/86.

gelen çabayı ortaya koymuştur. İnsanlar, Yemâme'den sonraki günlerde hastalarına şifa olması ümidiyle Ümmü Umâre'nin yanına gelirlerdi. Ümmü Umâre savaşta kesilmiş eliyle hastalıklı bölgeye elini sürer, onlara dua ederdi. Kesik eliyle azıcık dokunsa bile iyileşirdi.⁴⁸⁹ Bu durum bize ashâb yanında Ümmü Umâre'nin değerini göstermektedir.

Ümmü Umâre yalnızca savaş meydanlarındaki mücadelesiyle değil gösterdiği sabırla da İslam tarihindeki en müşahhâs örneklerdendir. Oğlu Habîb, Müseylime tarafından uzuvları bir bir kesilerek şehit edilen Ümmü Umâre,⁴⁹⁰ bu olay karşısında dahi metânetini koruyabilmiştir.

Ümmü Umâre indirilen ayetlere bakış açısıyla da dikkatleri çekmiştir. Bir gün Hz. Peygamber'e gelerek Kur'an'da geçen her müjdenin, her güzel sözün erkekler için söylendiği ve kadınlardan bahsedilmediğini belirtmiş, bunun üzerine Ahzâb Sûresi 35. ayeti nâzil olmuştur. Ayette söz konusu on sınıf sayılırken hem erkeklere hem de kadınlara hitap edilmesi adeta Nesîbe bt. Ka'b'a cevap mahiyetinde olmuştur.⁴⁹¹

Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda Ümmü Umâre gerek cihad aşkı, gerek cesareti, gerekse sabrıyla imanını ortaya koymuştur. Nitekim yaşadığı süre boyunca katıldığı savaşlardaki mücadelesi de bunu kanıtlamaktadır. O, tarihin içinden günümüze yansıyan bir yıldız misali yaşantısıyla bizlere örnek olmaya devam etmektedir.

⁴⁸⁹ Süheylî, Abdurahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî el-Malekî (ö. 581/1185), *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi Sireti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 2000, 4/70.

⁴⁹⁰ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/217.

⁴⁹¹ Özkan, "Ümmü Umâre", *DİA*, XLII/332; Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, s. 54.

SONUÇ

Medine'nin soylu ailelerinden birinin kızı olarak dünyaya gelen Ümmü Umâre, Hazrec kabilesinin Benî Neccâr koluna mensuptur. Birinci Akabe Biati'ndan sonra Mus'ab b. Umeyr'in, Hz. Peygamber tarafından Medine halkına İslâm'ı tebliğ ile görevlendirilmesinin ardından Müslüman olmuş ve akabinde de İkinci Akabe Biati'na katılmıştır. Ümmü Umâre'nin Müslüman olduktan kısa bir süre sonra II. Akabe Biati'na katılması onun imanında ne denli samimi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu biate iştirak eden iki hanımdan biri olması onun cesur, aktif ve zorluklar karşısında dayanıklı kişiliğini ortaya koymaktadır. Nitekim o günün şartlarında bir hanımın çöl sıcağında iki çocuğu ile birlikte günlerce yolculuk yapması kolay katlanılabilir bir husus değildir. İkinci Akabe Biati'nin ardından Medine'ye dönen Ümmü Umâre, Medine'nin İslâmlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Medine'de ilk Müslüman olanlar arasında yer aldığı için kendisi ve ailesi Medine'nin sâbikûnundan sayılmıştır.

Ümmü Umâre, Uhud Gazvesi'ne, Hamrâülesed Gazvesi'ne, Benî Kurayza Gazvesi'ne, Hudeybiye'ye, Hayber'e, Kazâ Umresi'ne, Mekke'nin Fethi'ne, Huneyn Gazvesi'ne ve Yemâme Savaşı'na katılmış; bu savaşlarda yaralılara su taşımının yanı sıra gerektiğinde elinde kılıçla mücadele etmiştir. Onun özellikle Uhud Gazvesi'nde gösterdiği kahramanlık son derece önemlidir. Pek çok erkeğin savaş meydanını terk edip Hz. Peygamber'i yalnız bıraktığı Uhud'da; O, bir kadın olarak gözünü kırpmadan Hz. Peygamber'e siper olmuştur. Ümmü Umâre Uhud'da elinde kılıç, ok ve yay ile düşmanla çarpışmaktan geri durmamıştır. Bu savaşta Hz. Peygamber'in Ümmü Umâre'yi engeller mahiyette herhangi bir davranışta bulunmaması, savaşın zor anlarında kadınların da bilfiil mücadele edebileceğini kanıtlar niteliktedir. Ümmü Umâre su dağıtmak ve yaralıları tedavi etmek amacıyla katıldığı savaştan çok sayıda yara alarak gazilik mertebesiyle dönmüştür. Onun, Hudeybiye'de yapılan Rıdvan Biati'na katılıp, olası bir savaş durumunda Hz. Peygamber'le beraber savaşacaklarına dair söz verenler arasında yer alması Allah Rasûlü'ne olan bağlılığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Hayber'in Fethi'nde yer alan Ümmü Umâre aktardığı rivâyetlerde bu fetih sırasında ne denli

güçlükler çekildiğini haber vermiş, özellikle Sa'b b. Mu'âz kalesinin fethinin ardından Müslümanların pek çok ganimet elde ettiğini bildirmiştir. Ümmü Umâre'den gelen bu rivâyetler fetih sonrası Hz. Peygamber'in ganimet taksimini ne şekilde yaptığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ümmü Umâre katıldığı Huneyn Gazvesi'nde elinde kılıcıyla bilfiil mücadele etmekle kalmayıp yaptığı çağrıyla ordunun yeniden toparlanmasına da katkı sağlamıştır. Yemâme Savaşı onun katıldığı son savaş olup, bu savaşta eli kesilmesine rağmen cihad meydanını terk etmemiştir. Bir erkek için dahi kesik elle savaşa devam etmek oldukça güçken o büyük bir sabır örneği göstererek mücadeleyi bırakmamıştır. Ümmü Umâre'nin savaş meydanlarında ortaya koyduğu mücadele ve gösterdiği kahramanlık onun diğer hanım sahâbîler içinde bu özelliği ile tanınması ve ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Ümmü Umâre'nin gerek kardeşleri gerek eşleri gerekse çocukları Hz. Peygamber'in ashâbından olup önemli görevler ifâ etmişlerdir. Ümmü Umâre kendisi bir mücahide olmasının yanı sıra çocuklarını da en güzel şekilde yetiştirmiş ve cihad bilincini onlara da aşılamıştır. Oğulları Abdullah ve Habîb, Allah yolunda savaşmaktan geri durmamış, Uhud, Hendek ve diğer gazvelere Hz. Peygamber ile birlikte iştirak etmişlerdir. Habîb b. Zeyd, Müseylime'nin tüm işkencelerine rağmen dininden dönmemiş ve canını Allah yolunda vererek şehadet şerbetini içmiştir. Abdullah b. Zeyd, Yemâme Savaşında kardeşinin intikamını almış ve Vahşî ile birlikte Müseylime'yi öldürmüştür. Abdullah b. Zeyd, Emeviler döneminde gerçekleşen Harre Savaşında şehit edilmiştir. Bir anne olarak Ümmü Umâre, söz ve davranışlarıyla onlara örnek olmuş ve salih bir kul olmaları için elinden gelen çabayı ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber Ümmü Umâre'ye çok değer vermiş ve zaman zaman onu ziyaret ederek halini, hatırını sormuştur. Ümmü Umâre, Hz. Peygamber'den bazı hadisler aktarmıştır. Onun bu rivâyetleri önemli hadis kaynaklarımızdan olan Sünen-i Erba'a'da yer almıştır. Hz. Peygamber'in vefâtının ardından Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de Ümmü Umâre'ye hürmet göstermeye devam etmişlerdir. Büyük İslâm komutanı Hâlid b. Velîd'in Ümmü Umâre'yi Yemâme Savaşının ardından ziyaret

edip, yaralarının tedavisi ile bizzat ilgilenmesi ona verdiği değeri ortaya koymaktadır.

Fazilet ve şecaat timsali olan Ümmü Umâre, ömrünü Allah yolunda geçirmiş ve son nefesine kadar da mücadeleden geri durmamıştır. Sabrı, cesareti, mücadelesi, sebatı ve daha pek çok özelliği ile Müslümanlara örnek teşkil etmiştir.

Bu çalışma, Ümmü Umâre'nin hayatının akademik olarak ele alınması bakımından ilk olma niteliği taşımaktadır. Ümmü Umâre gibi üstlendikleri rol ve birçok özellikleriyle tarih içerisinde incelenmeye değer diğer hanım sahâbîlerin hayatlarının tarihi bağlam içerisinde değerlendirilmesi önem arz eden bir konudur. Bu alanda yapılacak yeni araştırmalar, İslam'ın kadına verdiği değerin ve onun İslam'daki yerinin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Ağırman, Mustafa, “Mekke Müşrikleriyle İlişkiler”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/323-471.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 2001.

Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-u Enbiyâ ve Tevârîh-u Hulefâ*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1981.

Algül, Hüseyin, “Evs”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI/541-542.

_____, “Ridde Olayları”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Râşid Halîfeler Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, II/81-116.

Altundere, Mehmet, *Hz. Muhammed’in Akabe Bey’atları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.

Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi 1: Hz. Muhammed Dönemi*, Ensâr Neşriyât, İstanbul, 2013.

_____, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi 2: Hulefâ-i Râşîdin Dönemi*, Ensâr Neşriyât, İstanbul, 2013.

_____, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, İstanbul, Ensâr Neşriyât, 2019.

Arı, Mehmet Salih, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1995.

Atçeken, İsmail Hakkı, *Hz. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri*, Ma’rifet Yayınları, İstanbul, 1996.

Avcı, Casim, “Kurayza (Benî Kurayza)”, *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI/431-432.

Aydınlı, Abdullah, “Şâz”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII/385.

Başaran, Selman, “Habîb b. Zeyd”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIV/374.

Beğavî, Ebü’l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân (ö. 317/929), *Mu’cemü’s-Sahâbe*, thk. Muhammedü’l-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Mektebetü Dâru’l-Beyân, Kuveyt, 2000.

Belâzürî, Ebü’l Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbü’l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1996.

_____, *Fütûhu'l-Buldân*, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrût, 1988.

Benkânî, Ebû Enes Mâcid, *Kasasun ve İberun ve İzâtün min Hayâti's-Sahâbiyyât*, Mektebetü İbâdirrahmân, Mısır, 2004.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *Delâ'ilü'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1984.

Bozkurt, Nebi, "Künye", *DİA*, Ankara, 2002, XXVI/ 558-559.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *Sahihu'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, Dâru't-Tavki'n-Necât, y.y., 2001.

Burrî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî et-Tilmisânî (ö. 645/1247), *el-Cevheretu fî Nesebi'n-Nebî ve Eshâbihi'l-Aşere*, thk. Muhammed et-Tuncî, Riyâd, 1983.

Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân, *Fıkhu's-Sîra*, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 2005.

Büreyğış, Muhammed Hasan, *Nesîbe bint Ka'b el-Mâziniyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1998.

Cemmâ'ilî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî (ö. 600/1203), *min Menâkibi'n-Nisâi's-Sahâbiyyât*, thk. İbrâhim Sâlih, Dâru'l-Beşâir, y.y., 1994.

Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî, y.y., 2001.

Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Çakan, İsmail Lütfi, "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", *DİA*, İstanbul, 1988, I/143.

_____, "Bekkâin", *DİA*, İstanbul, 1992, V/363-364.

Çubukçu, Asri, "Buâs", *DİA*, İstanbul, 1992, VI/340.

Demircan, Adnan, "Akabe Bey'atları", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, İstanbul, Siyer Yayınları, 2018, I/265-271.

_____, *Siyer*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017.

Diyyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen (ö. 990/1582), *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefis*, Dâru's-Sadr, Beyrût, t.y.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye Beyrût, t.y.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfehânî (ö.430/1038), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, Riyâd, 1998.

Fayda, Mustafa, "Cennetü'l-Bakî", *DİA*, İstanbul, 1993, VII/387.

_____, "Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul, 1994, X/108.

_____, "İfk Hadisesi", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/ 507-509.

_____, "Ridde", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/91-93.

_____, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri Dört Halife Dönemi*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2014.

Güler, Zekeriya, "Ümmü Atıyye", *DİA*, İstanbul, 2012, XLII, 314.

Haidary, Mohammad Hanif, *Sebepe ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1990.

Halebî, Ebû'l-Ferec Nûreddîn Ali b. Burhâniddîn İbrahim b. Ahmed (ö. 1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2006.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr (ö. 240/854), *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1993.

_____, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dâru'l-Kalem, Müessesetü'r-Risâle, Dımeşk-Beyrût, 1977.

Hamîdullah, Muhammed, "Hendek Gazvesi", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/194-195.

_____, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/297-299.

_____, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/376-377.

_____, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1962.

_____, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, t.y.

_____, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İmaj İç ve Dış Ticaret, Ankara, 2003.

Harman, Ömer Faruk, "Arim", *DİA*, İstanbul, 1991, III/373-374.

Harrât, Emine Ömer, *Ümmü Umâre*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1998.

Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi- Dini- Kültürel- Sosyal İslâm Tarihi*, çev. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, Kayhan Yayınevi, İstanbul, 1985.

Havvâ, Saîd, *el-Esas fi's-Sünne*, çev. Abdurrahim Ali Ural, Orhan Aktepe, M. Ahmet Varol, H. Ahmet Özdemir, Recep Çetintaş, Aksa Yayın-Pazarlama, İstanbul, 1991.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Dâru'l-Ceyl, Kâhire, 1992.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l- Ceyl, Beyrût, 1991.

İbn Hacer, Ebû'l- Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Mu'avvad, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrût, 1994.

_____, *Takribü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r Reşîd, Suriye, 1986.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), *Cevâmi'u's-Sîre*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

_____, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1983.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed (ö. 354/965), *es-Sikât*, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1973.

_____, *es-Sîratü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hülefâ*, el-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrût, 1996.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafîz eş-Şelebî, Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû bi Mısır, Mısır, 1955.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk (ö. 311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmîyye, Beyrût, t.y.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 151/768), *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1978.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1994.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dımeşkî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâu-t Turâsil-Arâbî, y.y., 1988.

İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî (ö. 475/1082'den sonra), *el-İkmâl fî Ref'îl-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif mine'l-Esmâ ve'l-Künâ ve'l-Ensâb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1990.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrût, 1993.

İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk Muhammed el-İsfehânî (ö. 395/1005), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Matbaâtü Câmiati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, y.y., 2005.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. İhsân Abbâs, Dâru's-Sâdr, Beyrût, 1968.

_____, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, çev. Abdurrahman Elmalı- Mehmet Akbaş, çev. ed. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları.

İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1334), *Uyünü'l-Eşer fî Fünûni'l-Megâzî ve's-Şemâ'il ve's-Siyer*, İbrahim Muhammed Ramazan, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1993.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1201), *Sıfatü's-Safve*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2000.

_____, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1992.

İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1994.

_____, *el-Kâmil fi't-Târih*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrût, 1997.

İbrahim Mustafa, Ahmed Ziyât, Hâmid Abdülkâdir, Muhammed en-Neccâr, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, Dâru'd-Da've, y.y., t.y.

İyisoy, Betül, "Abdullah b. Übey'in Hayatı ve Hz. Peygamber'e Karşı Tavrı", *İstem*, sayı: 26, 2015, s. 105-134.

Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî (ö. 821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, thk. İbrahim el-İbyârî, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, Beyrût, 1980.

Kallek, Cengiz, "Müd", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/457-459.

Kapar, Mehmet Ali, "Hevâzin(Benî Hevâzin)", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/276-277.

_____, “Kureyş’in Dışındaki Müşrik Kabilelerle İlişkiler”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/493-503.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu’cemu Kabâili’l-Arabi’l-Kadîmeti ve’l-Hadîseti*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1994.

Kelpetin, Mahmut, “İslâm Öncesi Medine”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, sayı: 52, 2017, 95-113.

Kılıç, Ünal, “Mekke’nin Fethi”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, I/473-492.

_____, “Yezîd I”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII/513-514.

Koçyiğit, Talat, “Abdullah b. Übey b. Selûl”, *DİA*, İstanbul, 1988, I/139-140.

Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi: Hz. Muhammed ve İslâmiyet Mekke Dönemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981.

Köse, Feyza Betül, *Medine’de Sosyal Hayat*, Mana Yayınları, İstanbul, 2016.

Kurân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV, Ankara, 2010.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Harre Savaşı”, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/245-247.

_____, “Umretü’l-Kazâ”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/153-155.

Mağribî, el-Hüseyn b. Alî b. el-Hüseyn el-Vezîr (ö. 418/1027), *el-Înâs fi İlmi’l-Ensâb*, y.y., t.y.

Mahmudov, Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları*, İsam Yayınları, İstanbul, 2018.

Makrîzî, Ebü’l-Abbas Takıyyüddîn Ahmed (ö. 845/1442), *İmtâ’u’l-Esmâ’ bimâ li’r-Resûl mine’l-Ebnâ’i (Enbâ’i) ve’l-Ahvâl ve’l-Hafede ve’l-Meta’*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût, 1999.

Mizzî, Ebü’l-Haccâc Cemâleddin Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf (ö. 742/1341), *“Tuhfetü’l-Eşrâf bi Ma’rifeti’l-Etrâf”*, thk. Abdüssamed Şerâfeddîn, el-Mektebetü’l-İslâmî, ed-Dâru’l-Kayyime, y.y., 1983.

_____, *Tehzîbü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1980,

Muhammed Hamîdullah- Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/54-57.

İsmail Mutlu v.d., “Ümmü Umâre”, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989, II/831-834.

Nebi Bozkurt- Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII/555-563.

Niyaz, Mevlânâ, *Kadın Sahâbîler*, çev. Ali Genceli, Toker Yayınları, İstanbul, 1971.

Ögüt, Salim, “İztibâ”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX/224-225.

Önkal, Ahmet, “Abdullah b. Hanzale ve Harre Olayı”, *İslâm Târîhi ve Medeniyeti: Emevîler*, ed. Mehmet Şeker, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, III/175-183.

_____, “Akabe Biatları”, *DİA*, İstanbul, 1989, II/211.

_____, “Hazrec”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/143-144.

_____, “Müseylimetülkezzâb” *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/90-91.

Özkan, Halit, “Ümmü Umâre”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/332.

Özkan, Mustafa, “Medine Vesikası”, *DİA*, Ankara, 2019, EK-II/212.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1990.

Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnâvûd, Tezkî Mustafa, Dâru İhyai't-Tûras, Beyrût, 2000.

Sarıçam, İbrahim, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Târîhi El Kitabı*, ed. Eyüp Baş, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 113-165.

_____, “Neccâr (Benî Neccâr)”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/480-481.

_____, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1962.

Semhûdî, Nûrüddîn Ali b. Ahmed (ö. 911/1506), *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999.

Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avni el-Bağdâdî(ö. 654/1256), *Mir'âtü'z-zamân fi Târîhi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berakât v.d., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dimeşk, 2013.

Sözener, Murat, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

Süheylî, Abdurahmân b. Abdullah b. Ahmed el-Has'amî el-Malekî (ö. 581/1185), *er-Ravzü'l-Ünüf fi Şerhi Sireti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 2000, 4/70.

Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1993.

Şennâvî, Abdülaziz, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, çev. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya, 1991.

Şibli, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet: Büyük İslâm Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Yayınevi, İstanbul, 1973.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/ 923), *Tarihu't-Taberî*, Dâru't-Turas, Beyrût, 1968.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbakî, İbrahim Âtvâ, Şeriketu Mektebetu ve Matbaatu Mustafâ Babî el-Halebî, Mısır, 1975.

Uğur, Mücteba, "Abdurrahman b. Ka'b el-Ensârî", *DİA*, İstanbul, 1988, I/167.

Ünal, İsmail Hakkı, "Es'ad b. Zürâre", *DİA*, İstanbul, 1995, XI/352.

Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd (ö. 207/823), *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Dâru'l-İlmiyye, Beyrût, 1989.

Varol, M. Bahaüddin, "Harre Vakası Sebep Sonuç İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, sayı: 7, 1997, 513-533.

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb el-Abbâsî (ö. 292/904), *Târihu'l-Ya'kûbî*, Matbaat-u Brill, Leiden, 1883.

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrût, 1995.

Yıldırım, Muhammed Emin, *Sahâbe İklimi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.

Yiğit, İsmail, *Emevîler*, TDV Yayınları, Ankara, 2016.

Zehabî, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1982.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûrî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrût, 2003.

Zeyla'î, Ebû Muhammed Cem'alüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1360), *Nasbü'r-Râye li Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme, Müessetü'r-Reyyân, Beyrût, 1997.

Zirikî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 2002.